

ISSN: 2147 - 8465

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
KARATEKİN EDEBİYAT
FAKÜLTESİ DERGİSİ

CİLT: 4 SAYI: 2 EKİM 2016

KAREFAD

ÇANKIRI KARATEKİN UNIVERSITY
JOURNAL OF
FACULTY OF LETTERS

VOLUME: 4 ISSUE: 2 OCTOBER 2016

ÇANKIRI 2016

KAREFAD

Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi

GÜZ / AUTUMN

CİLT / VOLUME 4

SAYI / ISSUE 2

EKİM / OCTOBER 2016

İmtiyaz Sahibi / Owner

Prof. Dr. İbrahim AYDINLI, Rektör Vekili / Deputy Rector

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / General Manager

Prof. Dr. Tevfik ERKAL, Dekan Vekili / Deputy Dean

Yayın İdare Merkezi / The Address of Publication Center

Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanlığı, Çankırı/Türkiye

Tel.: +90 376 2189550 7424; Belgegeçer (Faximile): +90 376 2189551

E-mail: karefad@karatekin.edu.tr

Web: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/karefad>

Editör / Editor-in-Chief

Prof. Dr. Tevfik ERKAL, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Editör Yardımcıları / Editorial Assistant

Prof. Dr. Coşkun POLAT, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Doç. Dr. Abdulsalam ARVAS, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. İbrahim AKYOL, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Öğr. Gör. Gürkan DAĞBAŞI, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Tevfik ERKAL, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Doç. Dr. Abdulsalam ARVAS, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Prof. Dr. Hasan COŞKUN, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Doç. Dr. Z. Yonca ODABAŞ, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Prof. Dr. Osman GÜMÜŞÇÜ, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Doç. Dr. Ahmet ÖZCAN, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Prof. Dr. Coşkun POLAT, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Nursel ARSLANTÜRK, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Prof. Dr. Yeşim YASAK, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Doç. Dr. Barış TAŞ, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Prof. Dr. İlhan YILDIZ, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Öğr. Gör. Gürkan DAĞBAŞI, Çankırı Karatekin Üniversitesi

İngilizce Editör / English Editor: Okutman Oktay YAZICI

Sekretery / Secretary

Cemal KARATAŞ (Fakülte Sekreteri V.), Çankırı Karatekin Üniversitesi

Ahmet Tayyip YAZIHAN, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Baskı / Press

Anıl Grup Matbaacılık

www.anilmatbaa.com.tr

Tel: +90 312 483 63 53

Bu dergide öne sürülen fikirler makale yazar(lar)ına aittir. / Thoughts put forward in the journal are of author(s). KAREFAD'da yer alan yazılar Yayın Kurulu'ndan izin alınmaksızın başka yerde yayımlanamaz. / An article published in KAREFAD may not be published elsewhere without the permission of the Editorial Board.

Yazım Kuralları için / Guidelines are at :

<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/karefad/about/submissions#authorGuidelines>

Makale Gönderme / Articles should be sent to: <http://dergiprk.ulakbim.gov.tr/karefad>

Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi yılda iki kez (Nisan ve Ekim) yayımlanan **hakemli bir dergidir** / Çankırı Karatekin University Journal of Faculty of Letters is a *Biannual (April and October) refereed journal*.

Dergi Basım Tarihi / Journal Publication Date: Ekim 2016 / October 2016

DANIŐMA KURULU/ADVISORY BOARD

Prof. Dr.	Abdullah GÜNDOĐDU	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr.	Ahmet İNAM	Ortadoğu Teknik Üniversitesi
Prof. Dr.	Ali AÇIKEL	Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Prof. Dr.	Ali DUYMAZ	Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr.	Alimcan İNAYET	Ege Üniversitesi
Prof. Dr.	Birol ÇETİN	Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Prof. Dr.	Bünyamin KOCAOĐLU	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr.	Cevdet YILMAZ	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr.	Doğan ATILGAN	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr.	Ejder OKUMUŞ	Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr.	Feridun ATA	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr.	Gülsün ATANUR BASKAN	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Hanifi VURAL	Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Prof. Dr.	İlhan YILDIZ	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Prof. Dr.	İnayet AYDIN	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr.	Lokman ÇİLİNGİR	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr.	Mahmut KAYA	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr.	Mehmet BAYRAKTAR	Yeditepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Mustafa AYDIN	Kadir Has Üniversitesi
Prof. Dr.	Mustafa ÖZTÜRK	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Osman GÜMÜŞÇÜ	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Prof. Dr.	Osman KÖSE	Polis Akademisi
Prof. Dr.	Ömer DEMİREL	Cumhuriyet Üniversitesi
Prof. Dr.	Özkul ÇOBANOĐLU	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Pakize AYKAÇ	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr.	Sami ŞENER	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr.	Sedat YAZICI	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Prof. Dr.	Őafak URAL	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr.	Őermin TAĐIL	Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr.	Turan KARATAŞ	Atatürk Kültür Merkezi
Prof. Dr.	Uđur DOĞAN	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr.	Viktor Ya. BUTANAYEV	Hakas Devlet Üniversitesi (Rusya Fed.)
Doç. Dr.	Diloram HEMRAYEVA	Özbek Bilimler Akademisi (Özbekistan)
Doç. Dr.	Kadir TEMUÇİN	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr.	Nezir TEMUR	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr.	Salih ŐAHİN	Gazi Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr.	Özlem Yeşim ÖZBEK BAŐTUĐ	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr.	Tarık ABDÜLCELİL	Ain Shams Üniversitesi (Mısır)
Dr.	Elsev Brina LOPAR	Prizran Üniversitesi (Kosova)
Dr.	Fariz KHALİLLİ	Azerbaycan Üniversitesi

**4. CİLT 2. SAYININ HAKEMLERİ / REFEREES OF
VOLUME 4 ISSUE 2**

Doç. Dr. Mehmet Nadir ÖZDEMİR	Kastamonu Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Aydın EFE	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Aydın GÖRMEZ	Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali AKKAYA	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mustafa KALKAN	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Münir CERRAHOĞLU	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Nejla CEYHAN	Kırıkkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Zeki EDİS	Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Nevzat ÖZEL	Ankara Üniversitesi

YENİ BİR SAYIMIZ ÇIKARKEN

EDİTÖRDEN

Değerli Bilim İnsanları;

Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi olarak çıkarılmış olduğumuz KAREFAD'ın Ekim 2016 sayısı ile karşınızda olmanın mutluluğunu yaşıyoruz. Bu sayımızda biri İngilizce olmak üzere dört telif makale bir Rusçadan tercüme olmak üzere beş makale yer almaktadır.

Dergimizde yer alan ilk makale A. Arvas tarafından kaleme alınmış olup “*Kırgız Şecereleri Üzerine Bir Değerlendirme*” başlığını taşımaktadır. Bu çalışmada Kırgız şecerelerine yönelik ilmi çalışmalar, şecerelerin şekilleri ve Kırgız şecere anlatıcıları hakkında bilgi verilmektedir. Bu makalede Kırgız şecerelerinin yanında Kazak, Türkmen vb. diğer Türk halklarının şecereleri incelenerek soy birliğine işaret eden çalışmalara ihtiyaç duyulduğu vurgulanmaktadır.

İkinci makale F. Güzel tarafından yazılan “*Abbâsî halifesi Mütevekkil'in Türk Nüfuzunu Sonlandırma Çabaları*” isimli çalışmadır. Bu makalede Abbâsî Devleti'nin duraklama dönemine girişi ele alınmaktadır. Halife Mütevekkil hayatı boyunca kendisini baskı altına alarak devlet yönetimini kontrol altında tutan Türk komutanlarla mücadele etmiş, bu mücadelenin sonunda da hayatından olmuştur. Mütevekkil, İslam tarihinde özel koruma birlikleri tarafından öldürülen ilk halifedir. Yazar bu çalışmasında halife Mütevekkil'in öldürülmesinden sonra Abbâsî Devleti'nin duraklama dönemine girdiğini, bu dönemde Türklerin devlet yönetimine tamamen hâkim olduklarını, onların isteklerine boyun eğmeyen halifelerin hem tahtlarından hem de hayatlarından olduklarını söylemektedir.

Üçüncü makale Z. Yıldırım'ın “*Selçuk Üniversitesi Öğrencilerinin Bilgi Okuryazarlığı Becerileri*” isimli araştırma makalesidir. Bu çalışmada Selçuk Üniversitesi kütüphanesinde yarı zamanlı olarak çalışan otuz öğrencinin bilgi okuryazarlığı becerileri deneysel yöntem kullanılarak ölçülmüştür. Yazar öğrencilere verilecek olan eğitimin bilgi arama davranışlarına yönelik olması ve kütüphanenin abone olduğu veri taban-

larının tanıtımı yapılarak daha verimli kullanımlarının sağlanmasını teklif etmektedir. Araştırmanın sonucunda yazar öğrencilerin bilgi erişim ve kullanım konusunda eğitime ihtiyaç duydukları kanaatine ulaşmıştır.

Dördüncü makale E. Ünlü'nün "*Patriarchal Oppression And A New Feminist Order As A Solution In Sarah Daniels's Ripen Our Darkness*", "*Sarah Daniels'in Ripen Our Darkness Oyununda Ataerkil Baskı ve Çözüm Yolu Olarak Yeni Bir Feminist Düzen*" isimli İngilizce makalesidir. Makale yazarı, oyun yazarı Sarah Daniels'in *Ripen Our Darkness* isimli oyununu inceleyerek etrafı baskıcı ataerkil erkeklerle çevrili kadınların sıradan yaşamları bağlamında okuyuculara baskıcı ataerkil aile yapısının acımasız işleyişini görebilme imkânı sunmaktadır. Oyun yazarı Sarah Daniels'in ataerkil baskının yıkıcı sonuçlarına karşı bir çare olarak sunduğu kadınlar arası dayanışma makale yazarı tarafından eleştirilmekte, ataerkil baskıya karşı hem erkekleri hem de kadınları kucaklayan, her iki tarafın karşılıklı istek ve çabalarıyla oluşturulabilecek bir feminist düzenin bu soruna çözüm olabileceğini iddia etmektedir.

Dergimizin son sayısında yer alan son makale ise Rusçadan Türkçeye A. Bağcı tarafından tercüme edilen "*Somut Olmayan Kültürel Mirasın Aktifleştirilmesi Problemi*" isimli çalışmadır. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Uluslararası Sözleşmesi, 2003 yılında UNESCO tarafından kabul edilmiştir. Bu sözleşmenin amacı topluluklara ve gruplara ait gelenekleri, anlatımları, temsilleri, bilgileri ve bunlarla bağlantılı araç-gereç, kültürel bağlantı ve mekânları tanımlamak ve korumaktır. Bu makalede insanlığın oluşturduğu kültürel zenginliği ve çeşitliliği tehdit eden ve hızla artan küreselleşmeye karşı dünya kamuoyunun somut olamayan kültürel mirası acilen sahiplenmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır.

Kıymetli Bilim İnsanları;

Dergimizin bu sayısının da bilim ve kültür hayatımıza katkı sağlayacağına inanıyor ve daha sonraki sayımız için destek ve yazılarınızı bekliyoruz.

Saygılarımızla...

Prof. Dr. Tevfik ERKAL
Editör

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Makaleler / Articles

- 103**   **Kırgız Şecereleeri Üzerine Bir Değerlendirme**
An Assesment on Kyrgyz Genealogy ducation
Abdulselam ARVAS
- 117**   **Abbâsî Halifesi Mütevekkil'in Türk Nüfuzunu Sonlandırma Çabaları**
Efforts of Abbasid khalifa al-Mutawakkil to terminate Turkish influence
Fatih GÜZEL
- 133**   **Selçuk Üniversitesi Öğrencilerinin Bilgi Okuryazarlığı Becerileri**
Information Literacy Skills of Selçuk University Students
Zarife YILDIRIM
- 155**   **Patriarchal Oppression and a New Feminist Order as a Solution in Sarah Daniels's Ripen Our Darkness**
Sarah Daniels'in Ripen Our Darkness Oyununda Aataerkil Baskı ve Çözüm Yolu Olarak Yeni Bir Feminist Düzen
Esra ÜNLÜ

Çeviriler / Translations

- 167**   **Somut Olmayan Kültürel Mirasın Aktifleştirilmesi Problemi / Problema Aktualizatsii Nematerialnogo Kulturnogo Naslediya**
G.K. Belugina
Problem of Non-Material Cultural Heritage Actualization
Atilla BAĞCI

Kırgız Şecereleri Üzerine Bir Değerlendirme¹

Abdulsalam ARVAS*

Öz

Şecereler bir boyun, soyun ve milletin tarihini oluşturan sözlü gelenek ürünleri arasında yer alır. Sözlü gelenek ürünü olan bu tür aynı zamanda tarihe ışık tutmaktadır. Nitekim tarihçiler bu ürünlerden uzun bir süredir faydalanmaktadır. Kırgızlar, Türklerin en kadim boylarından biri olarak sürekli dikkat çekmiştir. Dolayısıyla onlarla ilgili çok fazla bilimsel çalışma ortaya konmuştur. Bu çalışmada Kırgız şecereleri ve bu şecereleri anlatan bazı şahıslar ele alınmıştır. Kırgız şecereleri hakkında farklı çalışmalar mevcuttur. Bu yüzden makalede önce Kırgız şecereleri üzerine yapılan bilimsel çalışmalara değinilmiştir. Daha sonra gerek sözlü gerekse yazılı kaynaklar vasıtasıyla meraklı veya profesyonel kişiler tarafından oluşturulan şecere kitaplarından bahsedilmiştir. Bu şecerelerden bazıları manzum iken bazıları ise mensurdur. Bu anlamda, *manzum şecereler destancılık geleneğiyle* de benzerlikler arz etmektedir. Şecere anlatıcıları arasında *manasçılar*ın da bulunması bu iki türün bağlantısını desteklemektedir. Şecere anlatıcıları ve derleyicileri önemli şahıslardır. Onun için makalede Balıkooz, Talıp Moldo, Bala Ayılçı, Togolok Moldo, Alimbek Akılbekov vb. gibi anlatıcılarla ilgili de bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kırgızlar, Türkler, sancıra, şecere, sözlü gelenek.

An Assesment on Kyrgyz Genealogy

Abstract

Genealogy are among the products of oral tradition that make up the history of a nation. This type of oral traditions also shed light on history. Indeed, historians are benefiting from these products for a long time. Kyrgyz, as one of the most ancient

---

¹ Bu çalışma, 21-24 Kasım 2011 yılında İzmir’de düzenlenen “VIII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi”nde sözlü olarak sunulan bildirinin gözden geçirilerek yeniden düzenlenmiş ve makale hâline getirilmiş şeklidir.

* Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, aarvas@karatekin.edu.tr.

Geliş Tarihi - Received: 29.06.2016

Kabul Tarihi - Accepted: 22.09.2016

Turkic tribes has attracted sustained attention. Therefore, scientific studies have revealed too much about them. In this research, Kyrgyz genealogies and some persons telling this genealogy are discussed. There are different studies on the Kyrgyz genealogy. Therefore, before the article it was touched to the scientific studies about the genealogy of the Kyrgyz. Later, it was mentioned from the genealogy book created by curious people or professional people. While some of this genealogy are poetic, some are prose. In this sense, poetic genealogy are similar with epic tradition. The presence of the *manasçı* between genealogy narrators supports the connection of the two species. Genealogy narrators and compilers are important persons. For him, in this paper is given information about the narrators as Balıkooz, Talıp Moldo, Bala Ayılçı, Togolok Moldo, Alımbek Akılbekov etc.

Keywords: Kyrgyz, Turkic people, *sancıra*, *şecere*, verbal tradition.

Giriş: Kırgız Şecerelerine Yönelik İlmî Çalışmalar

“Şecerecilik”in eski bir Türk geleneği olduğu, Ebülğazi Bahadır Han’ın “Şecere-i Terakime” adlı eserinden anlaşılmaktadır. Tarihçilerin de ilgilendiği bir konu olan *şecerecilik geleneğinin*, başta halkbilimi olmak üzere başka bilim dallarıyla da ilgisini kurmak mümkündür. Kırgız, Kazak, Türkmen gibi Orta Asya Türkleri arasında boylar düzeyinde bu gelenek devam ettiği halde Türkiye Türklerinde uluslaşma süreci tamamlandığından söz konusu gelenek artık unutulmuştur.

Kırgızlar arasında kullanılan *sancıra* kavramı, anlamı itibariyle Arapçada *soy kütüğü* anlamına gelen ama telaffuzu farklı olan *şecere* sözcüğüne dayanmaktadır (Asanbayeva, 2005: 21; Attokurov, 1995: 21). *Şecereye* çok önem veren Kırgızlar, bu geleneği devam ettirmekte ve yedi atasının adını bilmeyenleri hor görmektedir. Aynı zamanda, yedi kuşağa kadar aralarında akrabalık bağı bulunan gençler, *şecere* bilgilerine dayanarak birbiriyle evlilik yapmamaktadır. Kırgız *sancıraları* (*şecere*) üzerine bugüne kadar Türkçe olarak iki yüksek lisans tezi ve bir makaleden başka herhangi bir araştırma yapılmamıştır. Bu tezlerden biri, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi’nde (Asanbayeva, 2005), diğeri Ankara Üniversitesi’nde (Omorov, 2008) hazırlanmıştır. Doğrudan Kırgız *şecerelerini* konu edinmese bile ondan faydalanmak suretiyle Türk boyları ve Oğuz Kağan meselesini ele alan söz konusu makale ise *Türk Kültürü* dergisinin beşinci cildinde yayımlanmıştır (Çeribaş, 2012: 61-78).

Kırgızistan’da ise Kırgız *şecereleri* üzerine araştırma-inceleme tarzında pek çok eser kaleme alınmıştır. İlki, Sabır Attokurov’un hazırladığı “Kırgız Sancırası” adlı çalışmadır. Çok sayıda *şecerenin* incelenmesi sonucu yazılan eser, “Sancıranama (Şecerename)”, “Sancıra (Şecere)”, “Sancıraçılar (Şecereciler)”, “Sancıra Tarihi Etnografyalık Bulak (Şecere Tarihi

Etnografik Bulak”, “Cangı Kırgız Sancırası (Yeni Kırgız Şeceresi)” gibi başlıklara ayrılmıştır. Çalışmanın geri kalan kısmı, daha önceki şecerelelerden istifadeyle Kırgız boylarının şemaları ve onlar hakkında verilen bilgileri kapsamaktadır (Attokurov, 1995). Kırgızistan’da hazırlanan başka bir çalışma “Kırgız Sancırası” başlığıyla yayımlanmıştır. Ancak bu eserin alt başlığında yer alan “Ala-Too Jurnalının Tirkemesi (Ala-Too Dergisinin Derlemesi)” ifadesinden de anlaşılacağı üzere çalışma, bir derlemeden oluşmaktadır. *Ala-Too Dergisinin* Kırgız şecereleleri üzerine yazılan makaleleri bir araya getirdiği bu çalışmada, on iki yazı bulunmaktadır. Bu yazıların içinde Togolok Moldo, Üsöyün Acı, Osmonaali Sıdık Uulu, Sabır Attokurov, Saparbek Zakirov gibi destancı ve araştırmacıların şecere ile makaleleri yer almaktadır (Haz. K. Kuşubekov, M. Apışev, 1994).

Nurkemel Kulmatov’un hazırladığı “Uruuçuluk (Boyculuk)” adlı çalışmada ise şecereleler hakkında bilgi vermektense boylar arasındaki meseleleler ele alınmış ve boyculuğun ayrıştırıcı mı, birleştirici mi olması gerektiği üzerinde durulmuştur (Kulmatov, 1999). Kırgız şeceresini şematik değil de sadece mensur olarak hazırlayan Capar Kençiyev’in “Babalar Bayanı (Ataların Anlatımları)” adlı çalışması da önemlidir. Girişten önce şiir şeklinde otuz yıldan fazla halk arasında dolaşarak güzel şecere nüshaları derlediğini ve şecereleleri araştırdığını belirtmektedir. Kırgız adının ortaya çıkışı hakkındaki görüşleleri de değerlendiren ve Nuh Peygamber’le çocuklarına değinen yazar, Cengizhan’dan da bahsetmiş ve daha sonra Kırgız boylarını incelemeye başlamıştır (Kençiyev, 2002). Bu çalışmalara göre daha eski olan ve araştırmalar sonucu meydana gelen O. Sıdıkov’un “Kırgız Şadmaniya”, “Muhtasar Tarih Kırgızıya”; Talıp Moldo’nun “Kırgız Tarihi, Uruuçuluk Kuruluşu”; Üsöyün Acı’nın “Kırgız Sancırası”; Belek Soltonoyev’in “Kızıl Kırgız Tarihi” adlı eserlelerini de bu çalışmalara eklemek gerekir (daha fazla bilgi için bk. Cusupov 1993; Asanbayeva, 2005).

1. Yayımlanmış Kırgız Şecereleleri ve Şekilleri

Kırgızistan’da, yukarıda zikredilen bu inceleme-araştırma eserlelerin dışında, şimdilik ulaşabildiğimiz başka bir çalışma bulunmamaktadır. Ancak, gerek manzum gerek mensur sözlü gelenek stiliyle kaleme alınan şecereleler elimizde mevcuttur. Örneğin mensur olarak hazırlanan “Kırgızdardın Özöktüü Sancırası” adlı şecerede İslam esaslarından kısaca bahsedildikten sonra Kırgız boyları şemalarıyla birlikte verilmiştir. Eserin yazarı Turdakun Sultanov, “Söz Başı”nda şecerenin yazılış öyküsünü şöyle açıklamaktadır: “Şecere, Kırgızlarda asırlardan beri söylenmektedir. Bunlardan biri de babam Sultan Kadıralı Uulu’dur. Sancıralara, gazete ve dergilerde yazılan yazıları okuyarak ilgi duymaya ve bunları toplamaya başladım. Bunlar birbirinden fark-

lıydı ve sözlü olduğu için değişmiştir diyerek karşılaştırdım. Babamdan yazarak aldığım sancırayı da göz önünde bulundurarak karşılaştırdığım diğer sancırularla birleştirdim” (Sultanov, 2010). Sultanov’un sözlerinden bu eserin büyük oranda sözlü kaynaklara dayandığı ve gazetelerde çıkan şecere-lerin de sözlü yolla yazıya geçtiği anlaşılmaktadır.

“Altın Beşik” adlı eserin bir bölümü de Kırgız şeceresine ayrılmıştır. Kitabın yazarı Koçkor Borbugulov, Abdışarip’ten dinlediği şecereyi derlemiş ve bastırıldığı kitaba bunu koymuştur. Bu şecere de mensurdur (Borbugulov, 1995: 305-328). Elebay Turganbayev’in, Alimbek’in el yazmasından faydalanarak yayıma hazırladığı “Alimbek’in Sancırası (Alimbek’in Şeceresi)” da mensur tarzda yazılmış bir şecere- dir. Bu şecere iki bölümden oluşmaktadır. Elebay, ilk bölümde Alimbek ve onun oğlu Turgunbek’in el yazması ve Kırgız boylarının ortaya çıkışı hakkında bilgi vermektedir. İkinci bölümde ise el yazma, günümüz Kırgızcasıyla yayımlanmıştır. Burada Kokon (Hokand) Hanlığına kadar Kırgızların hayatı, medeniyeti, siyaseti, dini hakkında bilgiler yer almaktadır. Daha sonra Abılay Han ile Kırgızlar arasındaki konulara yer verilmiştir. El yazmadan sonra ilki, kitabı yayıma hazırlayan Turganbayev; diğeri, Asanov tarafından kaleme alınan iki makale de kitaba eklenmiştir (Turganbayev, 2007). Yine Turganbayev’in yayıma hazırladığı başka bir şecere de “Balıkoozdun Sancırası (Balıkooz’un Şeceresi)” adlı çalışmadır. Esas itibariyle manzum-mensur karışık olan Balıkooz’un şeceresi, Turgunbek ve oğlu Alimbek tarafından yazıya geçirilmiş ve onların bu el yazmasını yine Elebay Turganbayev günümüz Kırgızcasıyla hazırlamıştır. Kitabın önsözünü yazan ve asıl metin “Otor Han veya Araplar Gelinceye Kadar Kırgızların Tarihi” kısmına dipnotla yorumlar yapan Elebay, ayrıca çalışmaya bu şecerenin anlatıcısı ve aynı zamanda ünlü bir manasçı olan Balıkooz’un hayatını da eklemiştir (Turganbayev, 2009).

“Kırgız Sancırası” başlıklı kitapçıkta ise Kırgız boyları sadece şematik olarak hazırlanmış, ayrıca bazı dinî ve töresel bilgiler de buraya eklenmiştir (Umar Uulu, 1991). Esenkul Törökân Uulu, Kırgız şeceresi hakkında üç ciltlik bir eser yazmıştır. Yazar, eserin birinci ve ikinci cildinde Kırgızların Sağ Kanata giren bütün boylarından bahsederken, üçüncü cilde Kırgızların Sol Kanatını almıştır. Bu ciltte, Sağ Kanatın dışında kalan ve daha önce ele almadığı Sol Kanat boylarını tek tek incelemektedir. Boylar hem şematik olarak hazırlanmış hem de bunlar hakkında mensur şekilde bilgiler verilmiştir (Törökân Uulu, 1995). “Sancıra Sanatı” adlı eserde ise Sağ ve Sol Kanat boyları çok kısa verilmiş, eserin geri kalan kısmında şecereyle ilgili olan ve olmayan bilgiler yazılmıştır (Cetmişbayev-Masırakunov, 1994).

“Kırgızdar (Kırgızlar)” adlı eserin ilk cildinde Ebulgazi Bahadır Han’ın “Türk Şeceresi” ile Osmonaalı Sıdık Uulu’nun şeceresine değinilir-

ken, ikinci cildinde Togolok Moldo, Belek Soltonoyev, Üsöyün Acı ve Talıp Moldo'nun *şeceresi* ile Bartold, Gumilev, Abramzon gibi Rus âlimlerin Türk halkları ve Kırgız tarihi hakkındaki görüşlerini belirten yazılara değinilmiştir (Cusupov, 1993). Musalı İmanaliyev ise Kırgız *şeceresini* manzum olarak yazmıştır. “Kırgız Sancırası” adlı bu eserde de Kırgızların Türk atadan geldiği belirtilip daha sonra Sarıbağış'tan Töböy'e kadar olan 35 Kırgız boyu şiir şeklinde anlatılmıştır (İmanaliyev, 1995). Ulaşabildiğimiz Kırgız *şeceresinin* genelinde, Türk halklarının ilk cediti olarak “Türk Ata” adı geçmektedir. Bu da, Kırgızların, Türklük bağına ne kadar önem verdiğini alenen ortaya koymaktadır.

2. Bazı Kırgız Şecere Anlatıcıları

Balıkoz Kumar Uulu (1805- ?)

Sarıbağış boyunun “Çon Çarık (Olcotay)” aşiretinden olan ünlü *manasçı* ve *sancıraçı* (*şecereci*) Balıkoz, 1805'te Talas taraflarında doğmuştur. Asıl adı Bekmurat'tır. Manap'ın *şeceresinde*, Manap'tan Sütöy ile Carban doğmuştur. Sütöy'den Sarıseyit, Eşim, Tugur doğmuştur. Tugur'dan Olcotay olmuştur. Ayağı çok büyük olduğu için Olcotay'a “çon çarık (büyük çarık)” denilmiştir. Olcotay'dan Taylak, Çirkey doğar. Taylak'tan Kurmanbek, ondan Balıkoz'un babası Kumar doğar. Gençken babasından ayrılmış ve 20 yaşına gelince bütün serveti sadece bir deve olmuştur. Bişkek'te yaşayan Esenbayev Keldibek'in verdiği bilgilere göre o, “Manas Destanı”nı bundan daha genç yaşlardan itibaren söylemeye başlamıştır (Turganbayev, 2009: 109).

Ancak, o zamanlar sadece “Manas Destanı”nı söyleyerek geçinmek mümkün olmadığı için çoğunluğun nasihatine kulak verip Saruu'daki Acıbek Datka'nın yanına gelmiştir. Onun hakkında ömrünün sonuna kadar çok iyi düşünceler beslemiştir. Acıbek'in yanında çalışarak hayatı düzelmiş ve evlenmiştir. Bu arada Baytik Baatır'ın adı duyulmaya başlamış ve Balıkoz onunla yakınlaşmıştır. Böylece Acıbek'ten izin alıp, Çüy'e göçen Balıkoz, bu dönemde *manasçılık* mesleğine geri dönmüştür. Kırgız araştırmacılar, Balıkoz'un Çüy'e gelişiyile birlikte o dönem Kırgız tarihinin ve edebiyatının yok olmaktan kurtulmaya başladığını ifade etmektedirler. Çünkü onun Çüy'e gelerek yazıyı bilen insanlarla tanışması, onun *şeceresinin* bazı kısımlarının korunmasına neden olmuştur. Okuma yazması olmadığı halde iyi kulağa sahip olduğundan duyduklarını unutmayan bir kişidir. Bir aralar Çüy'den göçüp, akrabalarının daveti üzerine Koçkor'a gitmiş ve birkaç yıl burada kalmıştır. Bu dönem, Törögeldi Baatır'ın ozanı Aytıke'nin şöhretinin yayılmaya başladığı zamanlardır. Halk ikisini atıştırarak sınıyıp görmek

ister. Aytıke'yi atışmada yenen Balıkooz, aynı zamanda Kırgızların sözlü tarihini baştan sona kadar ezberlemiştir (Turganbayev, 2009: 110-111).

Talıp Moldo (1849-1949)

Asıl adı Cırgalbay olan Talıp Moldo, okur-yazar bir Kırgız bilgesidir. Ceti-Ögüz'ün Çırac köyünde 1849 yılında dünyaya gelmiştir. Babası Baybolot, millî anane ve gelenekleri yaşatan, Arapça bilen biriydi. Baybolot'un altısı erkek, üçü kız olmak üzere dokuz çocuğu olmuştur. En büyük oğlu Eldeke millî gelenek-göreneklere, bitki ve hayvanlar dünyasını iyi öğrenmiştir. İkinci oğlu Candike, destanlar ile uğraşan ve özellikle "Manas Destanı"ni ezbere bilen ünlü *manasçılardan* biridir. Üçüncü çocuk olan Talıp Moldo ise Kırgızlar arasında *şecereci* olarak tanınmıştır. Baybolot'un dördüncü oğlu Kızırbay halka yardımcı olan, çeşitli sosyal faaliyetlere katılan iyimser bir insandır. Beşincisi Akmat, babası gibi Arapça eğitim almış ve halkı aydınlatmaya çalıştığı için de halk tarafından ona Akmat Moldo lakabı verilmiştir (Akmat Uulu, 1993: 556, 557).

Cırgalbay, gezerek İslâmiyeti anlatan dervişlerin yanında yetişmiştir. Cırgalbay küçük yaşta tüccarlar ile Andican'a gitmiş, orada tanıdığı bir müderris okuması için onu Semerkand'a götürmüştür. Eğitim aldıktan sonra Semerkand'dan Buhara'ya geçmiş ve orada 6-7 yıl kütüphanelerde çalışarak Arapça ve Farsçasını geliştirmiştir. Buhara'daki din adamları Cırgalbay'ı dinî derslerden sınava tabi tuttukten sonra, ona Ebu Mutalib lakabını vermişlerdir. O dönemdeki Isık-Göl vadisinin kültürel merkezi Karakol şehridir ve Kırgızistan'da açılan ilk kütüphanelerden biri de bu şehirde bulunmaktadır. Kazan, Ufa, Kaşgar, Urumçi gibi büyük kültür merkezleri olan şehirlerden gelen birçok ilim adamı Karakol şehrinde Kırgız eğitimine katkıda bulunmuşlardır. Talıp'ın bu ilim merkezine yakın olması, eğitim almasını kolaylaştırmıştır. O, Karakol'a giderek oradaki bilgili insanlarla tanışma imkânını elde etmiştir (Akmat Uulu, 1993: 557).

Talıp, şehirdeki Tatarların ilim meclislerine katılarak meclisteki ilmî konuşmalarla kendini yetiştirmiştir. Karakol'daki kütüphaneye üye olmuş ve orada kitapları okumaya başlamıştır. Talıp, kütüphane vasıtasıyla kitapları büyük ilim merkezleri olan Kazan, Ufa, İstanbul, Bakü ve Petersburg gibi şehirlerden getirterek okur, sonra da kütüphaneye iade ederdi. Bu kitaplar çoğunlukla Türkçe, Tatarca, Farsça ve Arapça yazılan kitaplardır. Talıp Moldo, o dönemde ilim açısından gelişmiş merkezlerden biri olan Kaşgar'a gidip, şehrin zengin kütüphanelerinde doğu toplumlarıyla ilgili kitapları okumuştur. Cırgalbay Baybolot Uulu, Kırgızlar arasında Talıp Akun, akrabaları arasında ise Talıp Moldo olarak tanınmıştır. Talıp Moldo, 17 Ocak 1949'da hastalanarak vefat etmiş ve Çırac köyündeki mezarlığa defnedilmiştir (Akmat Uulu, 1993: 558-559, 565).

Bala Ayılçı (1858-1929)

Bir başka önemli Kırgız *şecere*cisi Bala Ayılçı'dır. Bala Ayılçı günümüzde Kırgızistan sınırları içerisinde Moskova ilçesinin Cardı-Suu köyünde, tahminen 1858 yılında dünyaya gelir. Büyük Solto uruğunun bir kolu olan Momokan boyuna mensup Tatıbek'in oğludur. Daha 13-14 yaşlarında okuma yazmayı bildiği için Çon Ayılçı olarak lakap verilen bir *boluşun*² yanında kâtip olarak çalışmaya başlar. Çon Ayılçı'nın yanında çalışan bu çocuğa halk küçük Ayılçı mânasına gelen Bala Ayılçı lakabını vermiştir. Bala Ayılçı, Rusça okuma yazmasını bilmenin yanında Kiril ve Arap harfleriyle de yazabiliyordu. *Boluş* olarak tayin edildikten iki üç yıl sonra bu görevden istifa etmiştir. Fakir bir aile hayatı yaşayan, dışarıya pek çıkmayan Bala Ayılçı, kopuzu iyi çalmanın yanı sıra iyi bir marangozdur (Asanbayeva, 2005: 39).

Aksakalların teşvikiyle sözlü gelenekte yaşayan tarihî bilgileri toplamaya başlar ve atıyla gezip tarihi iyi bilen insanlardan Kırgız tarihi ile ilgili bilgileri toplayarak kaleme alır. Suusamır, Ketmen-Töbö, Borkemik, Koçkor ve Atbaşı gibi yerlere giderek yaşlı insanlarla görüşmek suretiyle tarihî bilgileri derler. Çüy bölgesinde tarihî bilgileri toplarken Şabdan Baatır ile de görüşür. Yazar, 1879 yılının sonbaharında seyahatini tamamlayarak evine döner. Ertesi yıl Sokuluk'ta ikâmet eden Kalça isimli bilgili birisine yazdıklarını gösterir, bilgi boşluklarını ise beraber tamamlarlar. Bala Ayılçı okuma yazması olan, bilgili, veciz konuşan akıllılığı ile beraber kopuz çalmayı, demir işlemeyi, terziliği ve aşçılığı iyi bilen kabiliyetli biridir. O kendi bildiklerini çocuklarına da öğretir. Bala Ayılçı, 1924 senesinde bilinmeyen sebeplerden dolayı hapse atılır, fakat bir müddet sonra serbest bırakılır. Bala Ayılçı'nın tarihçi, Kırgız boy beylerini iyi bilen ve Sovyet idaresine hizmet eden bir insan olduğunu duyanlar Bala Ayılçı'dan *şecere*yi kısaca yazmasını talep ederler. Yazarın hapisanede yazmış olduğu *şecere* günümüze kadar ulaşmıştır. Bala Ayılçı 1929 yılında vefat etmiştir (Asanbayeva, 2005: 40-42).

Togolok Moldo (1860-1942)

Asıl ismi Bayımbet olan Togolok Moldo, 17 Haziran 1860 yılında Narın bölgesine bağlı Aktalaa şehrinin Kurtka köyünde dünyaya gelir. Kısa boylu ve dolgun olduğu için togolok (yuvarlak), okuma yazmayı bildiği için de *moldo* (molla) lakaplarını alan akın, böylelikle Togolok Moldo ismiyle meş-

---

² I.1) SSCB'nin 1930'lu yıllarına kadar bir bölgenin bir bölümü. I.2) Bu bölgenin sorumlusu (bk. Kırgız Tilinin Sözdüğü: 245). Metinde geçen kelime yönetici anlamındadır.

hur olur. Babasının adı Abdırâhman'dır. Togolok Moldo altı kardeşin en büyüğü olup 14 yaşındayken babası vefat eder. Maddi açıdan sıkıntı çeken aileye bundan sonra amcası Muzoke yardım eder. Togolok Moldo da amcasının gerekli işlerini yapmaktan geri durmaz. Aynı zamanda amcası Muzooke'den komuz çalmasını öğrenir. Kendisini üç dört yıl okutan amcasının vefatından sonra eğitimine devam edemez. Çüy'e gidip yerleşen Togolok Moldo, bir süre orada çalışarak hayatını devam ettirir. Bu dönemde 22 yaşında olan akın, burada evlendikten birkaç yıl sonra meşhur bir akın olarak tekrar köyüne döner ve hayatını da artık komuzuyla kazanır. 4 Ocak 1942 yılında Kurtka'da ölen akının mezarı kendi köyündedir. İyi bir akın, *şecere* anlatıcısı ve *manasçı* olan Togolok Moldo, bu özelliklerinden dolayı şöhreti Kırgızistan sınırlarını aşmış ve Sovyet Rusya'sında da tanınan ve araştırılan bir akın olmuştur (Arvas, 2011: 514).

Alimbek Akılbekov (1862-1930) ve oğlu Turgunbek Alimbekov (1881-1959)

Turgunbek, 1947 yılında SSSR İlimler Akademisi'nin Kırgız bölümüne (şimdi Kırgız İlimler Akademisi) "Kırgız Boylarının Ortaya Çıkışı" adıyla el yazma defterler vermiştir. Turgunbek, Solto boyundan Tülöberdi'nin beşinci göbekten torunudur. Turgunbek, Alimbek'in; Alimbek, Akılbek'in; Akılbek, Boşkoy'un; Boşkoy, Kanay'ın ve Kanay da Tülöberdi'nin oğludur. Bu, Tülöberdi'den dağılan bir atanın tek *sancırası* olmanın yanı sıra *şecereye* dikkatle bakıldığında Solto halkının tarihinin bir parçası olduğu da görülmektedir. Bu *sancırada* Kırgız boylarına çok yer verilmesine de el yazma *Manasçı* Balık'tan kalan Otorhan'ın anlattıklarına benzeyen tarihî beyanlarla birlikte 17.-18. asırlardaki Kırgız-Kalmuk ve Kırgız-Kazak ilişkileri hakkında bilgiler içerir. "Alimbek'in Sancırası"nın kaynağını, Tülöberdi'ye atfedilerek söylenen sözler ve *Manasçı* Balık'ın sözleri oluşturmaktadır. Çünkü Balıkooz ile Alimbek'in babası Akılbek çok iyi dostturlar ve Balık sık sık Akılbek'i ziyaret etmekte, sohbet etmektedirler. Akılbek, Balıkooz'un babasına anlattığı masallar, destanlar ve tarihî bilgilerden sıklıkla bahseder (Turganbayev, 2007: 5-7).

Alimbek, *akın* olmasa da eski türküleri, Kazakça *ölön*leri, Özbekçe beyitleri, halktan kalan Arapça, Farsça, Türkçe gibi dillerden çevrilen yazarların, şairlerin, tarihçilerin ve daha başka pek çok basılı olan, basılı olmayan kitapları bilen biridir. Eski Mısır'dan Avrupalıların edebiyatı, medeniyeti ve tarihine kadar her tür bilgiye sahip olan Alimbek, aynı zamanda bilime meraklı biridir de. Nevayi ve Fuzuli'yi okumuş, pek çok boyun akıllı ve bilim sahibi aksakallarıyla sohbet etmiş ve 1905'ten itibaren gazete-dergileri takip etmiştir. Turgenyev, Puşkin, Tolstoy gibi ünlü Rus yazarlarının eserlerini de

okuyan Alımbek, 1917'den sonra Sovyet Rusya döneminin başlarında Oluyaata bölgesindeki beylerin başında durmuştur ve 1904-1905'te Mekte'ye gitmiştir. Ruslara yaptığı hizmetlerden dolayı 1905 yılında Ruslar tarafından külük (rahvan) bir atla ödüllendirilir. 1927 yılında Alımbek, "Manap"ın nesli olduğu suçuyla Orda şehrine sürgün edilir. Onun *sancırası* bu devrede kendisi tarafından yazıya geçirilir. Doğum tarihi belli olmayan Alımbek'in ölümü, sürgün edildiği Orda şehrinde 1929-1930'da gerçekleşir (Turganbayev, 2007: 7-8).

Alımbek'in çocukları içinden Turgunbek babasının anlattığı ve yazdığı *sancırılara* değer verip bunları ezberleyerek öğrenmiş ve korumuştur. Turgunbek, 19. yy'da Kırgızlar arasında tanınan en ünlü insanlardan biridir. 1953-54 yıllarında 73 yaşındaki Turgunbek, Kırgızistan'ın güneyinde derlemeler yapan Abramzon'a bilgiler vermiştir. Turgunbek, 1881 yılında doğmuş, 1959 yılında ise ölmüştür. Babası ölünceye kadar babasının yanından ayrılmayan Turgunbek, onun söylediklerini, yazdıklarını tamamen saklamıştır (Turganbayev, 2007: 8).

Belek Soltonoyev (1878-1938)

Kırgız tarihini ilk derleyenlerden biri de Belek Soltonoyev'dir. Soltonoyev, 20. yüzyılın başında Kırgız aydını olarak tanınır, aynı zamanda yazar, tarihçi, ozan ve folklorcu olarak da bilinmektedir. Belek Soltonoyev, 1878 yılında Kemin kasabasının İkinci Cantay köyünde doğmuştur. Belek, dünyaya gelmeden önce onun babası Soltonkeldi vefat etmiş, hamile olan annesi merhumdan kalan armağan anlamında çocuğuna Belek ismini vermiştir. Belek'in annesi Kırgıy, eski Kırgız geleneğine göre kocasının kardeşi Soltonoy ile nikâhlanmayı kabul etmiştir. Amcasının evinde doğduğu için çocuğun soyadı Soltonoyev'dir fakat Belek büyüdüğünde 39 yıl boyunca bilgi toplayarak yazdığı "Kızıl Kırgız Tarihi" adlı eserinin ilk sayfasında babasının hatırasından dolayı soyadına onun ismini eklemiş ve böylece yazarın tam ismi Belek Soltonkeldi Uulu Soltonoyev olmuştur. Çocukluğunda Belek, zenginlerin koyunlarına çobanlık yaparak ailesine yardım etmiştir. Akrabaları, onu 17 yaşındayken evlendirmiştir (Asanbayeva, 2005: 62).

Belek Soltonoyev, 1919-1921 yıllar arasında Sovyet idaresinin çeşitli kurumlarında görev almış fakat parti üyeliğinden çıkarıldıktan sonra siyasî faaliyetlerden uzak durmaya karar vermiştir. Soltonoyev, 1922 ile 1924 yılları arasında Halk Eğitim Kurumlarında görev almış, 1925 senesinden itibaren de Kırgız Özerk Cumhuriyeti'nin Bölge Etnografya Enstitüsü'nde, Medeniyet Kuruluş Bilimsel Araştırma Enstitüsü'nde, Halk Komiserleri Kurumu'nda araştırma görevlisi olarak çalışmıştır. 1930'lu yıllarda yazar, Sovyet istihbaratı tarafından takib altına alınmıştır. Belek, 1934 senesinde enstitü

müdürü tarafından terminolojiyi bilmemek ile suçlanarak görevden atılmıştır (Asanbayeva, 2005: 63).

Bundan sonra Soltonoyev, hiç bir devlet kurumunda çalışmamış, kendisi ile beraber yedi kişilik ailesi çok zor durumda kalmıştır. İki defa haksız yere işten çıkarıldığını devlet kurumlarına dilekçe yazarak şikâyetle bulunsa da kimseden doğru dürüst cevap alamamıştır. Soltonoyev, 1937 yılında Ekim ayının sonunda Kant ilçesinin Kengeş kasabasında yaşarken İç İşleri Halk Komiserliği tarafından yakalanarak hapse atılmıştır. Belek Soltonoyev, Çarlık Rusyası döneminde zenginler ile işbirliği yaparak onlara hizmet etmekle yani Kırgız halkına ihanet etmekle suçlanmıştır. Suçsuz yere mahkûm edilen yazar, hapisanede beş ay kaldıktan sonra Şubat 1938’de vefat etmiştir. Ölümü hakkında ne karısına ne ailesine kimse bir haber vermemiştir (Asanbayeva, 2005: 63).

Osmonaalı Sıdıkov (1879-1942)

Osmonaalı Sıdıkov Kırgız tarihi üzerinde araştırma yapan ilim adamlarının arasında, matbu ilk eser veren tarihçilerden birisidir. Osmonaalı Sıdıkov, Kırgızların yaşadığı coğrafyayı gezerek Kırgızların boy yapısı ile ilgili bilgileri derlemiştir. Halk, ilmî derecesinden dolayı ona moldo³ lakabını vermiştir. Osmonaalı Sıdıkov, 1879 yılında Pişpek yöresindeki Temir Bolot köyünde doğmuştur. Ailesi, Kırgızların Sarıbağış uruğuna mensup olup Abayıda boyundan gelmektedir. Eserindeki *şecerede* dedesi Abayıda ve babası Sıdık’ın isimlerine de yer vermiştir. Ağabeyi Çarkımbay halk tarafından tanınan bir molla idi. O, halkın okuma yazmasının artması için mescit ve medrese inşaa ettirmiştir. Abayıda’nın neslinden gelen insanlar ilimle uğraşmışlardır. Bu soyun içinde ilmî eserleri ile kendini gösteren Osmonaalı Sıdıkov olmuştur. Osmonaalı küçük yaşta babasını, yedi yaşına geldiğinde de annesini kaybetmiş, yedi erkek ve bir kız çocuğu öksüz kalmışlardır. Bir müddet amcası Kanaat’ın yanında kalan Osmonaalı, 13 yaşındayken Tokmok şehrine kaçmıştır. Kuzey Kırgızistan’da (Tokmok şehrinde) halk arasında bilgili bir molla olarak tanınan Şakir Halfe’den ders almaya başlamıştır. Şakir Halfe, ona dinî bilgiler yanında Tatarca olarak coğrafya, tarih gibi ilimleri de öğretmiştir. Osmonaalı, Şakir Halfe’den beş yıl eğitim almıştır. 1899 yılında Doğu Türkistan’daki Uç Turfan şehrinde eğitimini devam ettirmiştir (Kocobekov, 1993: 68, 69).

---

³ Osmonaalı’nın yaşadığı dönemlerde Orta Asya coğrafyasında olduğu gibi Kırgızistan’da da Arap harflerini bilen ve az çok okuma yazması olan insanlara molla anlamına gelen “moldo” lakabı verilmiştir.

Osmonaalı, tahminen 1911 yılında Ufa'ya gitmiştir. O dönemde Ufa şehri, hem din hem de fen ilimlerinde eğitim veren merkezlerden biridir. Osmonaalı Ufa'ya gittikten sonra tarih alanında ilmî çalışmalarına başlamıştır. Yazar bir yıl sonra yüksek seviyeli medreseyi bitirdiğini kanıtlayan şahadetnameyi (diploma) alarak memleketine geri dönmüştür. Bu belge Osmonaalı'ya büyük medreselerde ders verme imkânını da sağlamaktaydı. Böylece molla Osmonaalı kendi "Muhtasar Tarih-i Kırgızıya" adlı kitabını yazdığı zaman dinî eğitim programını tamamlamış, Türkistan coğrafyasında Türk halklarının arasında tarih yazma geleneğini öğrenmiş ve benimsemiştir. Osmonaalı Sıdıkov, 1930 senesinde istihbarat tarafından "halk düşmanı" olarak suçlanarak hapse atılmıştır. Bir yıl sonra, Kırgızistan Sovyet Sosyalist Özerk Cumhuriyeti'nin Yüce Mahkemesi tarafından 1931 yılı 11 Mart tarihinde yazara ölüm cezası verilmiştir. Fakat karar verildikten sonra Osmonaalı Sıdıkov Bişkek'teki hapisanede bir yıl kadar kalmış, daha sonra Taşkent'teki büyük hapisaneye nakledilmiştir (Kocobekov, 1993: 68).

Yazar ilk hanımı Altınay'a mektup yazarak kendisini ziyaret etmesini istemiştir. Eşi ile görüşmesinde parayla ceza evinden kurtulma şansının olabileceğini anlatmıştır. Hanımı gereken parayı tamamlayarak getirmiştir. Yazar Taşkent'teki hapisaneden kaçarak Koçkor kasabasındaki Dönalış köyüne gitmiştir. Buradan Alay bölgesine oradan da ailesiyle beraber Kırgızların yaşadığı Tacikistan'daki Cergetal kasabasına sığınmıştır. Cergetal'da da yönetim tarafından takip edildiğini anlayınca Osmonaalı, ailesi ile vedalaşıp Çin hükümetinin idaresinde bulunan Doğu Türkistan'daki Kaşgar bölgesine gitmiştir. Yazar, Uygur hanımı Gulbara ile Kulca'da tanışarak 1933 yılında evlenmiş ve bu hanımı ile 1942 yılına kadar beraber hayat geçirmiştir. Kızının verdiği bilgilere göre babası 63 yaşında sıtma hastalığına yakalanarak 1942 yılında vatanını göremeden Tekes'te vefat etmiştir (Kocobekov, 1993: 70).

Tölök Törökân Uulu (1929- ?)

1929 yılında Artus şehrine bağlı Karacul köyünün Kürkürö kışlasında doğmuştur. Tölök, on yedi yaşına kadar Kaşkar, Üstün Artıs'da din okullarında okumuştur. Tölök Törökân, günümüzde, Çin'de yaşayan Kırgız Türklerinin şecerecisidir. Onun belirttiğine göre Çin'de daha pek çok şecereler yazılmıştır. Çin'in Kızıl-Su yöresinde "Şecere" ismiyle bir kitap yayınlanmıştır. Tölök Törökân'ın "Kırgız Boyunun Oluşumu" adlı şeceresinde Kırgız Türkleri hakkında önemli bilgiler sunulmuştur. Burada Tölök Törökân Uulu'nun "Sancıra"sında özellikle Nuh Peygamber hadisesinden Türk neslinin ortaya çıkışı ve Kırgızların bu şeceredeki yeri üzerine bilgilerin verildiği bölümler

bulunmaktadır. Ayrıca *şecere* bilgilerinin ardından Kırgızların tarihsel geçmişi, gelenekleri ve boyların birbiriyle olan ilişkileri gibi işlenen konuların başlıkları sunulmuştur (Omorov, 2008: 37).

Sonuç

Şecereler, ilk bakışta bir boyun fertlerini kayda geçirmek üzere teşekkül eden ürünler olarak görülse bile aynı zamanda boyların ve milletlerin tarihi de demektir. Çünkü bir boyun *şeceresinde* çok sayıda atanın adı mevcut olup, bu isimler tarihte yaşamış kişilerdir. Elbette *şecerelerin* içerisine efsanevî isimler de girebilmektedir. Ancak önemli olan bu bilgilerin ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa aktarılmak suretiyle sözlü tarihi meydana getirmesidir. Bu yüzden *şecerecilerin* bilgisi, hafızası *şecerecilikte* önemlidir ve *şecerelerin* ortaya çıkması, yayılması bu kişiler sayesinde gerçekleşmiştir. Bununla birlikte *şecerelerde* boyların tarihinin anlatılması, boylardan meydana gelen bir halkın tarihini de oluşturmaktadır.

Makalede kısaca Kırgız *şecereleri* üzerine yapılan bilimsel araştırmalar ile sözlü geleneğin stiliyle oluşturulan şahsi *şecerelerden* bahsedilmiştir. Kırgızlar arasında tanınan bazı *şecerecilerin* kısaca hayatı hakkında da bilgi verilmiştir. Gerek bugün *şecerecilik* mesleğini devam ettiren şahıslar olsun gerek geçmişteki *şecereciler* olsun, onların eğitilmiş ve bilinçli insanlar oldukları hayat hikâyelerinden anlaşılmaktadır. Özellikle de Türk halklarının köken birliğine vurgu yapmaları, sadece sözlü değil yazılı kaynaklara da dayanmaktadır. Dolayısıyla *sancıraların* bir milletin geçmişini aydınlatmasında önemli kaynaklar olduğu ifade edilebilir. Bu yüzden Kırgız *şecereleri* yanında Kazak, Türkmen vb. diğer Türk halklarının da *şecereleri* incelenerek soy birliğine işaret eden ve bunu yayan çalışmalara ihtiyaç olduğu kanaatindeyiz.

Kaynaklar

- Akmat Uulu, K. (1993). Talıp Moldo'nun ömür bayanı. *Kırgızdar* (II. Cilt). Haz. Keneş Cusupov. Bişkek: Kırgızstan Basması.
- Arvas, A. (2011). "Akınlık" ve "âşıklık" geleneği arasındaki bazı ortaklıklar (Togolok Moldo örneği). *Turkies Studies*, Volume 6/3 Summer, s. 513-522.

- Asanbayeva, C. (2005). *Kırgızistan'da şecere ve Kırgız tarihini yazan ilk yazarlar ve onların eserleri (1849-1949)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, SBE, Bişkek.
- Attokurov, S. (1995). *Kırgız sancırası*. Bişkek: Kırgız Uluttuk İlimler Akademiyası Tarih İnstitutu.
- Borbugulov, K. (1995). *Altın beşik*. Calal-abad: Calal-abad Tipografiya.
- Cetmişbayev, K.-Masırakunov, R. (1994). *Sancıra sanatı*, Bişkek: “Kırgızstan-Merim-1” KKI.
- Çeribaş, M. (2012). Kırgız şecerecilik geleneğinde Türk boyları ve Oğuz Kağan meselesi. *Türk Kültürü*, C.V, S.1, s. 61-78.
- İmanaliyev, M. (1995). *Kırgız sancırası*. Bişkek: Şam Basması.
- Kençiyev, C. (2002). *Babalar bayanı*. Bişkek: Biyiktik.
- Kırgızdar I-II*. (1993). Haz. Keneş Cusupov. Bişkek: Kırgızstan Basması.
- Kırgız sancırası*. (1994). Haz. K. Kuşubekov-M. Apışev. Bişkek: “Ala-Too” Jurnalının Redaksiyası.
- Kocobekov, M. (1993). Osmonaalı Sıdık Uulu cönündö malımat. *Kırgızdar* (I. C). Haz. Keneş Cusupov. Bişkek: Kırgızstan Basması.
- Kulmatov N. (1999). *Uruuçuluk*. Bişkek: Yayınevi yok.
- Omorov, T. (2008). *Kırgız şecerelerine göre Türk boyları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, SBE, Ankara.
- Sultanov, T. (2010). *Kırgızdardın özöktüü sancırası*. Bişkek: Biyiktik.
- Törökän Uulu, E. (1995). *Kırgızdın kıskaçça sancırası* (I. C). Bişkek: Mamlekettik “Uçkun” Kontserni.
- Törökän Uulu, E. (1995). *Kırgızdın kıskaçça sancırası* (II. Kitep). Bişkek: Mamlekettik “Uçkun” Kontserni.
- Törökän Uulu, E. (1995). *Sol kanat Kırgız* (III. Kitep). Bişkek: “Kökö-Tenir” Çakan İşkanası.
- Turganbayev, E. (2007). *Alimbektin sancırası*. Bişkek: CÇK “Gülçınar” Tipografiyası.
- Turganbayev, E. (2009). *Balıkozdun sancırası*. Bişkek: CÇK “Gülçınar” Tipografiyası.
- Umar Uulu, T. (1991). *Kırgız sancırası*. Bişkek: “Arım” Kiçi İşkanası.

Abbâsî Halifesi Mütevekkil'in Türk Nüfuzunu Sonlandırma Çabaları

Fatih GÜZEL*

Öz

232-247/847-861 yılları arasında hilafet makamında kalan Abbâsî halifesi Mütevekkil Alellah kendisinden önceki halife kardeşi Vâsık'ın veliaht tayin etmeksizin ölümünden sonra Abbâsî ordusundaki Türk komutanların desteği ile devlet adamları tarafından halife seçilmiştir. Halife Mütevekkil, Türk komutanların desteği ile halife olmasına karşın onların kendisi ve devlet yönetimi üzerindeki baskı ve sultalarından rahatsızlık duymaktaydı. Mütevekkil hilafeti boyunca devlet idare mekanizmasını tamamen ele geçirmiş Türk komutanların nüfuzunu kırma ve kendi otoritesini yerleştirmek için mücadele etmiştir.

Halife Mütevekkil, devlet yönetimindeki Türk sultasını yıkmak amacıyla ilk iş olarak kendisinden sonra devlet yönetimindeki en etkin kişi olan Türk komutanların lideri, ordu komutanı İnak et-Türkî'yi diğer Türk komutanlara öldürtmüştür. Türklerle olan iktidar mücadelesini Türkler için inşa edilmiş olan Samerra şehrinde kazanamayacağını bilen Halife Mütevekkil, devlet merkezini Arap milliyetçiliğinin daha yoğun olduğu Şam'a taşımak istemiş, ancak bu girişiminde başarısız olmuştur. Mütevekkil'in devlet yönetimi üzerindeki Türk nüfuzunu kırmak için ordudaki Türk unsurun gücünü dengelemek amacıyla Berberi, Arap,ve Ermeni gibi milletlerden askeri birlikler kurmuştur. Ancak Halife Mütevekkil'in bu girişimi, devlet bünyesinde birbirine rakip iki ordunun oluşması sebebiyle devletin bütünlüğünü tehdit edebilecek kadar büyük bir tehdit haline gelmiştir.

Halife Mütevekkil'in Türk komutanların devlet idaresindeki baskısını kırma çabaları hayatına mâl olmuştur. Halifenin oğlu Muntasır'la işbirliği yapan Türk komutanlar,4 Şevval 247/ 11 Aralık 861 tarihinde hilafet sarayını basarak Mütevekkil'i öldürmüşlerdir. Bu eylem İslam tarihinde özel koruma birlikleri tarafından halifeye karşı işlenen ilk cinayettir. Bu durum Abbâsî devletinde Türklerin iktidarı tamamen ele geçirdiklerini göstermektedir. Halife Mütevekkil'in Türklerden oluşan özel birliklerce öldürülmesiyle Abbâsî Devleti gerileme dönemine girmiştir. Bu

---

* Yrd. Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, fatihguzel75@hotmail.com.

Geliş Tarihi - Received: 29.08.2016
Kabul Tarihi - Accepted: 10.09.2016

dönemde Türk komutanların elinde oyuncak haline gelen Abbâsî halifeleri, Türklerin iradesi yönünde hareket edecekler, aksi takdirde makamlarından hatta hayatlarından olacaklardır.

Anahtar Kelimeler: Abbâsîler, Mütevekkil, Türkler, Bağdat, Sâmerra, İnâk

Efforts of Abbasid Khalifa al-Mutawakkil to Terminate Turkish Influence

Abstract

Al-Mutawakkil 'ala Allah who was Abbasid khalifa between the years 232-247/847-861 was selected khalifa by statesmen with the support of Turkish commanders in Abbasid army after the previous khalifa Vasik's death without appointing his crown prince. Although Khalifa Al-Mutawakkil became khalifa with the support of Turkish commanders, he was troubled with their pressure and authority on him and state government. Al-Mutawakkil seized management mechanism entirely throughout his caliphate and struggled to diminish influence of Turkish commanders and to establish his authority.

Military commander Inak et-Türki -who is most effective person in government was murdered by other Turkish commanders with the order of Al-Mutawakkil to demolish Turkish authority in government as the first job. Khalifa Al-Mutawakkil knew that he would not gain struggle for power with Turks in Samerra city which was built for Turks. Therefore, he wanted to move the government center to Damascus where has more intensive Arabic nationalism, but he failed in this initiative. Al-Mutawakkil constituted military units which forms of Barbary, Arab, Negroid and Armenian nations to balance the power of Turks in army. However, Khalifa Al-Mutawakkil's this initiative had became a major threat that it would threat the integrity of state because of formation of two opponent army within the state.

The efforts of undermining pressure of Turkish commanders in state administration cost Khalifa Al-Mutawakkil's own life. Turkish commanders raided caliphate palace and killed Al-Mutawakkil by collaborating with Al-Muntasir the son of Khalifa on 11 December 861. This action is the first homicide against the Khalifa by special protection troops in Islamic history. This situation indicates that Turks seized the power entirely in Abbasid state. Abbasid state took a period of regression after Khalifa Al-Mutawakkil murdered by special troops who formed of Turks. In this period, Abbasid caliphates who became putty in Turkish commanders' hands, had to moved in the direction of Turks, other way they would lose their positions even their lives.

Keywords: Abbasid, al-Mutawakkil, Turks, Bağdat, Samerra, İnâk et-Türki.

Giriş

Türklerin Abbâsîlerin Hizmetine Girmesi

Hulefâ-i Râşidîn ve Emevîler dönemindeki büyük fetihler neticesinde İslam diniyle temasa geçen Türkler, istilacı Arap ordularına karşı çetin bir savunma savaşına giriştiler. Müslümanlarla Türklerin ilk temasının düşmanca başlamasında, Emevîler'in koyu Arapçı tutumları, Müslüman dahi olsalar Arap olmayan milletleri ikinci sınıf vatandaş muamelesine tabi tutmaları gibi sebepler etkili olmuştur.

132/750 yılında Abbâsîler Arap olmayan Müslümanların yani Mevâlî'nin desteği ile Emevî hilafetine son vermişlerdir. Bu durumun tabii bir sonucu olarak da Abbâsî yönetiminde Ebû Müslim, Tahîrîler ve Bermekîler gibi Mevâlî kökenli şahıslar etkili olmuş, Araplar ikinci plana itilmişlerdir.

Kardeşi Emîn'e (809-813/193-198) karşı İranlıların desteği ile halife olan Me'mûn (813-833/198-218) döneminde devlet yönetiminde Fars baskısı daha da artmıştır. Öyle ki Halife Me'mûn devlet merkezini Horasan'a Merv şehrine taşımıştır. Halife Me'mûn'un bu politikası Arapların meskûn olduğu eyaletlerde karışıklıklara sebep olmuş, Bağdat'ta İbrahim b. Mehdî'ye biat edilmiştir. Vaziyetin iktidarını tehdit eden bir duruma gelmesi üzerine Halife Me'mûn başkent Bağdat'a dönmüş, Arapların gönlünü kazanmak amacıyla devlet yönetimindeki Fars nüfuzunu temsil eden veziri Fazl b. Sehl'i öldürtmüştür.

Halife Me'mûn'un Merv'de bulunduğu süre içinde gerçekleşen siyasi olaylar onun Arap ve İranlılara karşı güvenini sarsmıştı. Bu durum üzerine Me'mûn, devlet yönetimini ele geçirmek için iktidar mücadelesi veren Arap ve İranlılara karşı denge unsuru olması için Horasan valiliği döneminde yakından tanıma imkânı bulduğu Türklerden askeri birlikler kurmaya başladı. Askerî yetenekleri üst düzeyde olan Türkler mert ve cesurdular. İslâm dinine yeni intisap etmelerinden dolayı imanî coşkuları vardı. Ahlakları bozulmayan Türkler lüks nedir bilmiyorlardı. Her şeyden önemlisi İslâmiyet'in dinî ve siyasi düşünce farklılıklarından kaynaklanan iç savaşlarından hiç birisine taraf olmamışlardı. Bu gibi nedenlerle Abbâsî halifeleri Türkleri ordularında asker olarak kullanmaya başladılar. Daha sonraki yıllarda Abbâsî tarihinde mühim roller oynayacak olan Afşin, Aşnas, İnak ve Boğa el-Kebîr gibi Türk komutanlar Me'mûn döneminde temayüz etmiş komutanlardır.

Me'mûn'un 218/833 tarihinde vefatından sonra Türk komutanlarının talebi doğrultusunda kardeşi Mu'tasım (833-842/218-227) halife olmuştur. Annesi Türk olan Mu'tasım'ın halife olmasıyla Araplardan sonra İranlılar da devlet yönetimindeki nüfuzlarını kaybetmişlerdir. Her ne kadar idarî kadro-

larda Araplar ve İranlılar çoğunlukta olsalar da devlet yönetiminde sözü geçen askerî kuvveti elinde bulunduran Türklerdi. Bu kuvvet onları yavaş yavaş devletin diğer kadrolarına da hâkim olmaya sevk edecektir.

Mütevekkil Dönemine Kadar Hassa Ordusu Halife İlişkisi

Türklerin ordudaki sayılarının kısa zamanda çoğalması, nüfuzlarının artması ve onlara farklı muamele yapılması, ordu içinde bulunan diğer unsurlarda umumî bir hoşnutsuzluğun meydana gelmesine sebep olmuştur. Türklerden meydana gelen süvari birlikleri Bağdat'ı adeta bir talimgâh sahası haline getirmişlerdi. Bundan dolayı halifeye oldukça sert ve acıklı müracaatlar yapılmaktaydı. Bağdat halkının Türklere karşı kinini ve halifeye olan kırgınlığını Taberî'nin şu rivayetinde görmek mümkündür; “*Mu'tasım bayram namazından dönerken önüne çıkan bir ihtiyar, ya Ebu İshak, komşuluk hukukumuzu ayaklar altına aldın. Allah senin cezanı versin! Bu yabancılarla çocuklarımızı yetim, kadınlarımızı dul bıraktırdın ve adamlarımızı katlettiirdin, diye şikâyette bulundu*”(Taberî,1967a: 452).

İbniTağriberdi'nin bir rivayetinde, Bağdat halkının Türkler'den muzdarip olunca Halife Mu'tasım'a şöyle dedikleri nakledilir: “Bizden uzak dur, yoksa sana karşı savaş açarız!” Bunun üzerine Mu'tasım : “ *Seksen bin zırhlı askerim varken, siz benimle nasıl savaşacaksınız?*” deyince, onlar : “*Sana karşı geceoklarıyla savaşacağız*” karşılığını verdiler. Bunun üzerine Mu'tasım: “ *Allah'a yemin olsun ki, buna karşı koyacak gücümüz yoktur*” der ve Sâmerâ şehrinin kurmaya karar verir (İbn Tağriberdi, 1932: 233).

Kaynakların vermiş olduğu bilgilerin gösterdiği gibi halifenin hassa birliklerini teşkil eden Türkler ile Bağdat halkının bir arada yaşaması imkânsız bir hal almıştır. Bu durum devam ettiği takdirde halifenin otoritesinin sarsılabileceği ortada idi. Halife olurken patlak veren ve süratle gelişen Türk-Arap rekabetini önleyici bir tedbir olması amacıyla Mu'tasım yeni bir başkent inşasına karar verdi. Bu maksatla yeni bir yer aramaya başladı. Taberî'nin rivayetine göre Mu'tasım halifelüğünden bir sene sonra 219/834 yılında Bağdat'tan ayrılarak yeni başkenti için tetkiklerde bulunmuştur.

Mu'tasım ertesi yıl 220/835 'de tekrar yeni başkentin yerini tespit için Bağdat'tan ayrıldı. Dicle kıyıları üzerinde bazı yerleri gezdikten sonra bu bölgedeki el-Katûl mıntikasını beğenerek, burada inşaata başlanmasını emretti. Bir müddet sonra arazinin uygun olmaması nedeniyle yeni başkentin burada kurulmasından vazgeçildi. Daha kuzey taraflarda yapılan tetkik neticesinde Sâmerâ'nın bulunduğu bölge beğenildi ve yeni başkent inşa edildi (Ya'kubî, 1883:256; Belazurî, 1987: 297).

Sâmerra'nın kurulmasına neden olan Türkler burada da hususî bir muameleye tabi tutulmuşlardır. Afşin, Vasîf ve İnak gibi Türk komutanlarına ayrı ayrı araziler tahsis edilmiş, buralara maiyetleri ile birlikte yerleşmeleri sağlanmıştır. Türklerin diğer unsurlarla karışıp asimile olmalarını engellemek için yabancılarla evlenmeleri yasaklanmış, onlar için Türk ülkelerinden kızlar getirilmiş, hatta bu kızlara maaş dahi bağlanmıştır.

Hilafet merkezinin Bağdat'tan Sâmerra'ya nakli Türklerin Abbâsî devletinde nüfuzlarının ne derece etkili olduğunu açıkça göstermektedir. Böylece Abbâsî tarihinde "Sâmerra Devri (836-892)" diğer bir ifade ile Türklerin iktidar dönemi başlamış oluyordu (Kitapçı, 2002:266).

Türklerin, Mu'tasım döneminden itibaren gittikçe artan bir nüfuza sahip olmaları, bilhassa iç isyanlar ve Bizans gazalarında gösterdikleri başarılar, askeri kadroların tamamen Türklerin eline geçmesini sağlamıştır. Bu durum Türklerin devletin diğer kadroları üzerinde baskı unsuru haline gelmelerine, Arap ve diğer grupların mevki ve nüfuzlarını kaybetmeye başlamalarına, Türklere karşı büyük bir gayri memnunlar kitlesinin oluşmasına sebep olmuştur.

Gerçekte Türkler, Abbâsî Devleti'ne büyük bir güç katmışlardır. Devletin iç ve dış saldırılara karşı korunması tamamen onların elindeydi. Ancak halk daha ziyade hilafet merkezinde, kendi gözlerinin önünde cereyan eden günlük olaylardan etkileniyordu. Türklerin halka karşı sert tutumu Aşnas, İnak, Boğa el-Kebir, Boğa es-Sağır gibi Türk komutanlarının gündemi oluşturan olaylarda hep ön saflarda yer almaları, halifenin otoritesini gölgeleyici davranışlarda bulunmaları ve devletin tüm önemli kadrolarını tekellerine almaları, halkın zamanla Türklere düşmanlık beslemelerine neden oldu. Mu'tasım'ın güçlü ve otoriter şahsiyeti Türk komutanların nüfuzunu belli bir noktada tutmuştur. Ordunun hilafet işlerine müdahalesine müsaade etmemiştir. Devlet işlerini idarede halifelik yetkilerini tam anlamıyla kullanmıştır. Mu'tasım'ın ordunun üzerindeki hâkimiyetini göstermesi açısından Afşin bertaraf edilmesi olayı büyük önem taşır.

İlk Abbâsî tarihinin en önemli komutanlarından Afşin, Halife Me'mun döneminde adını duyurmağa başlamıştır. Mu'tasım dönemindeki askeri başarıları sebebiyle halife yanında kazandığı itibar, devlet erkânı ve özellikle Arap ileri gelenleri arasında kıskançlık ve kine sebep olmuştur. Afşin, Abbâsî devletine büyük hizmetlerde bulunmuştur. Me'mun döneminde çıkan Mısır isyanlarını bastırarak devlete uzun yıllar meydan okuyan Bâbek el-Hurremî'yi ortadan kaldırmış, Bizans imparatorluğuna karşı gazalarda bulunmuştur. Mu'tasım, Afşin'e büyük değer veriyordu ve onu İslam ordusunun başkomutanı yapmıştı. Ancak rakiplerinin aleyhte propagandaları sonucu Mu'tasım'ın Afşin'e karşı tavrı değişmişti. Daha sonra Afşin, halife-

ye karşı bir suikast hazırlığında olduğu ve halifeye isyan eden Mengüçür'ün Afşin'in dayısının oğlu olması, bu sebeple de Mengüçür'ü desteklediği iddiasıyla 840 yılında Mu'tasım'ın emriyle tutuklandı. Daha sonra yargılandığı mahkemede kendisine çeşitli suçlar isnat edildi. Bu suçlamaların en mühimi Afşin'in gerçek Müslüman olmadığı, ateşe taptığı iddiasıdır. Afşin'in evi basılmış evinde Zerdüşti itikadını anlatan bir kitap bulunmuştur. Afşin savunmasında bu kitabın kendisine ailesinin bir yadigarı olduğu bu sebeple sakladığını söylemiştir. Afşin'e Azerbaycan valisi iken put haneleri yıkmadığı, bilakis bir camiye yıktırıldığı iddiasında da bulunulmuştur. Afşin buna karşılık ise yıkılan caminin bir gayrimüslimin arazisine arzusu hilafına yapıldığını, arazi sahibinin arazisini satmadığı, camiye yıkmak zorunda kaldığını söylemiştir. Afşin mahkeme sonucu mahkûm edildi ve hapse atıldı. Yaklaşık bir yıl süren hapis hayatı sonunda hapisanede öldü. Afşin'in bu şekilde ortadan kaldırılması, Türk nüfuzuna vurulmuş bir darbe sayılmakla birlikte, Afşin'in yerine yine Türk komutanlardan Aşnas'ın geçmiş olması Türk nüfuzunun etkinliğini göstermektedir.

Halife Mu'tasım'ın ölümünden sonra yerine oğlu Vâsık (842-847) geçti. Vâsık yükseliş döneminin son halifesi sayılmaktadır. Vâsık, babasının Türkleri toplama politikasını devam ettirdi. Vâsık devri, Türklerin nüfuzlarını güçlendirdikleri ve sağlama aldıkları bir dönem olmuş, Türk liderler önemli makamlara getirilmişlerdir. Abbasî imparatorluğunun yükseliş döneminde Türklerin sayılarının artması ve güçlenmeleri ile birlikte halifelerin de kudreti artmakta idi. Ancak imparatorluğun zayıflamaya başladığı dönemde ise Türklerin nüfuzunun sürekli artmasına karşılık halifelerin gücü ise sürekli azalmıştır. Halife Vâsık dönemi bu iki devir arasında bir geçiş dönemidir.

Abbâsî Devleti'ni iç ve dış saldırılara karşı koruyan Türklerden oluşan hassa ordusu kısa zamanda siyasî bir yapıya dönüşmüştür. Türk askerler Abbâsî halifeleri ile ruhî bir ahenk içinde değillerdi. Bölge halkına karşı da bir yakınlık duymuyorlardı. Halka karşı sert ve acımasız davranıyorlardı. Aşnas, İnâk, Boğa el-Kebîr, Boğa es-Sağîr gibi Türk komutanlar gündemi oluşturan olaylarda hep ön saflarda yer alıyorlardı. Güçlü ve otoriter şahsiyeti ile Türk komutanlarının nüfuzunu belli bir noktada tutmuş olan Halife Mu'tasım'ın bile ömrünün sonlarına doğru orduyu etnik bir yapılandırmaya götürmenin tehlikelerini anladığı ve "*Bilseydim böyle yapmazdım*" dediği rivayet olunmaktadır (İbn Kesîr, 1998: 286).

Vâsık döneminde Türkler askerî alandaki etkinliklerini idarî alana da kaydırmışlardır. Vâsık, Abbâsî tarihinde ilk defa Türk komutanlardan Aşnas'a mücevherlerle süslü bir taç giydirerek "Sultan" unvanı vermiştir. Kaynaklar, Halife Vâsık'ı bir sultanı kendisine vekil tayin eden ilk halife olarak tanımlamaktadır (Taberî, 1967b:124; Suyûtî, 2003:230).

Mütevekkil'in Halife Olması ve Türk Hâkimiyetini Sonlandırma Çabaları

Abbâsî devleti tarihinde 3/9. asır Türklerin devlet idaresindeki nüfuzlarının açık ve kesin bir şekilde yerleştiği dönemdir. Bu dönemin Türkler tarafından öldürülen halifesi Mütevekkil'dir. Halife Vasık 232 /847yılındaveliaht tayin etmeden ölünce Abbâsî tarihinde ilk defa devlet erkânı yeni halifeyi seçmek için bir araya geldi. Kadı'l-Kudat Ahmed b. Duâd, Vezirİbnü'z-Zeyyat, Türk ordu komutanları İnak ve Vasîf 'in katıldığı toplantıda müteveffa halife Vâsık'ın oğlu Muhammed'in yaşının küçük olması sebebiyle Vasîf ve diğer Türk komutanların dayatması sonucu Vâsık'ın kardeşi Ca'fer, "el-Mütevekkil- Alellah" ünvanı ile halife yapıldı. Mütevekkil'in halife olmasında annesinin Şucağ adlı Harzemli Türk asıllı bir cariyeye olmasının da etkisi olmuştur(Mesudî, 2003: 85; İbnü'l-Esîr, 1998: 38; Hudari bek, 1986: 284).

Me'mun'la başlayan Mu'tasım ve Vâsık'ın hilafetleri döneminde devam eden siyasi ve dini politikayı tamamen değiştirmek isteyen Mütevekkil, halife olduktan sonra otoritesini güçlendirmek için devlet dâhilindeki nüfuzlu unsurlarla mücadeleye girişti. Bu amaç yolunda Mütevekkil'in ilk hedefi vezir Muhammed b. Abdülmelik İbnü'z-Zeyyat olmuştur. Vezir İbnü'z-Zeyyat önceki halife Vâsık dönemindeki bazı icraatları bahane gösterilerek Halife Mütevekkil tarafından azledilmiş, bütün mallarına el konularak işkenceyle öldürülmüştür (Ya'kûbî, 1883:591; Terzi, 2000: 245). Ayrıca Halife Mütevekkil, Me'mun döneminden beri devlet yönetiminde etkin olan Mu'tezile âlimlerinin nüfuzunu kırmış, ileri gelen Mu'tezile âlimlerinden olan Kadı'l-Kudat İbn Duâd'ı görevinden uzaklaştırarak yerine Sünnîâlim Yahya b. Eksem'i Kadı'l-Kudatlık görevine atmıştır (Lewis, 2011:101). Yeni bir idari düzenlemede bulunan Mütevekkil, vezirliğe Abbâsî tarihinin ilk Türk veziri olan Ubeydulah b. Yahya b. Hakan'ı tayin etti. Yine Türklerden tanınmış edebiyatçı Feth b. Hakan ise halifenin sağ kolu ve danışmanıydı.

Mütevekkil, destekleriyle halife olmasına karşın, devlet bünyesinde ağır basan Türk nüfuzu ve baskısından rahatsızlık duymaktaydı. Türk komutanların devlet işlerini ve orduyu tek başlarına ellerine aldıklarını görmekte, kendisi üzerindeki baskılarından rahatsızlık duymaktaydı. Halife, Türklerin devlet idaresindeki nüfuzunu bertaraf etmek ve kendi otoritesini sağlamlaştırmak için bütün halifeliği boyunca mücadele etmiştir. Halife Mütevekkil'in ilk hedefi devletteki Türk nüfuzunu temsil eden komutanlardan İnak olmuştur.

İnak et-Türkî'nin Öldürülmesi

İslam tarihi kaynaklarında “Eytah” veya “İtah” şeklinde geçen İnak et-Türkî, Selam b. Ebreş'in Hazar asıllı fırıncı kölesi iken Mu'tasım tarafından satın alınmıştı Halife Mu'tasım devrinde Eşnas'ın ölümünden sonra ordu komutanı ve Mısır valisi olmuştu, devletteki Türk nüfuzunu temsil etmekteydi. Halife Mu'tasım veya Vâsık, kimin öldürülmesini istese, bu işlem İnak'ın eliyle gerçekleştirilir veya onun eliyle hapsedilirdi (İbnü'l-Cevzî, 1992: 208) . İnak, Halife Mütevekkil zamanında da bu durumunu korumuştur. Ordu komutanlığı, posta idaresi başkanlığı, bazı bölgelerin valiliği, halifenin hacipliği ve saray sorumluluğu gibi görevler onun uhdesinde bulunuyordu. Diğer bir ifadeyle halifeden sonra en kudretli şahıs İnak idi (Taberî, 1967b: 166; İbnü'l-Esîr, 1965: 43). İnak et-Türkî, halife karşısındaki bu durumunu uzun süre koruyamadı. Çünkü askeri, siyasi ve idari pek çok yetkiyi elinde bulundurmasıyla İnak et-Türkî, halifenin Türk nüfuzunu kırma gayretlerinin önünde bir engel teşkil etmekteydi.

Halife Mütevekkil 234/849, yılında İnak ve bazı üst düzey devlet erkânı ile bir gezinti esnasında içkinin de tesiriyle orada bulunanlar huzurunda İnak'a ağır ifadelerle hakaret ederek ona karşı olan hislerini açığa vurdu. İnak, halifenin bu davranışına sert tepki gösterdi. Halife Mütevekkil ertesi gün İnak'ı yanına çağırarak “Sen benim babamsın, devletimin ve benim reisimsin” diyerek bir nevi özür dilemesiyle olay zahiren de olsa kapanmış oldu (Taberî, 1967b: 168; İbnü'l-Esîr, 1965: 43).

Her ne kadar Mütevekkil, İnak'ın gönlünü aldıysa da, gerçekte onu bir an önce ortadan kaldırmayı düşünmekteydi. İnak'ın gücü merkezde komutanı olduğu askeri birliklerden kaynaklandığından merkezde kaldığı müddetçe halife ona bir şey yapamazdı. Bu sebeple Mütevekkil onu merkezden uzaklaştırmaya çalıştı.

Bazı kaynaklar bizzat halife tarafından görevlendirilen şahısların teşviki ile İnak'ın halifeden hac için izin istediğini kaydetmektedir (Ya'kûbî, 1883: 593). Aradığı fırsatı bulan Halife Mütevekkil, İnak'a hac izni verdiği gibi hac kafilesinin geçeceği yerlerde hutbelerde İnak adına dua edilmesini de emretti. İnak, Zilka'de 234/Haziran 849 tarihinde hacca gitmek için Sâmerra'dan ayrıldı. Halife Mütevekkil, İnak'ın hareketinden hemen sonra aynı gün haciplik görevini Türk komutanlardan Vasîf'e verdi (Taberî, 1967b: 168; İbnü'l-Esîr, 1965: 43).

İnak büyük bir debdebe ile hac farızasını tamamlayarak Sâmerra'ya dönmek üzere yola çıktığında, Mütevekkil onun herhangi bir şeyden kuşulanmasını engellemek için çeşitli hil'atler ve hediyeler gönderdi. Diğer taraftan Bağdat muhafızı İshak b. İbrahim'e haber göndererek İnak'ın Sâmerra'ya dönmesine engel olmasını, onu Bağdat'a davet ederek orada

öldürmesini emretti. Fırat ve Anbar yoluyla Sâmera'ya dönmeyi düşünen İnak, Bağdat'a yaklaştığında İshak'ın kendisine bir mektup yazarak, halife-nin Bağdat'a uğrayarak, halkın ileri gelenlerine hediyeler vermesini emrettiğini bildirmesi üzerine yolunu değiştirerek Bağdat'a uğradı. İshak tarafından büyük bir törenle karşılanan İnak vali konağına götürüldü. İnak'ın adamlarından üç dört kişi hariç diğerleri konağa alınmadı, böylece tesirsiz hale getirilen İnak başına gelecekleri anlayınca şöyle dedi; "Yapacaklarını yaptılar, eğer bunu Bağdat'ın dışında bir yerde yapmayı deneseydiler asla beceremezlerdi." İnak ve iki oğlu Bağdat'ta hapsedildi. Demir prangalara vurularak, uzun süre aç ve susuz bırakılan İnak, Cemaziyelevvel 235/Kasım 849 tarihinde öldü. Daha sonra halife tarafından İnak'ın bütün mallarına el konuldu, ona niyabeten çeşitli bölgelerde valilik yapanlar ise görevlerinden uzaklaştırıldılar (Taberî, 1967b: 168-170; İbnü'l-Esîr, 1965: 46-47).

Halife Mütevekkil'in İnak'ı yok etmesi istenilen neticeyi vermemiştir. Zira bu dönemde Türklerin devletteki nüfuzu şahıslarla kâim değildi. Türk komutanlardan birinin bertaraf edilmesi bir diğerinin onun yerine geçmesi sonucunu doğurmaktaydı. Halife Mütevekkil'in İnak'ın yerine Vasîf et-Türki'yi getirmesi, Abbasî Devleti'nde Türk nüfuz ve hâkimiyetinin ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Halife, Türklerden tamamen kurtulamakta ancak bir kısmına dayanarak diğerlerini ortadan kaldırmaya çalışmaktaydı. Çünkü Türk askerler arasında da bir birlik bulunmayıp her grup kendi komutanı etrafında birleşmekteydi. Türk komutanları birbirine kırdırma siyasetini Mütevekkil'den sonraki halifeler de sürdürmüşlerdir.

Devlet Merkezinin Şam'a Taşınması

Halife Mütevekkil kendisi için en büyük tehlikeyi arz eden İnak'ı yok etmiş olmasına karşın istenilen neticeyi elde edememişti. Halife, Türklerin otoritesini çok güçlü oldukları Sâmera'da yok edemeyeceğini anlayınca devlet merkezini Şam'a nakletmeye karar verdi. Böylece Türklerden uzaklaşacak, Şam'daki Arap unsurunun da desteği ile Türklere karşı durabilecekti. Çünkü Şam, Emevîler'in merkezi oluşundan beri Arapların ve Arap asabiyetinin ağır bastığı bir merkez idi (Algül, 1986: 338).

Halife Mütevekkil, 243/858 yılında hilafet merkezini Şam'a nakletmeye karar verdi. Bu maksatla Şam'da saray ve binalar hazırlanmasını emretti. Zilkade 243/Mart 858 tarihinde beraberinde veziri Ubeydullah b. Yahya ve başdanışmanı Feth b. Hakan olduğu halde kalabalık maiyetiyle Şam'a gitmek üzere Sâmera'dan ayrıldı. Safer 244/Mayıs 858 tarihinde Şam'a vardı. Önemli devlet müesseseleri de buraya nakledildi (Taberî, 1967b: 209; Mes'ûdî, 2003, 114; İbnü'l-Esîr, 1965: 83-85).

Mes'ûdî, Mütevekkil'in Şam'a gidişini ve orada meydana gelen olayları diğer kaynaklardan daha ayrıntılı kaydetmektedir. Halife Mütevekkil'in Türk komutanlara sırt çevirerek Şam'a gitmesi ve hükümet kurumlarını buraya nakletmesiyle başlayan huzursuzluk ordudaki Türk birliklerini harekete geçirdi. Türk askerleri Mütevekkil'in Şam'a gitmesinin kendilerine karşı bir tedbir hareketi olduğunu fark etmişlerdi. Bunun üzerine harekete geçtiler, önce atıyye verilmesini istediler, sonra silahlarını çıkararak mümayişe başladılar. Halife, Veziri Ubeydullah b. Yahya'ya askerlere istediklerinin verilmesini emretti. Ancak askerler yapılan ısrarlara rağmen verilen hiçbir şeyi almıyor, Irak'a dönmek istediklerini söylüyorlardı. Bu isteklerinin kabul edilmediğini anlayan askerler Mütevekkil'i Şam'da öldürmeyi planladılar, fakat bu teşebbüsleri ordunun ileri gelen komutanlarından, halifenin halası ile evli Boğa el-Kebir'in aldığı tedbirler neticesinde başarıya ulaşamadı (Taberî, 1967b: 210; Mes'ûdî, 2003, 114-117). Halifeye suikast teşebbüsünde bulunanlar Boğa el-Kebir olduğu müddetçe planlarında başarılı olamayacaklarını anlayarak, halife ile Boğa'nın arasını açtılar, Boğa'nın halifeyi öldürmeye hazırlandığını yazdıkları bir mektubu halifenin makamına bıraktılar, böylece Boğa'dan kuşkulanan halife onu yanından uzaklaştırmak amacıyla Bizans'a yaz seferiyle görevlendirdi. Böylece halife bilmeyerek tek koruyucusundan da mahrum kalıyordu (Mes'ûdî, 2003, 114-115). Mütevekkil ordunun bu yoğun baskıları ve komploları sonucu onların isteklerine uymak zorunda kaldı. Şam'da iki ay ve birkaç gün gibi kısa bir süre kaldıktan sonra aynı yıl Sâmerra'ya döndü (Taberî, 1967b: 210; Mes'ûdî, 2003, 114).

Kaynaklar, Mütevekkil'in Şam'da ikameti kararlaştırması hakkında şu bilgileri vermektedir: Mütevekkil âdeti olduğu üzere Sâmerra yakınlarındaki Muhammediyye'ye gezintiye çıkmıştı. Beraberindekiler her şehrin havasından, güzelliklerinden ve diğer şehirlere olan üstünlüklerinden konuştular. Halifenin tabiplerinden Tayfûrî, Şam'dan bahsederek havasının mu'tedil ve sıcaklıklarının azlığını, soğuk sularını, bağ ve bahçelerini övdü ve Emirü'l-Mü'minîn'in orada ikametinin mizacına uygun olacağını, yaz mevsiminde Irak'ta karşılaştığı hastalıklardan kurtulacağını söyledi. Bunun üzerine Mütevekkil, Şam'da ikameti kararlaştırdı. Mütevekkil'in Şam'ı beğenmeyip Sâmerra'ya dönüşü hakkında ise kaynaklarda Şam'ın havasının soğuk ve rutubetli, suyunun ise ağır olduğu, karların insanların gelip geçmesine mani olduğu gibi hususlar da zikredilmektedir (Taberî, 1967b: 210; İbnü'l-Esir, 1965: 85).

Kaynaklarda belirtilen hususlar halifenin asıl gayesini gizlemek için ortaya atılmış bahanelerdir. Çünkü bir asra yakın bir süre Emevî Devleti'nin başkenti olan Şam'ı Halife Mütevekkil'in bilmemesi ve yukarıda kaynaklarda belirtilen hususları göz önünde bulundurmaması düşünülemez. Nitekim

halife Şam dönüşünü müteakip 245/859 yılında Sâmerra yakınlarında kendi adına nispetle Mütevekkiliyye adını verdiği şehrin kurulmasını emretmiş ve kısa bir sürede kurulmasıyla 246/860 yılı başlarında buraya taşınarak devletin bütün kurumlarını yeni şehre nakletmiştir (İbnü'l-Esir, 1965:87-93).Mütevekkil'in Şam dönüşü Sâmerra'dakalmayarak yeni inşa ettirdiği şehre taşınması da onun Şam'a asıl gidiş niyetinin Türk nüfuzunun azaltma çabalarının bir sonucu olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Kaynakların verdiği bilgilerden ve olayların seyri göz önüne alındığında Mütevekkil'in Sâmerra'yı terk edişi ve oraya tekrar dönüşünün tamamen Türklerle ilişkilerinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Günümüz tarihçileri de aynı değerlendirmeyi yaparak Mütevekkil'in devlet ve ordu üzerindeki Türk nüfuzunu azaltmak amacıyla merkezi hükümeti Şam'a nakletme teşebbüsünde bulunduğunu ve yine onların baskısıyla Sâmerra'ya dönmek zorunda kaldığını ifade etmektedir (Hudari bek, 1986: 109; Ahmet Emin, 1963: 10).

Mütevekkil'in yeni başkent olarak Şam'ı seçmiş olması son derece manidardır. Zira Emevîler'in merkezi olan bu şehir aynı zamanda Arapların ağırlıkta bulunduğu bir bölge olup, kabile asabiyeti burada hâlâ canlı idi. Mütevekkil, Emevîler'in takip ettiği Arapçılık siyasetinin özlemine duyan Şam halkının kendisini destekleyeceğini düşünmüştü. Ancak Abbasîler'in iktidara gelişi ile devlet içindeki mevkiini kaybeden siyasi ve iktisadi birçok kayıplara uğramış olan Şam halkının Abbasîler'le ilişkileri pek de iyi değildi. Hatta Abbasîler'e düşmanlık beslemekteydiler. Bundan dolayı Mütevekkil'e Türk nüfuzunu kırma çabalarında destek vermediler (Hasan, 1985: 339).

Halifenin Diğer Milletlerden Asker Toplaması

Sâmerra'ya Türklerin güvenini büyük ölçüde yitirmiş olarak dönen Mütevekkil, Türk nüfuzunu azaltma faaliyetlerini devam ettirdi. Mes'ûdî'nin vermiş olduğu şu bilgiler bu hususa açıklık kazandırmaktadır; "*Mütevekkil, Türkleri muhafız birliklerinden uzaklaştırmayı, onların yerine ordu saflarına başka unsurlardan asker alarak yeni birlikler kurmayı kararlaştırdı. Bu amaçla veziri ve en güvenilir adamlarından olan Ubeydullah b. Yahya'nın nezaretinde oğlu Mu'tezz'in komutasında Arap ve diğer unsurlardan oluşan on iki bin kişilik bir birlik kurdu* (Mes'ûdî, 1894: 361)."

Mes'ûdî'nin çok kısa olarak vermiş olduğu bu bilgiler, diğer kaynaklarda açıkça zikredilmemekle beraber, Taberî ve İbnü'l-Esir'in zikrettiği 247/861 yılında Mütevekkil'in öldürülmesini müteakip sabahın erken saatlerinde Muntasır'ın halife olmasını istemeyen Arap, Acem, Ermeni ve diğer

unsurlardan oluşan on bin veya daha fazla sayıdaki birliklerin Mütevekkil'in veziri Ubeydullah b. Yahya'nın etrafında toplanarak; "Bizi ancak böyle bir gün için yetiştirdin, emret isteğini yerine getirelim. Bize izin ver, Muntasır ve etrafındakileri top yekun öldürelim" diyen birliklere dair verdiği bilgiler Mes'ûdî'nin vermiş olduğu bilgileri desteklemektedir (Taberî, 1967b: 229;İbnü'l-Esîr, 1965:99).

Mütevekkil'in Türk nüfuzunu azaltma çabaları içerisinde başvurduğu yeni askeri birlikler oluşturma girişimi, devletin bütünlüğünü tehdit edebilecek çok tehlikeli bir teşebbüstü. Çünkü devlet bünyesinde birbirine rakip güçlerin idaresinde farklı unsurlardan oluşan iki ayrı ordu kurulmuş oluyordu. Hodgson da bu hususa işaret ederek şunları söyler; *"Bu dönemde Türk kıtaları kendileri nasıl halifeye dayanıyorsa, halifenin de kendilerine dayandığının farkında idiler. Halifeler kıtalara çeşitli etnik unsurları sokarak böylesi bir sonucu engellemeye çalıştılar. Bu unsurlar arasındaki çekişme hepsini kontrol altında tutabilme imkânı sağlayacaktı. Mütevekkil ve ondan sonra oğulları zamanında Türk kıtaları batı bölgelerinden getirilen zenci ve diğer askeri birliklerle karşı karşıya getirildi. Halifelerin böl yönet gayretleri kısa vadede amaçlarına hizmet etmişse de bütün ciddi krizlerde kıtalar arasında komutanları daha az sorumlu davranma eğilimine sevk eden, daha kontrol edilemez ve daha yıkıcı hizip kavgaları doğurmuştur* (Hodgson, 1995: 465)."

Halife Mütevekkil'in Öldürülmesi

Şam dönüşü Mütevekkil ile Türkler arasındaki itilaf daha da büyüdü. Bu sefer sahnede Türklerin yanında babasına karşı olan halifenin oğlu ve ilk sıradaki veliahdı Muntasır da vardı. Mütevekkil 235/850 yılında üç oğlunu sırasıyla veliaht tayin etmiş ve ilk sırayı oğlu Muntasır'a vermişti (Taberî, 1967b: 225). Muntasır'la babasının arası Mütevekkil'in Hz.Ali evladına sert tavrı nedeniyle bozuldu. Muntasır, Hz. Ali evladına büyük sevgi besliyordu. Mütevekkil 236/850 yılında Hz. Hüseyin'in mezarının ve etrafındaki evlerin yıkılmasını, bu arazinin sürülüp ekilmesini, kabir mevkiinin sulanmasını ve halkın kabri ziyaretinin yasaklanmasını emretmişti (Taberî, 1967b: 175; Suyûfî, 2003: 269). Halifenin bu emrinin uygulanması toplumda büyük bir infiale sebep olmuştur.

Muntasır'ın babasıyla arasının bozulması bu olaydan sonra oldu. İbnü'l-Esîr, Mütevekkil'in bu davranışını Muntasır'ın babasını öldürülmesini meşru gördüğü sebeplerden zikretmektedir (İbnü'l-Esîr, 1965:56). Taberî ise Muntasır'ın babası Mütevekkil'in bazı gayri ahlaki davranışları sebebiyle fakihlerle görüşüğünü, onların da Mütevekkil'in katline fetva verdiklerini kaydeder (Taberî, 1967b: 252).

Mütevekkil'in ikinci sırada veliaht tayin ettiği oğlu Mu'tezz'in annesi Kabiha'ya olan aşırı sevgisi ve tutkunluğundan dolayı Mu'tezz'e iltifat etmeye başlaması ve onun emrine başka unsurlardan kurulu bir ordu vermesi, Muntasır'ın dikkatini çekmekte ve babasına olan düşmanlığını daha da körüklemekte idi. Diğer taraftan Halife Mütevekkil Şevval 247/Aralık 861 tarihinde hilafete geçmesinde önemli rol oynayan hâcivVâsif et-Türkî'nin İsfahan ve Cebel bölgelerinde sahip bulunduğu bütün emlakine el koyması ve buraları Feth b. Hakan'a vermesi, Türk komutanların halifeye kızmasına ve ondan korkmasına sebep oldu (Taberî, 1967b: 222; İbnü'l-Esîr, 1965:95).

Bu olay Mütevekkil ile Türkler arasında cereyan eden mücadelede bardağı taşıran son damla olmuştur. Boğa el-Kebir'in bir nevi sürgün edilmesinden sonra Vâsif'e yapılan bu muamele diğer Türklerin de halife ile aralarında mevcut olan ihtilafı artırmıştı. Diğer taraftan Mütevekkil'in veliaht tayininde ilk sırayı verdiği büyük oğlu Muntasır'ın yerini ikinci oğlu Mu'tezz'e vermek istemesi ve daha sonra onu veliahtlıktan azletmesi Muntasır'ı Türklere yakınlaştırarak onlarla işbirliği yapmasına yol açmıştır. Boğa es-Sağır ve Otamış gibi Türk komutanlar da Muntasır'ın bu hareketini menfaatlerine uygun bularak desteklemeye karar verdiler. Muntasır babasının ordudan uzaklaştırdığı Türkleri etrafında topluyordu. Türk komutanlar da askerlerin Muntasır'ın yanında yer almaları için çalışıyorlardı (Taberî, 1967b: 225; Mes'ûdî, 2003: 121).

Böylece başkent Sâmerra'da birbirine düşman iki grup oluşmuştu. Birincisi, Muntasır ve beraberindeki Vâsif, Boğa es-Sağır, Otamış ve diğer Türk komutanları. İkincisi ise Feth b. Hakan ve Vezir Ubeydullah b. Yahya'nın başını çektiği halife Mütevekkil ve Mu'tezz'in çevresi idi.

Bu gruplaşmanın ardından her iki grup da birbirinden kurtulmayı düşünmeye başladı ve karşılıklı suikast planları yapılıyordu. Nitekim Taberî ve İbnü'l-Esîr'in bildirdiklerine göre, Mütevekkil'in öldürülmesinden önceki gün halife ve Feth b. Hakan, Türk komutanlarından kurtulmak için neler yapılması gerektiğini kararlaştırmışlardı (Taberî, 1967b: 225; İbnü'l-Esîr, 1965:97; Hudari bek, 1986: 300). Diğer taraftan Muntasır ve yandaşları da Halife Mütevekkil'den kurtulma planları yapmaktaydılar (İbnü'l-Esîr, 1965: 85; İbnü'l-Cevzî, 1992:356).

Halife Mütevekkil'in öldürülmesine dair planı Muntasır ve Boğa es-Sağır hazırladı. O gece sarayı koruma görevi Musa b. Boğa el-Kebir'de idi, Musa da bu görevi suikastın planlayıcısı Boğa es-Sağır'e devretmişti. Akşam komplodan habersiz olan Halife Mütevekkil nedimleri ve diğer yakınlarıyla gecenin ilerleyen saatlerine kadar içki ve eğlenceye devam etti. Oğlu Muntasır'ı veliahtlıktan azletmesi de bu gece olmuştu (Taberî, 1967b: 226; İbnü'l-Esîr, 1965: 97-98).

Sarayı korumakla görevli olan Boğa sarayın tüm kapılarını kapatarak yalnızca suikastçıların girmeleri için nehre açılan saray kapısını açık bıraktı. Suikastı üstlenenler buradan saraya girdiler. Sabaha yakın aralarında Boğa es-Sağır, Bağlun et-Türkî, Bâgır et-Türkî, Musa b. Boğa, Harun b. Suvartekin'in de bulunduğu grup halifenin bulunduğu salona girdi. Bu esnada tehlikeyi gören Feth b. Hakan; "Yazıklar olsun size" diye bağıarak halifeyi korumak amacıyla üzerine kapandıysa da, suikastçılar Feth b. Hakan ile beraber 4 Şevval 247/11 Aralık 861 tarihinde Mütevekkil'ide katlettiler (Taberî, 1967b: 227; Mes'ûdî, 2003: 120; İbnü'l-Esîr, 1965: 97-98).

Mütevekkil'in öldürülmesini müteakip, sabahın ilerleyen saatlerinde komutanlar, kâtipler ve devletin diğer ileri gelenleri, Ca'ferî sarayında toplandılar. Toplantıya katılanlara Muntasır'ın Feth b. Hakan'ın Mütevekkil'i öldürdüğüne ve katilin de derhal cezalandırıldığına dair bildiri okundu. Sonra Muntasır'a biat edildi. Vezir Ubeydullah ise Muntasır'a biat etmek zorunda kaldı. Muntasır'ın Türk komutanları tarafından halife ilan edilmesi karışıklıklara yol açtı. Türklere karşı oluşturulan birliklere halktan bazılarının da katılımıyla karışıklık büyüdü. Meydana gelen çatışmalarda ölenler oldu. Ancak komutanların zamanında müdahalesiyle karışıklıklar fazla büyümeden bastırıldı (Taberî, 1967b: 234; İbnü'l-Esîr, 1965: 103-105).

Sonuç

Mütevekkil hilafetini Türk komutanlara borçlu olmasına rağmen halifelîği boyunca devlet idaresindeki Türk sulta ve vesayetiyle mücadele etmiştir. Ancak bu mücadele Mütevekkil'in hayatına mâl olmuştur. Halifenin oğluyla işbirliği yapan Türk komutanlar hilafet sarayını basarak Halife Mütevekkil'i öldürmüşlerdir.

Mütevekkil'in katli İslam tarihinde özel koruma birlikleri tarafından veliaht oğlunun da iştirakiyle bir halifeye karşı işlenen ilk cinayettir. Cinayete iştirak edenler bilinmesine rağmen herhangi bir cezaya maruz kalmamışlardır. Bu durum Abbasî devletinde Türklerin iktidarı tamamen ele geçirdiklerini göstermektedir. Mütevekkil'in katli ile halifelerin siyasi nüfuzları yanında manevi nüfuzları da zayıflamış oluyordu.

İslâm devletinin başı olan Abbasi halifesinin Türkler tarafından öldürülmesi vahim sonuçlar doğurmuştur. Bu eylem, Abbasi hilafetinin gerileme sürecine girdiğinin bir habercisi olduğunu ve bundan sonraki halifelerin, Türklerin avucunda oyuncak olduğunu, onlara düşenin sadece Türklerin iradesi muvacehesinde hareket etmek olup, aksi takdirde makamlarından olacaklarını veya öldürüleceklerini ilan ediyordu. Artık Türklerin meziyetlerinden, kahramanlıklarından ve asaletlerinden bahsetme dönemi başlamıştı;

nitekim bu dönemlerde yaşayan Câhız, Mütevekkil'in danışmanı olan Türk asıllı Feth b. Hakan'a mektup yazmış ve Türklerin sahip olduğu meziyet ve faziletlerden uzun uzadıya bahsetmiştir.

Mütevekkil'den sonra halifeler, Türk komutanlar üzerindeki bütün otoritelerini kaybetmişlerdir. Halife Me'mun'la başlayan Türk nüfuzu Mu'tasım ve Vâsık zamanında güçlenmiş; Mütevekkil döneminde ise halifenin tüm karşı çabalarına rağmen Türkler devlet yönetimini tamamen ele geçirmişlerdir. Bu şekilde genişleyen ve gelişen Türk nüfuzu bazı fasılalarla birlikte asırlarca devam etmişti.

Kaynakça

- Ahmet Emin. (1963).*Zuhru'l-İslâm*, Kahire:Mektebetü'n-Nehdati'l-Mısriyye.
- Algül, H. (1986).*İslam Tarihi*, c. 3, İstanbul:Gonca Yayınevi.
- Belazurî Ahmet b. Yahya. (1987).*Futuhu'l-Buldan (Ülkelerin Fethi)*, (Çev.) Mustafa Fayda, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Hasan İbrahim Hasan.(1985).*Siyasi-Dini-kültürel-sosyal İslâm Tarihi*,c. 3, (Çev.) İsmail Yiğit- Sadrettin Gümüş, İstanbul:Kayıhan Yayınları.
- İbnKesîr, İmadüddin Ebü'l-Fidâ İsmail b. Ömer. (1998).*el-Bidâye ve'n-nihâye*, c. 14, (thk). Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Cize: Hicri't-Tıbaa ve'n-Neşr.
- İbniTağrıberdi, Cemaleddin Ebu'l-Mehasin Yusuf. (1932).*en-Nucumu'z-zahire fi mulûki'l-Mısırve'l-Kahire*, c. 2, Kahire: DâruKütübi'l-Mısriyye.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Abdurrahman b. Ali.(1992). *el-Muntazam, fi târihi'l-mülûkve'l-ümem*, c. 11, (thk). Muhammed Abdülkadir Atâ-Mustafa Abdülkadir Atâ, Beyrut: DâruKütübi'l-İlmiyye.
- İbnü'l-Esîr,İzzeddin Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed. (1965).*el-Kâmil fi't-Târih*,c. 7, Beyrut: Dâru Beyrut.
- Marshall Hodgson. (1995).*İslâm'ın serüveni*, (Çev.) Komisyon, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Mes'ûdfEbü'l-Hasen Ali b. Hüseyin. (1894).*et-Tenbihve'l-İşraf*, (ed.) Michael Jan de Goeje, Leiden.

- Mes'ûdîEbü'l-Hasen Ali b. Hüseyin. (2003).*Murûcu'z-zeheb*, c. 4, (thk.) Kemal HasenMer'î, Beyrut:Dâru'l-Ebdelüs.
- Kitapçı, Z. (2002). "*Türklerin Müslüman oluşu*", Türkler Ansiklopedisi, c. 4, s. 263-278, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Lewis, Bernard. (2011).*Ortadoğu*,çev. Selen Y. Kölay, Ankara, Arkadaş Yayınları.
- Muhammed el-Hudaribek. (1986).*ed-Devletü'l-Abbasiyye*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife.
- Terzi, Mustafa Zeki. (2000). "*İbnü'z-Zeyyat Muhammed b. Abdülmelik*", Ankara: DİA, XXI.
- Suyûtî, Ebü'l-FazlCelaleddin Abdurrahman b. EbîBekr. (2003).*Târîhu'l-Hulefâ*, Beyrut: Dâru'lbnHazm.
- Taberî, Ebu Cafer İbnCerir Muhammed b. Cerir b. Yezid. (1967).*Târîhu'r-Rusülve'l-Mülük*, c. 6, (thk.) Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim, Beyrut:DâruSüveydân.
- Taberî, Ebu Cafer İbnCerir Muhammed b. Cerir b. Yezid. (1967).*Târîhu'r-Rusülve'l-Mülük*, c. 9, (thk.) Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim, Beyrut:DâruSüveydân.
- Ya'kubî Ahmet b. EbûYa'kub b. Ca'fer. (1883).*Târîhu'l-Ya'kûbî*, c. 2, London.

Selçuk Üniversitesi Öğrencilerinin Bilgi Okuryazarlığı Becerileri

Zarife YILDIRIM*

Öz

Bilgi üretim ortamlarındaki değişim ve gelişimin sonucu olan bilgi patlaması, bilgi erişimi ve tüketiminde yeni beceriler kazanmayı da beraberinde getirmiştir. Bilgi okuryazarlığı konusunun gündeme geldiği ilk yıllardan bu yana yapılan tanımlamalara bakıldığında, her birinin bilginin toplum için önemini vurguladığı gözlenmektedir. Bilginin önem kazandığı toplumlarda, yani bilgi toplumlarında yaşayan bireylerin sorun çözme odaklı, olaylara eleştirel yaklaşan, hızlı karar veren, ihtiyaçları doğrultusunda her türlü bilgiye erişen ve eriştiği bilgiyi kullanan bireyler olması gerekmektedir. Toplumdaki değişimin eğitime getirdiği yeni yaklaşımlar öğrencilerin, özellikle de üniversite öğrencilerinin, ihtiyaç duydukları bilgiyi elde etmeleri ve kullanmaları konusunda eğitim altyapısına sahip olmalarını gerektirmektedir. Bu altyapıda üniversitelere ve kütüphanelerine önemli sorumluluklar düşmektedir. Bu çalışmada Selçuk Üniversitesi Kütüphanesinde yarı zamanlı olarak çalışan 30 öğrencinin bilgi okuryazarlığı becerileri deneysel yöntem kullanılarak ölçülmüştür. Araştırmanın sonucunda öğrencilerin bilgi erişimi ve kullanımı konusunda eğitime ihtiyaç duydukları anlaşılmıştır. Bununla birlikte, öğrencilere verilecek olan eğitimin bilgi arama davranışlarına yönelik olması ve kütüphanenin abone olduğu veri tabanlarının tanıtımının yapılarak verimli şekilde kullanımlarının sağlanması bu çabanın başarısını pekiştirecektir.

Anahtar Kelimeler: Bilgi okuryazarlığı, yaşam boyu öğrenme, bilgi erişim, üniversite öğrencileri, üniversite kütüphaneleri.

Information Literacy Skills of Selçuk University Students

Abstract

At the present time, the information overload, that is the result of changing in the information production environment, brings with acquire new skills at the information retrieval and consumption. New approaches which changing brings to the education require having a substructure about information retrieval and using the infor-

---

*Arş. Gör., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, zarifeyildirim@karatekin.edu.tr.

Geliş Tarihi - Received: 12.08.2016
Kabul Tarihi - Accepted: 27.09.2016

mation that is needed by students, especially the university students. At this sub-structure important responsibilities fall to universities and their libraries. When we look at the definition of information literacy that was made since the first year, each definition emphasizes the importance of information to the society. In this study, 30 students' who work as part-time employee, information literacy skills were measured by using empirical method. As a result of research it was understood that students need education about information retrieval and usage of information. In addition to this the education must contain the subscribed databases to provide the productive usage of them.

Keywords: Information literacy, lifelong learning, information retrieval, university students, university libraries.

Giriş

Günümüzde, toplumlarında gelişen teknolojiye koşut olarak üretilen bilgi miktarının artması ile bilgi tüketimi yaşamın her alanında vazgeçilmez duruma gelmiştir. Bilgi toplumu; bilgi üreten, bilgiyi her alanda kullanan, bilgiyi yöneten toplumdur. Bilgiye dayalı toplumlar sürekli bir ilerleme ve gelişme içerisinde. Bu nedendir ki günümüz toplumunun en önemli imgesi “gelişim ve değişim”dir.

Toplumlar varoluşları açısından üç önemli aşama geçirmişlerdir. Bu aşamalar “tarım toplumu”, “sanayi toplumu” ve son aşama olarak da “bilgi toplumu” olarak adlandırılmaktadır. Tarım toplumlarında güç insan emeğini, sanayi toplumlarında makine gücünü elinde bulunduranlardayken, bilgi toplumlarında güç bilgiyi kullananlarda, yani üretenlerdedir (Tonta, 1999).

Bilgi teknolojilerinin hızla değişime uğraması, bilginin daha kolay üretilebilir ve paylaşılabilir olmasını sağlamakla birlikte “bilgi patlaması” kavramını ortaya çıkarmıştır. Bu yoğun bilgi artışı ile karşı karşıya kalan ve artan bilgiyi gerektiği şekilde yönetebilen toplumlar, “bilgi toplumu” olarak adlandırılırlar. Bu toplumlar sahip oldukları bireylerle her alanda değişmeye ve gelişmeye mecburdurlar. Teknoloji odaklı yaşanan gelişmeler öncelikle bu teknolojiyi kullanacak insan gücünün de değişmesini ve gelişmesini zorunlu kılmaktadır. Başka bir ifade ile bilgi toplumu bireylerinin bilgiyi yoğun şekilde kullanabilen, hızla artan bilgi karşısında gerekli her türlü önlemi alabilen, “bilgiyi yönetebilen” bireyler olması gerekmektedir (Polat ve Odabaş, 2008).

Bilgi miktarındaki hızlı artış ve bilgiye olan ihtiyacın yeterince karşılanamaması, insanların bilgiye erişirken birtakım zorluklarla karşılaşmalarına neden olmaktadır. Günümüz toplumları artık değişime ayak uydurabilen, bilimsel, ekonomik, teknolojik vb. çok sayıdaki gelişmeleri takip edebi-

len, problem çözebilen, bilgi kullanım becerilerine sahip ve çevresiyle iletişim kurabilen bireylere ihtiyaç duymaktadır.

Araştırmanın amacı Selçuk Üniversitesi Kütüphanesinde yarı zamanlı olarak çalışan 30 öğrencinin bilgi okuryazarlığı beceri düzeylerinin belirlenmesidir. Öğrencilerin bilgi okuryazarlığı beceri düzeylerini belirlemek amacıyla *tek grup ön test-son test tasarımı* yöntemiyle deneklerin bilgi erişim ve elde etme becerilerinin anlaşılmasını sağlayan soru formları uygulanmıştır. Soru formlarının analizinde SPSS programı kullanılarak *bağımlı örneklem t testi* uygulanmıştır. Uygulanan ön test formlarının hemen ardından deneklere bilgi erişimi, erişilen bilgiyi doğru kullanıma ve analiz edebilme konusunda bir eğitim verilmiştir. Ön test soru formu sonrasında verilen eğitimin, öğrencilerin bilgi okuryazarlığı düzeylerinde olumlu yönde etkili olduğu son test formunun sonuçlarından gözlenmektedir. Çalışmada elde edilen veriler de göstermektedir ki; Selçuk Üniversitesi Kütüphanesinde yarı zamanlı olarak çalışan öğrencilerin kütüphaneyi tanımalarına ve bilgi arama davranışlarını geliştirmeye yönelik bir takım eğitim programlarının tasarlanması, kütüphane hizmetlerine olumlu katkı sağlayacaktır.

Literatür İncelemesi

Alan literatüründe bilgi okuryazarlığı kavramına ilişkin yapılmış çok sayıda tanım vardır. Farklı araştırmacılar tarafından farklı zamanlarda yapılan bu tanımlarda bilgi okuryazarı bireylerin sahip olması gereken özellikler, kütüphanelerin bilgi okuryazarlığındaki rolü gibi ortak noktalara işaret edildiği görülmektedir.

Bilgi okuryazarlığına yönelik ilk tanımlamalar 1970'lerde yapılmıştır. 1974 yılında Paul Zurkowski bilgi okuryazarlığı ile kütüphaneler arasındaki ilişkiyi belirtmiş ve bilgi okuryazarı bireyin özelliklerini *bir problemin çözümünde doğru bilgi kaynaklarını kullanabilen kişi* şeklinde vurgulamıştır. Lee Burchinal 1976 yılında bilgi okuryazarlığı kavramını *bilgiyi problem çözümede ve karar verme aşamasında kullanma becerileri* biçiminde tanımlamıştır. 1970'li yıllarda yapılan bu tanımlarda asıl amaç bilginin toplum için önemini ortaya koymaktır. 1980'li yıllara bakıldığında bilgi okuryazarlığı kavramının kütüphanelerle olan ilişkisine dikkat çekildiği görülür. 1990'ların başında ise bilgi okuryazarlığının kütüphanecilikte önemli bir konu olduğu anlaşılmış ve bilgi okuryazarlığı eğitimi ve kütüphanecilerin rolü üzerine durulmuştur (Behrens, 1994).

Zurkowski'ye (1974) göre bilgi kaynaklarının kullanımında uzman, eğitim almış kişiler bilgi okuryazarıdır. Bilgi okuryazarı olmak, her konuda aranan, ihtiyaç duyulan bilgiyi bulabilmeyi gerektirmektedir. American

Library Association ise bilgi okuryazarlığı kavramı; “bir bilgiye ihtiyaç duyulduğunu hissetmek, ihtiyaç duyulan bilgiyi bulmak, elde edilen bilgiyi değerlendirmek ve etkin olarak kullanmaktır” şeklinde tanımlanmıştır (ALA, 1989).

Literatürde bilgi okuryazarlığı kavramı tanımlanırken iki yaklaşımdan yararlanılmıştır. Bunlardan ilki “bilgi okur yazarlığı”nın ne olduğunu açıklarken, ikincisi ise bir bireyin bilgi okuryazarı olarak nitelendirilmesi için hangi özelliklere sahip olması gerektiğine yöneliktir. İlk yaklaşımda bilgi okuryazarlığı tanımlanırken bireylerin bilgi gereksinimlerinin farkına varma, gereksinim duyulan bilginin yerini saptama, yeri saptanan bilgiye ulaşma, gereksinimler doğrultusunda yeni arama stratejileri geliştirme, edinilen bilgiyi analiz etme, değerlendirme, iletimini sağlama ve problem çözme becerilerine sahip olma gibi konulara değinilmektedir (Kızıllı, 2007).

Bilgi okuryazarlığı tanımlarında ikinci yaklaşımda bireyin sahip olması gereken özelliklere vurgu yapılmaktadır. Bruce’a (1994) göre bilgi okuryazarı bir kişinin sahip olması gereken “yedi anahtar” özellik vardır. Bunlar; bilgi okuryazarı bir kişi, sürekli güncel olabilmek adına öğrenme/bilgi edinme yöntemini kendi kendine yöneten; bilgiyi elde etmekten bilgiyi kullanmaya kadar olan her türlü bilgi sürecini rahatlıkla uygulayan; basılı kaynaklardan elektronik kaynaklara her türlü bilgi kaynağına çeşitli bilgi teknolojilerini ve sistemlerini kullanarak erişen; bilgi kullanımını içselleştiren değerleri olan; dergiden gazeteye, arşiv belgelerinden istatistiklere kadar bilginin bütün dünyası hakkında bilgi sahibi olan; bilgi toplama sürecinde önemli paya sahip olan eleştirel bakış açısıyla bilgiye yaklaşan ve “bilginin dünyası” ile etkileşimini sağlayacak kişisel bir bilgi birikimine sahip olan kişidir şeklindedir.

Bilgi okuryazarı olan kişinin özellikleri iyi anlaşıldığında bilgi okuryazarlığı kavramının hangi becerilere işaret ettiği de daha net bir anlam kazanacaktır. İyi bir bilgi kullanıcısı, sorun çözme, eleştirel düşünme, karar verme, gereksinim duyulan bilgiye erişme, erişilen bilgiyi kullanma ve ileme gibi becerilere sahip olmalıdır. Tüm bu özelliklere sahip olan bireyleri bilgi okuryazarı olarak tanımlamak mümkün olabilir.

Bilgi Okuryazarlığı ve Üniversite Kütüphaneleri

Bireylerin bilgi okuryazarı olmalarında en önemli etken aldıkları eğitimidir. Bilgi okuryazarlığı kavramı ile eğitime de yeni yaklaşımlar kazandırılmıştır. Bilgi çağının ihtiyaçlarına cevap verebilen bilgi okuryazarı bireylerden oluşan bilgi toplumunun inşası bu becerilerin kazandırılmasına yönelik eğitimle sağlanabilir. Bilgi okuryazarlığı becerilerinin kazanılmasında belki de birinci

dereceden etkili olan eğitim kurumları üniversitelerdir. Üniversiteler, bireylerin bazı olaylar karşısında farklı bakış açıları geliştirebilmelerine, pratik düşünce tarzı yakalamalarına, sorgulayıcı ve çözüm üretici bir yaklaşım sergilemelerine yardımcı olan kurumlardır.

Çakın (1998) “Üniversitemizin Bilgiye Erişim Ortamları: Genel Değerlendirme” adlı çalışmasında üniversitelerin tanımını, “öğrencilerin mesleki, entelektüel ve estetik şekillenmelerine ortam sağlayan, ayrıca insanın ve doğanın çözülmemiş sorunlarına ışık tutan ve bilimin sınırlarını zorlayıcı çalışmalar yapan eğitim-öğretim ve araştırma kuruluşlarıdır” şeklinde yapmıştır.

Polat (2005)’a göre içinde bulunduğumuz bilgi toplumunun bir özelliği olarak artan bilgi miktarı ve bununla birlikte edindiğimiz bilgilerin zamanla güncelliğini yitirmesi, toplum bireylerinin “yaşam boyu” öğrenen bireyler olması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bilgi okuryazarlığı becerilerinin üniversite öğrencilerine kazandırılabilmesi üniversite eğitim programlarının yeniden yapılandırılmasıyla sağlanabilir. Bu programlardaki temel amaç, yaşam boyu öğrenen bireyler yetiştirilmesidir. Bu amacı gerçekleştirmek isteyen çoğu üniversite kütüphanesi, zaman zaman kullanıcı eğitimi olarak da adlandırılabilen bilgi okuryazarlığı eğitim programları düzenlemektedir.

Bilgi okuryazarlığı kavramına yönelik yapılan çalışmalar genelde öğretmenler, öğretmen adayları ile ilkökul-üniversite öğrencileri üzerine yapılmış, bireylerin bilgi okuryazarlığı düzeylerini ve bu amaçla geliştirilen eğitim programlarının etkililiğini ölçmeye/değerlendirmeye yönelik çalışmalardır.

Kurbanoglu ve Akkoyunlu (2009) tarafından yapılan çalışmada, bilgi okuryazarlığı becerilerinin kazandırılmasında kütüphanelerin ve eğitim kurumlarının büyük bir sorumluluk sahibi olması gerektiği belirtilmiştir. Öğretmenlerin bilgi okuryazarlığı becerilerini kazanmasının oldukça önemli olduğu ifade edilerek, öğretmenlere yönelik bilgi okuryazarlığı programlarının geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Bilgi okuryazarlığı becerilerinin geliştirilmesinde kütüphanelerin rolüne yönelik yapılan çalışmalarda da kütüphanelerin ve kütüphanecilerin önemi vurgulanmıştır. Örneğin, Saatçioğlu, Özmen ve Özer (2003) tarafından kaleme alınan çalışmada bir kurumda çalışan herkesin bilgi okuryazarlığı kavramını iyi anlamış olması gerektiği belirtilirken, bilgi okuryazarı bireyler yetiştirmede en önemli unsurun kütüphaneler ve kütüphaneciler olduğuna da değinmiştir.

Bilgi okuryazarlığı programları konusunda üniversite kütüphanelerinin ve kütüphanecilerinin görev ve sorumlulukları üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında genel anlamda aşağıdaki konuların ön plana çıktığı görülür (Rader, 1995; Rader, 1998; Kurbanoglu, 2001; Saatçioğlu, Özmen ve Özer, 2003; Polat, 2005):

- Çalışma alanlarında yetkin bilgi donanımına sahip olmakla birlikte, bilgi toplumunun bir sonucu olarak her an ortaya çıkan yeni bilgileri, bilgi teknolojilerini ve sistemlerini takip edebilmeli ve kendilerini güncel tutmak için “yaşam boyu öğrenme” beceri ve yetisini bulundurmalı;
- İnternet tabanlı konferans, anında yazışma gibi uzaktan öğretimi sağlayan eşzamanlı eğitim sistemlerini kullanmalı;
- Kütüphane için bir takım kullanıcı eğitim programları geliştirmenin ve bu programların sürekli uygulanmasının hem kullanıcı hem kütüphane hem de kütüphane personeli için faydasını göz ardı etmemeli;
- Kullanıcılarla sürekli iletişim içinde olup kullanıcı isteklerine yönelik kütüphane koleksiyonu geliştirmeli;
- Kullanıcılarla iletişimin yanı sıra diğer kütüphanelerdeki meslektaşlarıyla işbirliğine giderek kullanıcılarını her türde bilgi kaynağına eriştirebilmeli;
- Verilecek eğitim programlarının yetkinliği ve etkinliği konusunda eğitimcilerle de sürekli olarak işbirliği ve iletişim içinde bulunmalı;
- Eğitimlerin ne derece başarılı olduğunun tespit edilebilmesi adına kullanıcıların görüşlerine önem vermelidir.

Bilgi okuryazarlığı konusunun ele alındığı çalışmaların birçoğunda “üniversitelerde/eğitim kurumlarında bilgi okuryazarlığı” şeklinde konunun daraltıldığı da gözlenmektedir. Bu kapsamda yapılan araştırmalarda genelde “kullanıcı eğitimi” adıyla yürütülen çalışmaların çağın araç ve yöntemlerine uygun bilgi okuryazarlığı programlarına dönüştürülmesi, bilgi okuryazarlığı programlarının geliştirilmesinde üniversite kütüphanelerine ve kütüphanecilerine düşen görevler ve bu programların sonuçlarının değerlendirilmesi konuları ele alınmıştır.

Araştırmanın Önemi

Günümüzde bilginin teknolojinin de gelişmesine bağlı olarak, hızla ve yoğun biçimde artması ve yer aldığı ortamların değişikliğe uğramış olması, bilginin etkin şekilde kullanılmasını zorlaştırmaktadır. Bu durum bireylerin bilgiyi etkin şekilde kullanabilmeleri ve yönetebilmeleri için bir takım becerilere

sahip olmalarını gerektirmektedir. Bunun için de öncelikle bilgiye tam ve doğru bir şekilde erişebilmelidirler. Günümüz toplumlarında bilgiye erişim için kullanılan “bilgi okuryazarlığı” kavramı önemli bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır.

“Bilgi toplumu” diye nitelendirilen toplum; üyesi olan bireylerden, sahip oldukları bilgi birikiminin üzerine her an yenilerini ekleyip kişisel olarak kendilerini güncel tutmalarını, elde ettikleri bilgiyi kullanırken aynı zamanda da bu bilginin yerine yenisini koyabilmelerini ister (Kaya ve Durmuş, 2008). Bilgi toplumunda var olan bilginin miktarı sürekli artarken, hemen her alanda teknolojinin kullanımı hızlı bir şekilde yaygınlaşmaya başlamış ve toplum içinde bu değişimin karşısında durabilen bir kesim kalmamıştır. Teknolojinin hemen her alanda olduğu gibi eğitimde de hızlı bir gelişim göstermesi öğrencilerin, özellikle de üniversite öğrencilerinin ihtiyaç duydukları bilgiyi elde etmeleri ve elde edilen bu bilgiyi kullanmaları açısından teknolojik bir donanıma sahip olmalarını gerektirmektedir.

Bilgiye erişme, kullanma vb. becerilerin öneminin arttığı günümüzde bilgi okuryazarlığı ve öğrencilerin bilgi okuryazarlığı düzeyleri konusunda pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların çoğu yine belli üniversiteler ve üniversite öğrencilerine yöneliktir. Ancak literatürde Selçuk Üniversitesi Kütüphanesinde yarı zamanlı çalışan öğrencileri temel alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu yüzden araştırma, sürekli kendilerini geliştirmesi gereken bir ortamda eğitim gören öğrencilerin bilgiye erişimde hangi yolları kullandıkları, bu konuda ne kadar zorlandıkları, bilgi okuryazarlığı düzeylerinin nasıl olduğunun belirlenmesi ve bu hususlarda kütüphaneye düşen görevlerin neler olduğunun belirlenmesi açısından önemlidir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın genel amacı, Selçuk Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde yarı zamanlı olarak çalışan öğrencilerin bilgi okuryazarlığı düzeylerinin belirlenmesidir. Bu genel amaç doğrultusunda, öğrencilerin bilgi okuryazarlığı düzeyleri belirlenirken bilgi edinmede en çok tercih edilen yolların neler olduğu saptanmak istenmiştir.

Araştırmanın Problemi ve Hipotezi

Bilgi toplumunun bir üyesi olan bireylerin bilgi toplumunun gerekleri doğrultusunda bilgi okuryazarı olmalarının önemi günümüzün tartışmasız kabul edilen gerçeklerinden biridir. Bu kapsamda araştırmada bir üniversite öğrencisinin bilgi okuryazarı olma düzeyi ve bu düzeyi geliştirme konusunda

neler yapılması gerektiğine dikkat çekmek hedeflenmiştir. Araştırmanın problemi, “Selçuk Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde yarı zamanlı çalışan öğrencilerin bilgi okuryazarlığı düzeyi nedir?” şeklinde ortaya konulmuştur.

Araştırma soruları ise şu şekildedir:

- Selçuk Üniversitesi Merkez Kütüphanesinin hem bir çalışanı hem de kullanıcıları olarak öğrencilerin bilgi erişim sorunları nelerdir?
- Öğrencilerin kütüphaneyi kullanım amaçları nelerdir?
- Kullanıcılara verilecek kütüphane eğitimi sonrasında bilgi okuryazarlığı düzeylerinde bir değişim gözlenmekte midir?

Çalışmanın temel problemine dayanarak araştırmanın hipotezi, “kütüphanede yarı zamanlı çalışan üniversite öğrencilerinin bilgi okuryazarlığı düzeyleri kütüphanenin verdiği/vereceği eğitim ve hizmetler doğrultusunda olumlu yönde gelişecektir” ve “öğrencilerin sınıf ve okudukları bölüm kapsamında bilgi okuryazarlığı düzeyleri farklıdır” şeklinde kurulmuştur.

Araştırmanın Kapsamı

Araştırma kapsamında, Selçuk Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde yarı zamanlı çalışan öğrenciler yer almaktadır. Araştırma konusunun çıkış noktası üniversite öğrencilerinin bilgi okuryazarlığı düzeylerinin belirlenmesi olduğundan, hedef kitleye erişimin kolay olması için araştırmanın kapsamı kütüphanede çalışan öğrenciler olarak sınırlandırılmıştır.

Araştırma Planı

Çalışmaya, bilgi okuryazarlığı konusunda yapılan yayınların incelendiği bir literatür taraması ile başlanmıştır. Öncelikle bilgi okuryazarlığı kavramına yönelik yapılan tanımlamaları içeren temel kaynaklar incelenmiştir. Daha sonra araştırmanın amacı kapsamında kütüphanede çalışan 30 yarı zamanlı öğrenciye gruplar halinde ön test uygulanmış ve hemen ardından soru formuna yönelik eğitim verilmiştir. Verilen eğitimden bir hafta sonra öğrencilere son test soru formu uygulanmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada deneysel yöntem uygulanmıştır. Tek grup ön test-son test tasarımı yöntemiyle Selçuk Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde yarı zamanlı çalışan öğrencilerin bilgi okuryazarlığı düzeylerini belirlemek amacıyla deneklerin demografik özellikleri ile bilgi arama davranışlarını, bilgi kullanım-

larını, atıf verme bilgi ve becerilerini, vb. gibi konularda ölçüm sağlayan bir soru formu hazırlanmıştır. Uygulanan ön test sonrasında deneye katılan öğrencilere soru formunu kapsayan bir eğitim verilip aynı soru formuna benzer bir son test formu uygulanmıştır.

Çalışmada öğrencilere uygulanan ön test ve son test soru formlarının hazırlanmasında Dr. Nevzat Özel'in doktora tezi (Özel, 2013) ve Hacettepe Üniversitesi Bilgi Okuryazarlığı Eğitim Programından yararlanılmıştır. Ön test ve son test soru formlarının sonuçlarının değerlendirilebilmesinde her bir soru için formun sonunda 100 puan elde edilecek şekilde puanlama yapılmıştır. Soruların puan durumları Ek 1 ve Ek 2'de belirtilmiştir. Araştırmanın analiz edilmesinde SPSS programının 21. sürümünden yararlanılmıştır. Verilerin bir kısmı tanımlayıcı istatistiklerden yararlanılarak sunulmuştur. Öğrencilerin ön test-son test puan ortalaması arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını tespit etmek için bağımlı örneklem t testi yapılmıştır.

Bulgular ve Yorum

Selçuk Üniversitesi Kütüphanesinde yarı zamanlı çalışan 30 öğrenciye yönelik yapılan ön test ve son test soru formundaki sonuçlar incelendiğinde, ön test uygulamasında “verilen sınıflama numarasından hangi bilgileri elde edersiniz” sorusuna (Soru 1-Ek 1/2) öğrencilerden sadece 1 kişinin (%3,3) bu sorudan tam puan (12) aldığı (Tablo 1), son test uygulamasında ise bu soruya 21 kişinin (%70) doğru yanıt vererek tam puan (12) aldıkları gözlenmektedir (Tablo 2). 21 kişinin söz konusu soruya doğru yanıt vermesi, bu konudaki bilgilerinin arttığını göstermektedir. Bu sorunun puanlaması yapılırken her doğru cevap için 4 puan verilmiş, işaretlenen her yanlış cevap için 2 puan düşülmüştür. Bu durumda Tablo 1'e bakıldığında 2 kişinin -2 (eksi iki) puan aldığı gözlenmektedir. Ayrıca ön test ve son test uygulamalarındaki her bir soru için ayrıntılı puanlama Ek 1 ve Ek 2'de sunulmuştur.

Tablo 1. Ön Test Soru 1-Puan Durumu

Alınan Puan	Sıklık (f)	%
-2	2	6,7
0	1	3,3
2	2	6,7
4	5	16,7
6	8	26,7
8	7	23,3

10	4	13,3
12	1	3,3
Toplam	30	100

Öğrenciler, ön test uygulamasındaki “ihtiyacınız olan ve sizin için oldukça önemli olan bir kitabı Selçuk Üniversitesi Kütüphanesinin dermesinde bulamadığınızda bu kitabı en hızlı şekilde elde edebilmek için ne yaparsınız” sorusuna verdikleri yanıtlara bakıldığında (Soru 2-Ek 1/2), 24 kişinin (%80) bu soruyu yanlış cevaplayarak 0 puan aldığı son test uygulamasında ise aynı soru “kütüphanede bulamadığınız bir kitabı kütüphanenin olanaklarıyla nasıl elde edersiniz” şeklinde sorulduğunda 10 kişinin (%33,3) bu soruyu doğru cevaplayıp tam puan (10) aldığı gözlenmektedir. Bu durumda öğrencilerin kütüphanenin verdiği hizmetleri yeterince tanımadıkları ve aradıkları kaynağı en hızlı şekilde nerden elde edebileceklerini bilemedikleri anlaşılmaktadır.

Tablo 2. Son Test Soru 1-Puan Durumu

Alman Puan	Sıklık (f)	%
4	1	3,3
6	3	10
10	5	16,7
12	21	70
Toplam	30	100

Verilen bilgi gereksinimleri doğrultusunda kullanmaları gereken bilgi kaynağını işaretlemeleri istendiğinde (Soru 3-Ek 1/2) ön test uygulamasında öğrencilerin %46,7’sinin tam puan (16), %13,3’ünün ise 4 puan aldığı gözlenmiştir. Aynı sorunun son test uygulamasındaki değerlerine bakıldığında katılımcıların %53,3’ünün tam puan (16) aldığı, ancak 2 kişinin (%6,7) bu soruyu yanlış cevaplayarak hiç puan alamadığı görülmektedir. Bu soru için t testi sonucunda eğitim öncesi ve eğitim sonrası alınan puanlar arasında anlamlı bir farklılık olmamıştır.

Bir kütüphane çalışanı ve kullanıcı olarak öğrencilerin aradıkları bilgiye çeşitli stratejiler kullanarak erişmeleri gerekmektedir. Araştırmaları sırasında kurdukları arama stratejileri ve kullandıkları yöntemler doğru bil-

giye erişebilmeleri açısından önemlidir. Bu bağlamda, öğrencilere araştırma konuları kapsamında anahtar kelimelerini belirlemeleri istenmiştir. Ön test uygulamasının sonuçlarına bakıldığında 7 kişi (%23,3) bu soruyu yanlış cevaplayarak puan alamamıştır. 2 sözcük grubundan oluşması gereken anahtar sözcüğü yarım yazan kişi sayısı 3'tür (%10) ve bu kişilerin aldıkları puan 7'dir. Bu soruya tam ve doğru şekilde cevap verip 10 puan alan 9 (%30) katılımcı vardır (Tablo 3).

Tablo 3. Ön Test Soru 6-Puan Durumu

Alınan Puan	Sıklık	%
0	7	23,3
5	11	36,7
7	3	10
10	9	30
Toplam	30	100

Bu soru için son test uygulamasında elde edilen verilere bakıldığında, hiç puan alamayan kişi sayısının 3 kişiye düştüğü görülürken, tam puan alan kişi sayısının da %16,7 oranında azaldığı gözlemlenmektedir. (Tablo 4)

Tablo 4. Son Test Soru 6-Puan Durumu

Alınan Puan	Sıklık	%
0	3	10
2	3	10
5	10	33,3
7	9	30
10	5	16,7
Toplam	30	100

Öğrencilerin anahtar sözcüklerle arama tekniklerine yönelik bilgilerini ölçmeyi sağlayan soruda (Soru 8-Ek 1/2) verilen yanıtlara bakıldığında ön test uygulamasında 1 kişinin (%3,3) bu soruyu tam ve doğru bir şekilde ce-

vapladığı, son test uygulamasında ise bu oranın artarak 21 kişinin (%70) soruyu doğru cevaplayarak tam puan (10) aldığı görülmektedir. Arama tekniklerini kullanarak bilgiye erişme konusunda eğitim sonrasında doğru yanıt verme oranının %70 artması, öğrencilerin bu konuda bilgi becerilerinin arttığını göstermektedir.

Eğitim sırasında, öğrenciler, araştırma yaptıkları konuda kütüphanede ne tür kaynakların olduğunu öğrenmek için kütüphane kataloğuna bakmaları gerektiğini bilmelerine rağmen “kütüphane kataloğu” ile “kütüphanenin abone olduğu veri tabanları” kavramlarını birbirine karıştırdıkları anlaşılmıştır. Öğrenciler kütüphane kataloğundan tarama yaptıklarında aradıkları süreli yayının hangi bilgilerini elde edebilecekleri konusunda da sorun yaşamaktadırlar. Ayrıca öğrencilerin kütüphanenin abone olduğu veri tabanlarına kampüs dışından erişim için gereken vekil sunucu (proxy) ayarlarını değiştirmeyi, vekil sunucu ayarlarını değiştirmek için de Selçuk Üniversitesi e-posta adresine sahip olmaları gerektiğini bilmedikleri gözlenmiştir.

Tablo 5. Ön Test ve Son Test Ortalama Puanlarının t-Testi Sonuçları

Ölçüm	N	X	SS	Sd	t	p
Ön test	30	47,67	14,15	29	5,58	,000
Son Test	30	65,37	14,54			

Ön test-son test puanlarının t-testi sonuçlarına bakıldığında, (Tablo 5) öğrencilerin eğitim öncesi aldıkları puanların ortalaması ile eğitimden sonra aldıkları puanların ortalaması arasında anlamlı bir farklılık vardır ($t(29)=5,58$, $p=0,000$). Öğrencilerin ön test puanlarının ortalaması (47,67) ile son test puanlarının ortalaması (65,37) arasındaki fark istatistiksel açıdan da anlamlıdır.

Bu veriler ışığında çalışmayı genel olarak değerlendirdiğimizde; araştırmaya katılan öğrencilerin bilgi gereksinimlerini karşılarken başvuracakları birincil kaynakları bulma, bilgi arama stratejileri geliştirme ve kütüphaneyi tanıma konularında becerilerinin verilen eğitim sonrasında geliştiğini ve ön test-son test uygulamalarının sonucunda anlamlı bir fark olduğunu söyleyebiliriz. Bu fark, bireylerin, özellikle de üniversite öğrencilerinin bilgi okuryazarlığı becerilerinin gelişmesinde verilecek eğitimin önemini ve bu konuda kütüphanelere büyük görevler düştüğünü göstermektedir.

Sonuç ve Öneriler

Günümüzde bilgi üretimi ve paylaşımını etkin, hızlı ve kolay hale getiren teknoloji ile birlikte hemen her alanda köklü değişimleri yaşanmıştır. Eğitim, araç, teknik ve yöntem bakımından bu değişimden en çok etkilenen alanlardandır. Öğrencilerin, özellikle de üniversite öğrencilerinin ihtiyaç duydukları bilgiyi elde etmeleri ve elde edilen bilgiyi kullanmaları açısından bir bilgi altyapısına sahip olmaları bilgi toplumunun temel taşı olan yetişmiş insan gücü açısından son derece önemlidir. Bu altyapının sağlanmasında en büyük görev ve sorumluluk güncel, geçerli, yenilikçi ve gelişimci eğitim-öğretim sorumluluğu taşıyan üniversitelere düşmektedir.

Bu çalışma Selçuk Üniversitesi Kütüphanesi'nde yarı zamanlı çalışan öğrencilerin bilgi okuryazarlığı becerilerinin ölçülebilmesi için yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, Selçuk Üniversitesi Kütüphanesinde yarı zamanlı çalışan öğrencilerin kütüphane kaynaklarının sınıflandırılmasında kullanılan yer numaralarından tam olarak hangi bilgileri elde ettiklerini bilmedikleri anlaşılmaktadır. Bu konuda verilecek bir eğitimle, öğrencilere kitaplara verilen sınıflama numaralarının ne anlama geldiği öğretilir. Böylece hem bilgi kullanıcıları olarak kütüphane kaynaklarına etkin erişim sağlayacaklar, hem de kütüphane çalışanı olarak kullanıcılara yol gösterici olabileceklerdir. Bu süreçte nihai kazanım kütüphane hizmetlerinin etkin kullanımı aracılığı ile üniversitenin eğitim hedeflerine ulaşmasına dolaylı katkı sağlamadır.

Öğrencilerin ön test sonuçlarına bakıldığında, kütüphanenin çevrimiçi kataloğu aracılığıyla aradıkları kaynağın sistemde hangi bilgilerinin yer aldığını, gereksinim duydukları bilgiye kütüphane aracılığıyla nasıl erişeceklerini, kütüphanenin abone olduğu veri tabanlarına kampüs dışından erişim için neler yapmaları gerektiğini tam olarak bilmedikleri anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, öğrencilerin kütüphane olanaklarını ve hizmetlerini yeterince tanımadıkları sonucuna varılmaktadır. Son test sonuçlarında ise öğrencilerin ön test sonuçlarına göre daha yüksek puan aldıkları görülmektedir. Ön test uygulamasında çoğunlukla yanlış cevaplanan sınıflama numarası sorusu eğitim sonrası yapılan son test uygulamasında büyük çoğunlukla doğru cevaplanmıştır. Öğrencilerin birçok kavramı karıştırdıkları da ön test ve son test sonuçlarından anlaşılmaktadır. Örneğin “kütüphanenin abone olduğu veri tabanları” ve “çevrimiçi kütüphane kataloğu” kavramlarının birbirine karıştırıldığı eğitim sırasında anlaşılmıştır.

Öğrencilerin bilgi okuryazarlığı becerilerinin geliştirilmesi için Selçuk Üniversitesi Kütüphanesine önemli görevler düşmektedir. Bu konuda kullanıcı eğitimi adı altında öğrencilere kütüphane kullanımı, arama stratejileri geliştirme, bilgi gereksinimlerini tanımlama konularında eğitim prog-

ramlarının tasarlanması gerekmektedir. Bu programlar tasarlanırken öncelikle öğrencilerin bilgi okuryazarlığı düzeylerinin ölçülmesi, eğitimin içeriğinin daha kapsamlı olması, kütüphane olanaklarının ve tanıtımının iyi yapılması bakımından önemlidir. Kütüphanede verilecek olan eğitim programlarının öğrencilere üniversiteye başladıkları sene verilmesi, daha yolun başındayken bilgiyi arama, bulma ve kullanma becerileri kazandırılması açısından önem arz etmektedir. Zira bu beceriler üniversite eğitiminin niteliğini de doğrudan etkileyecektir.

Kütüphanede öğrencilere verilecek eğitim, daha çok öğrencilerin bilgi arama davranışlarına yönelik olmalıdır. Kütüphanenin abone olduğu veri tabanlarının ve verdiği hizmetlerin tanıtımı yapılarak öğrencilerin bu hizmetlerden etkili ve verimli şekilde yararlanmaları sağlanmalıdır. Böylece hem kütüphanenin öğrenciler tarafından kullanımı artırılabilecek, hem de öğrenciler aradıkları bilgiye nasıl ve nereden en kısa sürede erişebileceklerini öğreneceklerdir.

Kaynakça

- ALA (American Library Association). (1989). *Presidential committee on information literacy. Final report*. Chicago: American Library Association. 7 Mayıs 2014 tarihinde <http://www.ala.org/acrl/publications/whitepapers/presidential> adresinden erişildi.
- ACRL/ALA (Association of College and Research Libraries/American Library Association). (2011). *Guidelines for Instruction Programs in Academic Libraries*. 4 Ağustos 2016 tarihinde <http://www.ala.org/acrl/standards/guidelinesinstruction> adresinden erişildi.
- Behrens, S. J. (1994). A Conceptual analysis and historical overview of information literacy. *College and Research Libraries*, 55(4), 309-322.
- Bruce, C. S. (1994). Information Literacy Blueprint. *Griffith University, Division of information Services*. 7 Mayıs 2014 tarihinde https://courses.washington.edu/mlis560/su09/Module1/bruce_information_literacy_blueprint.pdf adresinden erişildi.
- Çakın, İ. (1998). Üniversitelerimizin Bilgiye Erişim Ortamları: Genel Değerlendirme. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cumhuriyetimizin 75. Yılı Özel Sayısı*, 7-68.
- Hacettepe Üniversitesi Bilgi Okuryazarlığı (HÜBO) Programı*, (2009). 12 Nisan 2014 tarihinde http://hubo.hacettepe.edu.tr/docs/hubo_gorme_engelli.pdf adresinden erişildi.

- Kaya, S. ve Durmuş, A. (2008). Öğretmen Adaylarının Bilgi Okuryazarlığı ve Araştırma Yaparken İnterneti Kullanma Düzeyleri. *2nd International Computer and Instructional Technologies Symposium (ICITS 2008)*, 16-18 April, Kuşadası, Turkey.
- Kızıl, M. (2007). Yükseköğretimde Bilgi Okuryazarlığı: Selçuk Üniversitesi Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Kurbanoglu, S. (2001). Öğrencilere Bilgi Okuryazarlığı Becerilerinin Kazandırılmasının Önemi ve Okul Kütüphanecilerinin Bu Alandaki Rolü. *Bilgi Dünyası*, 2(1), 1-19.
- Kurbanoglu S. ve Akkoyunlu B. (2009). Öğretmen Eğitiminde Bilgi okuryazarlığının Önemi. İ. Keskin, M. H. Kutluoğlu ve S. Kurbanoglu (Ed.). *Hidayet Yavuz Nuhoglu Armağanı İçinde* (s. 267-274). İstanbul Pamuk Yayıncılık.
- Özel, N. (2013). Araştırma Görevlilerine Bilgi ve İletişim Teknolojileri Bağlamında Bilgi Okuryazarlığı Becerilerinin Kazandırılması. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Polat, C. (2005). Üniversitelerde Kütüphane Merkezli Bilgi Okuryazarlığı Programlarının Geliştirilmesi: Hacettepe Üniversitesi Örneği. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Polat, C. ve Odabaş, H. (2008). Bilgi Toplumunda Yaşam Boyu Öğrenmenin Anahtarı: Bilgi Okuryazarlığı. *Küreselleşme, Demokratikleşme ve Türkiye Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı içinde*, Antalya (Türkiye), 27-30 Mart 2008.
- Rader, H. B. (1995). Information Literacy and the Undergraduate Curriculum. (The Library and Undergraduate Education). *Library Trends*, 44(2), 270-278.
- Rader, H. B. (1998). Library Instruction and Information Literacy-1997. *Reference Services Review*, 26(3-4), 143-160.
- Saatçioğlu, Ö., Özmen, Ö. ve Özer, P. S. (2003). Bilgi Okuryazarlığı Becerilerinin Geliştirilmesinde Kütüphanelerin Rolü ve Dokuz Eylül Üniversitesi Uygulaması. *Bilgi Dünyası*, 4(1), 45-63.
- Tonta, Y. (1999). Bilgi Toplumu ve Bilgi Teknolojisi. *Türk Kütüphaneciliği*, 13, 363-375. 11 Nisan 2014 tarihinde <http://yunus.hun.edu.tr/~tonta/yayinlar/biltop99a.htm> adresinden erişildi.
- Zurkowski, P. G. (1974). The Information Service Environment: Relationships and Priorities. (Report ED 100391). Washington DC: National Commission on Libraries and Information Science.

Ek. 1 Öğrencilere Uygulanan Ön Test Soru Formu

Bölümünüz:

Sınıfınız:

Ön Test Soruları

Soru 1: Aşağıda belirtilen ve çevrimiçi kütüphane kataloğundan eriştiğiniz yer numarasından hangi bilgileri edirsiniz? İlgili numarası/numaraları yuvarlak içine alınız. (4*3=12 puan)

658.4038 W38 1997

1. Konu (4 puan)
2. Eser adı
3. Kitabın raftaki yeri (4 puan)
4. Kitabın hangi kütüphaneye ait olduğu
5. Kitabın ne zaman temin edildiği
6. Kitabın yayın tarihi (4 puan)

Doğru cevap: 1-3-6 (Yanlış işaretlenen her şık için -2 puan)

Soru 2: İhtiyacınız olan ve sizin için oldukça önemli olan bir kitap Selçuk Üniversitesi Kütüphanesinin dermesinde bulunmamaktadır. Bu kitabı elde edebilmek için en hızlı ve etkili yol hangisidir? (10 puan)

- a) Kütüphanenin ödünç verme birimine uğrarım.
- b) Kitabı yayınevinin Web sitesinden satın alırım.
- c) Toplu kataloğlara (WorldCat, TO-KAT gibi) bakarak en yakın kütüphaneye giderim.
- d) Kütüphane Web sitesinde yer alan ILL Formu'nu doldurarak kütüphaneler arası ödünç verme hizmetinden yararlanırım.
- e) Kütüphaneye bu kitabı satın alması için siparişte bulunurum.

Doğru cevap: c

Soru 3: Aşağıdaki tablonun sol sütununda yer alan bilgi gereksinimlerinize yönelik olarak hangi dijital bilgi kaynağını tercih edeceğinizi ilgili numarayı/numaraları işaretleyerek belirtiniz. (4*4=16 puan)

Bilgi Gereksinimleri	Bilgi Kaynakları			
	Milliyet.com	Encyclopedia Britannica	IEEE Database	Biographical Dictionary
a. Benjamin Franklin hakkında bilgi	1	2	3	4
b. Cricket ile ilgili temel bilgiler	1	2	3	4
c. Yerel seçimlerin sonuçları	1	2	3	4
d. Güncel teknolojik çalışmalar	1	2	3	4

Doğru cevap: a. 4 b. 2 c.1 d. 3

Soru 4: Aşağıda belirtilen bibliyografik künyeler ile dijital bilgi kaynağı türlerini eşleştiriniz. (4*3=12 puan)

- 1) Elektronik kitap
  - 2) Elektronik dergi makalesi
  - 3) Elektronik gazete makalesi
- a. Packham, B. (2010, January 18). Bulliestoshowconcern: school stotry Euro method that lets thug soff the hook. Herald-Sun. Retrieved from <http://www.heraldsun.com>
- b. Güzel, A. (2010). İki dilli Türk çocuklarına Türkçe öğretimi: Almanya örneği. Öncü Kitap. <http://books.google.com.tr/books?id=EbpUygAACAAJ> adresinden erişildi.
- c. Atak, H., Kapçı, E. G. ve Çok, F. (2013). Yetişkinliğe Geçişte Bireyleşme Türleri ve Kimlik Statüleri: Üniversite Öğrencileri ve "Unutulan Yarı". *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 16(2), 71-82. 14 Nisan 2014 tarihinde <http://klinikpsikiyatri.org/files/journals/1/6095.pdf> adresinden erişildi.

Doğru cevap: a. 3 b. 1 c. 2

Soru 5: Belli bir konuda kütüphanede hangi kitapların olduğunu görmek için ne yaparsınız? (10 puan)

- a. Raflara bakarım
- b. Kütüphane kataloğuna bakarım

- c. Kütüphanenin abone olduğu veri tabanlarına bakarım
- d. Google'a bakarım
- e. Dergilere bakarım

Doğru cevap: b

Soru 6: Küreselleşmenin çevre sorunları üzerindeki etkileri konusunu araştırmanız gerekirse anahtar sözcükleri belirtiniz? (5*2=10 puan)

Doğru cevap: Küreselleşme/çevre sorunları

Soru 7: Gençlerde İnternet bağımlılığına neden olan faktörleri araştırmanız istense aşağıdaki arama stratejilerinden hangisini seçersiniz? (10 puan)

- a. Gençler VE internet
- b. Gençler VEYA internet
- c. Gençler VE internet VE bağımlılık
- d. Gençler VE "internet bağımlılığı"
- e. Gençler VEYA internet VEYA bağımlılık

Doğru cevap: d

Soru 8: Eczane, eczaneler, eczacı, eczacılık sözcüklerinin tamamını arama kapsamına almak için taramanızı nasıl yaparsınız? (5*2=10 puan)

Doğru cevap: Ecz*

Soru 9: Aşağıdakilerin hangisinin kütüphane veri tabanlarına kampüs dışından erişim ile ilgisi yoktur? (10 puan)

- a. Proxy ayarları
- b. Kütüphaneye üye olmak
- c. Selçuk Üniversitesi mensubu olmak
- d. Selçuk Üniversitesi e-posta adresi sahibi olmak
- e. Bilgisayar ve İnternet bağlantısı

Doğru cevap: b

Ek. 2 Öğrencilere Uygulanan Son Test Soru Formu

Bölümünüz:

Sınıfınız:

Son Test Soruları

Soru 1: Aşağıda belirtilen ve çevrimiçi kütüphane katalogundan eriştiğiniz yer numarasından hangi bilgileri edirsiniz? İlgili numarası/numaraları yuvarlak içine alınız. (6*2=12 puan)

338.4 A97 2005 k.1

1. Kitabın kaç sayfa olduğu
2. Kopya sayısı (**6 puan**)
3. Kitabın hangi kütüphaneye ait olduğu
4. Kitabın raftaki yeri (**6 puan**)
5. Kitabın ne zaman satın alındığı
6. Eser adı

Doğru cevap: 2-4 (Yanlış işaretlenen her şık için -2 puan)

Soru 2: Araştırmanız için oldukça önem taşıyan bir kitap Selçuk Üniversitesi Kütüphanesi'nin dermesinde bulunmuyor. Bu kitabı kütüphaneye olanaklarıyla elde edebilmek için en hızlı ve etkili yol hangisidir? (10 puan)

- a. Kütüphanenin ödünç verme birimine uğrarım.
- b. Kitabı yayınevinin Web sitesinden satın alırım.
- c. Toplu kataloglara (WorldCat, TO-KAT gibi) bakarak en yakın kütüphaneye giderim.
- d. Kütüphane Web sitesinde yer alan ILL Formu'nu doldurarak kütüphaneler arası ödünç verme hizmetinden yararlanırım.
- e. Kütüphaneye bu kitabı satın alması için siparişte bulunurum.

Doğru cevap: d

Soru 3: Aşağıdaki tablonun sol sütununda yer alan bilgi gereksinimlerinize yönelik olarak hangi dijital bilgi kaynağını tercih edeceğinizi ilgili numarayı/numaraları işaretleyerek belirtiniz. (4*4=16 puan)

Bilgi Gereksinimleri	Bilgi Kaynakları			
	Biographical Dictionary	Encyclopedia Britannica	PubMed Database	Hürriyet.com
a. Mimar Sinan hakkında bilgi	1	2	3	4
b. Spor etkinliklerinin sonuçları	1	2	3	4
c. Denizanası ile ilgili temel bilgi	1	2	3	4
d. Kansere ilişkin çalışmalar	1	2	3	4

Doğru cevap: a. 1 b. 4 c. 2 d. 3

Soru 4: Aşağıda belirtilen bibliyografik künyeler ile dijital bilgi kaynağı türlerini eşleştiriniz. (4*3=12 puan)

1) Elektronik kitap

2) Elektronik gazete makalesi

3) Elektronik dergi makalesi

a. Marlatt, G. A.,&Witkiewitz, K. (Eds.). (2009). *Addictive behaviors: New readings on etiology, prevention, and treatment*.<http://www.apa.org/pubs/databases/psycbooks/index.aspx> adresinden erişildi.

b. Trankle, S. A.,&Haw, J. (2009). Predicting Australian health behavior from health beliefs. *Electronic Journal of Applied Psychology*, 5(2), 9–17. Retrieved from <http://ojs.lib.swin.edu.au/index.php/ejap/>

c. Erciyes, C. (2013, Mayıs 17). Mardin'e Gitmek İçin İyi Bir Sebep Daha. 15 Nisan 2014 tarihinde http://www.radikal.com.tr/hayat/yarina_dikkat_500_yilda_3_kez_oluyor-1186650 adresinden erişildi.

Doğru cevap: a. 1 b. 3 c. 2

Soru 5: Selçuk Üniversitesi Kütüphanesi çevrimiçi kataloğundan taradığımız bir süreli yayın için aşağıdaki bilgilerden hangisine ulaşamazsınız? (10 puan)

- Dergi adı
- Yayıncısı
- Kütüphanede bulunan eski sayılarının listesi
- Yer numarası

Doğru cevap: d

Soru 6: “Ebeveynlere yönelik pazarlama girişimlerinde dikkat edilmesi gereken hususlar” konusunu araştırmanız gerekirse anahtar sözcükleri belirtiniz? (5*2=10Puan)

Doğru cevap: Ebeveynler/pazarlama girişimleri

Soru 7: İlköğretim öğrencilerinin okuma alışkanlığını etkileyen unsurları araştırmanız istense aşağıdaki arama stratejilerinden hangisini seçersiniz? (10 puan)

- İlköğretim VE okuma
- İlköğretim VEYA okuma
- İlköğretim öğrencileri VE okuma VE alışkanlık
- Öğrenciler VE “okuma alışkanlığı”
- “İlköğretim öğrencileri” VE “okuma alışkanlığı”

Doğru cevap: e

Soru 8: reklam reklamlar reklamcı reklamcılık sözcüklerinin tamamını arama kapsamına almak için taramanızı nasıl yaparsınız? (5*2=10 puan)

Doğru cevap: reklam*

Soru 9: Kütüphanede bulunan aşağıdaki kaynak türlerinden hangisi ödünç alınmaz? (10 puan)

- Basılı kitaplar
- Kitap ekleri
- Tezler
- CD

Doğru cevap: c

Patriarchal Oppression and a New Feminist Order as a Solution In Sarah Daniels's *Ripen Our Darkness*

Esra Ünlü*

Abstract

In her first play, *Ripen Our Darkness*, Sarah Daniels reflects her hatred for the oppression of patriarchy on women by manifesting the devastating consequences of this oppression. She lets the readers see the relentless operation of patriarchal oppression exhibiting the mundane lives of a group of women who are surrounded by stereotypically patriarchal men. In the play, there are four couples: Mary and David, Rene and Alf, Daphne and Roger, Anna and Julie. The common point of the relationships between these four couples is that they are all manipulated by patriarchy. In addition, it is evinced in the play that patriarchy's power on women is based upon three principle institutions: marriage, church and psychiatry.

As well as demonstrating the devastating outcomes of patriarchal oppression, Daniels underlines the importance of solidarity among women as a cure to this oppression. However, she also problematizes it as an ultimate cure to patriarchal oppression by drawing attention to the inherent problems within female solidarity in a patriarchal society. Thus, this study aims to focus upon the ineffectiveness of female solidarity as a radical solution to patriarchy's oppression on women, instead, laying stress on the validity of a new feminist order that embraces both women and men, which can be created through mutual will.

Keywords: Sarah Daniels, *Ripen Our Darkness*, patriarchy, oppression, female solidarity.

Sarah Daniels'in *Ripen Our Darkness* Oyununda Ataerkil Baskı ve Çözüm Yolu Olarak Yeni Bir Feminist Düzen

Öz

Sarah Danielsilk oyunu *Ripen Our Darkness*'ta, kadınlar üzerindeki ataerkil baskının yıkıcı sonuçlarını açıkça ortaya koyarak bu baskıdan duyduğu nefreti yansıtmak-

---

*Arş. Gör, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

Geliş Tarihi - Received: 06.08.2016
Kabul Tarihi - Accepted: 06.10.2016

tadır. Yazar, oyununda etrafları tipik ataerkil erkeklerce çevrili kadınların sıradan yaşamlarını sergileyerek okuyuculara ataerkil baskının acımasız işleyişini görebilme imkânı sunmaktadır. Oyunda dört çift bulunmaktadır: Mary ve David, Rene ve Alf, Daphne ve Roger, Anna ve Julie. Bu dört çift arasındaki ilişkilerin ortak özelliği ise ataerki tarafından yönlendiriliyor olmasıdır. Ayrıca, oyunda ataerkinin kadınlar üzerindeki gücünün üç temel kuruma dayandığı açıkça ortaya konmaktadır: evlilik, kilise ve psikiyatri.

Daniels ataerkil baskının yıkıcı sonuçlarını göstermenin yanı sıra, bu baskıya bir çare olarak kadınlar arası dayanışmanın önemini altını çizmektedir. Bunun yanı sıra yazar, ataerkil bir toplumda kadınlar arası dayanışmanın özünden kaynaklanabilecek problemlere dikkati çekerek ataerkiye karşı nihai bir çözüm yolu olarak kadın dayanışmasını sorunsallaştırmaktadır. Bu sebeple, bu çalışma ataerkinin kadınlar üzerindeki baskısına karşı köklü bir çözüm yolu olarak kadın dayanışmasının etkisizliğini vurgularken, hem kadınları hem erkekleri kucaklayan ve ancak iki tarafın karşılıklı isteği ve çabası ile oluşturulabilecek yeni bir feminist düzenin geçerliliğini vurgulamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Sarah Daniels, *Ripen Our Darkness*, ataerki, baskı, kadın dayanışması.

Introduction

In spite of the fact that Sarah Daniels refuses to be labeled as a radical feminist playwright, even as a feminist one as she stresses in her introduction to *Plays: I* that: “I didn’t set out to be a ‘Feminist Playwright.’ I didn’t set out to be a playwright at all” (1991:ix), *Ripen Our Darkness* (1981) is one of her plays which is “representative of Daniels’s feminist vision with [its] comedy and [its] radical separatist politics” (Carlson, 1989:1). In *Ripen Our Darkness*, her first play, Daniels portrays a view of “the wholesale condemnation of the patriarchy” (Carlson, 1989:2) by focusing on the troublesome life of women of different ages, social status and educational backgrounds, and designates the destroying consequences of patriarchal oppression on the lives of these women living in England in the early 1980s.

The chief character in *Ripen Our Darkness* is Mary, the wife of the churchwarden David and the mother of three teenage sons along with a lesbian daughter, “who is having an identity crisis over her roles as [a] wife and mother” (Carlson, 1989:1). Rene, married to often drunk and oppressive Alf, is another woman whose life is limited to domestic sphere as a wife and mother. Both Mary and Rene have young daughters who are also exploited within the patriarchal society for the fact that they do not conform to the established norms that patriarchy, represented either by their fathers or male partners, expect from them.

The fact that both generations are oppressed and dehumanized within the patriarchal society points out that the power of patriarchy to control women's life does not lose its effect depending on time, age, social and marital status or education. For instance, Daphne's being an educated woman with a university degree, cannot not prevent her from being humiliated by her husband Roger: "Believe it or not, women have minds of their own. Ha ha! You know sometimes I forget that Daphne has a degree" (Daniels, 1991:27). Tara is the wife of the psychiatrist Marshall Hutchinson who claims to be able to treat women with mental disorder, while it is revealed within the course of the play that his medical education has, indeed, added to him nothing in terms of understanding women and their problems within the patriarchal world. Like patronizing David and abusive Alf, thence, Marshall is a member of the patriarchal system due to his sexist attitude to women.

As a solution to the distress of women in a patriarchal society, Daniels offers solidarity in order to overthrow patriarchy. Meanwhile, she also also problematizes the idea of female solidarity as an antidote to patriarchy insinuating that solidarity among women cannot solve women's problems on its own since not all women are willing to fight against patriarchy. Given this situation, women must also be supported by men so as to defeat patriarchy, which seems impossible in the play. Making the readers realize the impossibility of such a revolutionary act, Daniels draws them into a utopic world, members of which are only women. In this way, Daniels makes clear that it does not seem to be possible for women to live as they are under current social order. Accordingly, the aim of this study is to underline the ineffectiveness of female solidarity as a radical solution to the long-lasting patriarchal oppression while, instead, emphasizing the effectiveness of a new feminist order which is not based on the superiority of the female sex, as it is mostly thought to be, but on the harmony of all humans, male and female, both with each other and with the world they are living in.

Female Solidarity Versus Patriarchal Oppression in *Ripen Our Darkness*

Ripen Our Darkness opens with a scene in the kitchen of the Johnson family "ironically describe[d] as 'Mary's kitchen', ironically because the space is clearly not owned by Mary-she is relegated to the status of servant within this site which is invaded by her husband and her sons who behave like a colonial force come to brutalise an unknown country" (Griffin, 2000:197). The first scene of the play provides the readers with detailed clues as to the nature of the marriage of Mary and David. It is a Sunday morning and Mary is busy with preparing the breakfast. David cannot find where his clothes and

things are and oftentimes asks Mary where they are. Although he never gives Mary a hand with the housework, he wants everything to be ready just on time. "David's reliance on Mary to know where everything is in fact resembles that of a child: he is the archetypal image of the man as the additional child in the (petit) bourgeois household who is unable, because unwilling, to take on any responsibilities for what are defined as domestic chores" (Griffin, 2000:197). Mary's three sons are irresponsible and good-for-nothing boys like their father. It is possible to infer that it is not easy to change men's attitude in a patriarchal society, as implied by David: "Boys will be boys, and they're not going to get any better if you persistently nag them, now are they?" (Daniels, 1991:6). As it is clear in David's words, Mary's struggle to change her sons' behaviour seems to be in vain.

On the same day, David invites Roger, the vicar, and his wife Daphne to lunch without asking Mary first, and they play monopoly in scene four. The scene of the game of monopoly reveals David's humiliating attitude to Mary as he frequently looks down on her near the guests. As Mary's mind is busy with the housework, she cannot concentrate on the game and David calls her "silly" (Daniels, 1991:24) blaming her for having "no business sense" (Daniels, 1991:24). When Mary advises to "[play] to the nearest ten pounds" (Daniels, 1991:25), David makes fun of her advice: "Playing to the nearest ten pounds! Have you ever heard the like, Roger? Sacrilege. I ask you. Pure sacrilege. Well, Roger, you have my sympathy if Daphne plays to the nearest ten pounds with the housekeeping. Ha ha" (Daniels, 1991: 25).

During the visit of Roger and Daphne, David implies that Mary is psychologically disordered and she needs treatment. He also expects to be approved by Roger and Daphne for his decision regarding Mary's psychological situation. Upon Roger's advice, David sends Mary to a Mother's Union, a religious retreat where the wives of the church workers come together. Mary joins the union, but escapes to see her daughter Anna, which she believes she needs more than the religious retreat. In scene eleven, Mary is introduced to the psychiatrist Marshall Hutchinson, a seemingly educated member of the patriarchy who is willing to label women as hysteric. Hutchinson is prejudiced against women and he believes that the underlying reason for women's "insanity" is sex-related. Hutchinson advises David that Mary should be sent to a Mental Health Section to be treated, which David accepts readily. David's decision to send Mary to a Mental Health Service is like a final blow for Mary. She grasps that she can no longer bear her burdensome life and commits suicide "turn[ing] on the gas and put[ting] her head in the oven" (Daniels, 1991: 64). Ironically, the kitchen, her living space, becomes her death place while her final sentence in

the letter to David enables the reader to see the depth of her despair: “Dear David, your dinner and my head are in the oven” (Daniels, 1991:64).

The second scene of the play takes place in Rene’s kitchen with “Alf[...] drunk [...], Susan sit[ting] silently at the table[...] [and] Rene buzz[ing] around frantically, dusting and polishing the tatty furniture” (Daniels, 1991:12). In this scene, the readers are introduced to the miserable life of the housewife Rene and her daughter Susan. Alf is bullying his wife and daughter yet, apart from David, he not only exerts psychological but also physical and verbal violence on them. Susan has an illegitimate baby born heavily disabled and just died. Therefore, Alf regards Susan as a shame to his family and thanks God for the baby died: “Bleedin’ slut. Cow. Little filthy fucker. See, yer know what this bleedin’ is, eh? Retribution from God. All-bleedin’ mighty. Mighty wrath of God lands you with a shitty, vegetating baby. Thank fuck Christ it’s dead” (Daniels, 1991:12). Rene tries to act as an intermediary between her husband and daughter : ”I know your father’s not exactly gracious...downright hostile...but it’s not his fault...He’s done his best by you he has” (Daniels, 1991:15). Rene does not have any strength to help herself out because she is the direct target of Alf’s assaults, still, she hopes a better future for her daughter: ”There’s nothing to keep you here now, love. You go” (Daniels, 1991:16). However, Susan says that she cannot leave her mother behind with her father, through which Rene feels the support of her daughter:“What would I have done if you’d been a boy?” (Daniels, 1991:16). Although Susan refuses to leave the home unless her mother goes with her, this does not provide them with any chance for a better life.

The marriage of Daphne and Roger at first seems to be unproblematic. However, in the thirteenth scene, it comes out that Daphne has been crushed under patriarchy’s oppression. Roger comments on the death of Mary as “[a]ll part of God’s rich plan” (Daniels, 1991:69). Roger’s and David’s indifference to Mary’s death brings about a burst of anger in Daphne. Mary’s suicide causes a realization in Daphne, still, her reaction to the patriarchal oppression remains at a much simplistic level compared to that of Mary’s-to “sabotage tonight’s salad-rinse the lettuce in Dettol” (Daniels, 1991: 70). While, through suicide, Mary releases herself “from her domestic bondage [...] and grow[s] into fearless self-fulfillment” (Dymkowski, 1996:65), Daphne’s reaction is an outburst of personal anger towards patriarchy’s hypocrisy.

Tara is the wife of the psychiatrist Marshall Hutchinson. Her situation is different from that of other women in the play for she does not complain of her life despite the fact that her husband is an obsessive, sex-

driven tyrant. All that Tara cares about is her comfort and privileges that her husband's social status provides her with:

Between you and I, Marsh has begged me to divorce him.
Why should I? I don't want to live in some pokey little flat
where some social worker might try and certify me for
being batty. No thanks. I like being posh. Don't listen to
this live without men rot. The way forward is to use them
and have some fun (Daniels, 1991:37).

Tara adopts the existing system as it is and tries to make the most of it using her sexual attractiveness as a woman. "In this regard, the liberal feminist voice can be claimed to operate in Tara's attitude because she prefers to survive using her potential and her own methods within the existing patriarchal system rather than trying to overthrow the patriarchal system" (Dere, 2009: 88). This case enunciates that not all women volunteer to take on responsibilities in a fight against patriarchy.

Scene three takes place in Anna and Julie's kitchen. "Anna is knitting. Julie is watching television" (Daniels, 199:17). The kitchen imagery, with which the first three scenes of the play opens, is functional within the course of the play as it reflects the nature of the relationships between the couples of the play:

The kitchens are associated with the senior female character of the family, with the exception of Anna and Julie's kitchen which belongs to both women jointly. Furthermore, whereas Mary and Rene have orare completing domestic tasks, Anna and Julie are depicted engaging in activities usually associated with relaxation and leisure, such as watching television and knitting. This is reflected in the level of agency each of these four characters has within the play more widely. The lesbian couple, Anna and Julie, have identities outside the home either as a teacher, in the case of Anna, or as a student of the Open University. In this way, Daniels sets up a contrast between the agency and equality of her lesbian characters in contrast to their heterosexual elders and the more conventional families (Bartleet, 2010:146).

Whereas it can be observed that Daniels presents Anna's and Julie's relationship as an alternative forthe problematic heteresexual marriages, "[they] are neither idealized nor romanticized. The couple has various disagreements in the course of the play, ranging from serious arguments about practical matters (Anna objects to Julie's desire to offer her half-sister

Susan a home) to more light-hearted exchanges about sexual politics” (Dymkowski, 1996:66).

In the analyses of various relationships above it is possible to realize the oppression of three institutions which operate as the base of patriarchy. In *Ripen Our Darkness*, “we see a woman’s body and work controlled (or dictated) by marriage, her mind or mental ‘health’ by psychiatry, and her spirituality and morality by the Church. These three institutions (along with the areas of life they seek to control) become the main thematic pillars of the play” (Bakker, 1996:13-14). In the play, the oppression of the church is epitomized in Roger, the vicar and David, the church warden “both of whom preach moral rectitude more in their homes than in the Church” (Bakker, 1996:14). The oppression of psychiatry on women is represented by the psychiatrist Marshall Hutchinson who is eager to explain women’s untraditional ways of behaviour, which are in fact reflections of their struggle to get rid of the boundaries of patriarchy, as mental illness. As for the institution of marriage, Daniels presents the above-mentioned models which are characterized by the domination of the more powerful over the weak, except for the relationship of Anna and Julie-as it is based on the personal freedom and equality of the sides.

Regarding the oppressive institutions of patriarchy, Daniels offers female solidarity as a solution, however, she is far from idealizing or presenting it as a radical solution since she problematizes it indicating that not all women are willing to take sides against patriarchy. As a result, representations of female solidarity in the play are replete with problems:

In *Ripen Our Darkness* Mary is presented as mostly without female support. Although she discusses her situation with her lesbian daughter Anna, she has no sense of the possibility of change except by chancing-i.e.-killing-herself. Anna is unable to help her mother. In contrast, the all-female, lesbian household of Anna and her lover Julie, is based on mutual support and understanding-even though the women have differences of opinion. Whereas the class differences between Anna and Julie do not constitute an unresolvable problem for their relationship, the tensions between mother and daughter arising from their different life-styles prevent Anna from helping her mother effectively (Griffin, 2000:198).

As it is emphasized, although Mary tries to understand and shows respect to her daughter’s personal choice, they cannot help each other to escape patriarchy’s oppression as long as David regards Anna as “a

disgrace” (Daniels, 199:11) and places herin “the sordid part of [the] family” (Daniels, 1991:11). Like Mary, Rene tries to establish a closer bond with her daughter Susan, yet she is too powerless even to save herself. Daphne sincerely tries to help Mary in order to find out the reason for her troubles but she, herself, is a victim of patriarchy’s domination although she does not seem to be much aware of it. As it is obvious in the play, the biggest challenge before the fight against patriarchy is men with stereotypically patriarchal attitudes:

[T]he solidarity between Mary and Anna, and Rene and Susan is not a major factor in their survival or success. It undoubtedly brings some relief [...], but Anna’s support cannot prevent Mary’s suicide. Similarly, the relief of Rene and Susan is not a result of solidarity between them but a result of the oppressive Alf’s death. [...] [I]t can be concluded from the play that the solidarity between mothers and daughters cannot be an effective means to solve women’s problems when they are surrounded by men, whose attitudes to women are stereotypically male attitudes, that is, who regard women as inferior, passive beings. Actually, solidarity between them cannot be regarded as a collective struggle since they cooperate merely to solve their personal problems rather than take a collective action against patriarchy (Dere, 2009:90).

Sarah Daniels’ All-Female Utopia

In scene thirteen of *Ripen Our Darkness* Mary is in a hospital room, “in bed, semi-conscious” (Daniels, 1991:65) with Old Woman, Young Woman and Tall Woman. In this scene, Daniels subverts the authority of religion and the Christian doctrine. Carina Bartleet states that:

The female Holy Trinity that appears near the end of the play is a clear example of the kind of carnivalesque turnabout that is really a travesty. Thus, *Ripen Our Darkness* uncrowns the male Holy Trinity and crowns a female version in its place. By exposing gender as the organizing factor, the power of the play’s intertextual practice to subvert the authority of the male monopoly over the hierarchical structure of the Church is realized (2002:195).

Mary's knowledge regarding religion is shattered first when the Old Woman presents herself as "the deity" (Daniels, 1991:66). She becomes unsettled on hearing that God does not exist at all:

Mary (shouts): Christ alive. I'm dead!

Young Woman (smiles): No need to call up false images.

Mary: But I mean, I never got the feeling that God approved of me.

Old Woman (shrugs): That's just as well. He doesn't exist. (Daniels, 1991: 66)

The Old Woman, of the female Holy Trinity, tells Mary that she is in paradise. The scene portrays a feminist utopia since all women here are free of the restricting boundaries and distressing oppression of patriarchy, where they "simply know no fear" (Daniels, 1991:68), but love and care for each other. The hospital is a feminist paradise where women are rewarded for "[their] life was at most monotonous, and at worst unbearably painful" (Daniels, 1991:67). In this paradise, women do not have to do anything they do not want. Moreover, they are free to go back to earth, "that war-ridden shit heap" (Daniels, 1991:67).

Though Mary says: "I'm home" (Daniels, 1991: 68) in this paradise, she wishes to return to the earth to stand by her daughter "[a]t least until she is happily married" (Daniels, 1991:67). At the end of the thirteenth scene, Mary is in her kitchen. It is only Daphne who understands that Mary killed herself. David comments that: "Mary was always very careless about leaving the oven door open. It is my opinion that she tripped up and fell asleep before she had time to get up" (Daniels, 1991:69). According to Roger, Mary's death is "[a]ll part of God's rich plan" (Daniels, 1991:69). The last scene of the play takes place in Mary's kitchen where David and Roger are playing monopoly. This time, David advises Roger to play to the nearest ten pounds. Mary speaks, yet nobody hears her.

Conclusion

In the play it can be observed that women's attempts to live as they wish standing by each other against patriarchy do not provide radical solutions most of the time. There are women, like Tara, who have already become a part of the patriarchal system and patriarchy is a long-standing institution which is not easy to overthrow. In the hospital scene, Daniels presents an all-female utopia as the ideal place for women's happiness, which they are denied in the patriarchal world. Presently, however, she underlines the

impossibility of such a heaven for women. Mary returns to earth to be with her daughter and realizes that her husband still thinks of her death as an accident. It can be concluded that it is hinted in the play that neither radical feminism nor female solidarity can be the path to a gender-free, egalitarian society. As Halsaa puts forward:

Since many women are anti-feminists, a feminist utopia hardly stands a chance without political alliances between women and men, and between the radical women's movement and other alternative movements. This should not be impossible, since feminism is comprehending more than 'just' the special interests of women (1988:328).

So, it is possible to contend that the need for a new feminist order is foregrounded in the play, with an emphasis on the solidarity of both women and men. As hinted in the play, it may be possible for the paradise, including both women and men, to come true in a world which is:

the opposite of the existing patriarchal world [...]. It is a world in which we can live, love and die as whole beings, not fragmented like we do today: a world in which the antagonism, if not the differences and conflicts, between men and women, between children and adults, between body and spirit, between production and reproduction, family and work, between love and labour, and between human being and nature are abolished (Halsaa, 1998:327-328).

Kaynakça

- Bakker, Pamela. (1996). *A Critical Analysis of the Plays of Sarah Daniels*. Diss. Sheffield U.
- Bartleet, C. (2002). "Eve's Side of It: Sarah Daniels' Biblical Revision." In Rayment, C. and Byrne, M. L. (2001). (eds.) *Seeking the Centre: 2001 International Religion, Literature and the Arts Conference Proceedings*. Sydney: RLA Press. pp.191-203.
- . (2010). "Sarah Daniels: Feminist Enque(e)ry within the Mainstream". *New Theatre Quarterly*. 26 (2). pp. 145-160.
- Carlson, S. (1989). "Empowerment on Stage: Sarah Daniels' Agenda for Social Change". *Viewpoints*.

- Daniels, S. (1991). "Introduction". *Plays 1*. London: Methuen. pp. ix-xii.
- . (1991). *Ripen Our Darkness.Plays 1*. London: Methuen. pp. 3-71.
- Dere, Ö. (2009). *Feminist Voices in Post-War British Drama: Pam Gems's Dusa, Fish, Stasand Vi and Loving Men, Caryl Churchill's Vinegar Tom and Top Girls and Sarah Daniels's Ripen Our Darkness and Beside Herself*. Unpublished Master Thesis. Atılım University, Ankara.
- Dymkowski, C. (1996). "Breaking the rules: The plays of Sarah Daniels". *Contemporary Theatre Review*. 5(1-2). pp. 63-75.
- Griffin, G. (2000)."Violence, Abuse, and Gender Relations in the Plays of Sarah Daniels". In Aston, E. and Reinelt, J. (eds.). (2000). *The Cambridge Companion to Modern British Playwrights*. UK: Cambridge UP. pp.194-211.
- Halsaa, B. (1988). "A Feminisit Utopia". *Scandinavian Political Studies*.11 (4). pp. 323-336.

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Aktifleştirilmesi Problemi
Problema Aktualizatsii Nematerialnogo Kulturnogo Naslediya*
Problem of Non - Material Cultural Heritage Actualization

Yazar: G.K. Belugina

(Çeviren: Atilla Bağcı)*

Öz

Bu makalede somut olmayan kültürel mirasın aktifleştirilmesi için kültür morfolojisi, semiotiği (göstergebilim), hermen etiği (yorumlama sanatı) bağlamında ve Rusya'nın bölgelerinden birinde yaşanan yazar deneyimine göre J. Assman'ın "Hafıza Kültürolojisi Bağlamında" teorik ve metodolojik olarak açıklanmıştır.

Anahtar kelimeler: Somut olmayan kültürel miras, aktifleştirme, kültürel hafıza, kültürel bağlam, kültürel morfoloji, kültürel semiotik, kültürel hermenetik.

Problem of Non-Material Cultural Heritage Actualization

Abstract

In the article are revealed the oretical and methodological bases for actualization of non-material cultural heritage in the context of Morphology, Semiotics, Hermeneutics of Culture and J. Assmann's Culturological Concept of Memory by means of understanding the author's experience in one of the regions of Russia.

Keywords: Non-material cultural heritage, actualization, cultural memory, cultural text, cultural morphology, cultural semiotics, cultural hermeneutics.

---

* "*Problema aktualizatsii nematerialnogo kulturnogo naslediya*" özgün adıyla *Yaroslavskiy Pedagogicheskiy Vestnik*'te (*Yaroslav Pedagoji Belleteni, Sosyal Bilimler, No.2, 2011*) yayımlanmıştır.

* *Hacettepe Üniversitesi, Türk Halkbilimi, Doktora öğrencisi.*

Geliş Tarihi - Received: 15.10.2015

Kabul Tarihi - Accepted: 30.08.2016

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Aktifleştirilmesi Problemi

Somut Olmayan Kültürel Miras, 2003 yılında Birleşmiş Milletler UNESCO genel konferansında kabul edilen “*Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Uluslararası Sözleşmesi*”ne uygun olarak, topluluklar ve gruplara ait gelenekleri, anlatımları, temsilleri, bilgileri ve bunlarla bağlantılı araç-gereç ve kültürel yerleri ve mekânları tanımlar, kimi zamanda bireylerin taşıdıkları, yukarıda sayılan vasıflar anlamına gelmektedir(<http://www.lawmix.ru>).

İnsanlığın oluşturduğu kültürel zenginliği ve çeşitliliği tehdit etmekte olan ve hızla artan küreselleşme süreciyle bağlantılı olarak duyarlı dünya kamuoyunun somut olmayan kültürel mirası acilen sahiplenmesi, ezcümle, aktifleştirmesi gereklidir.

Somut olmayan kültürel mirası sahiplenme bağlamında, çağdaş uygulamada onun öğrenilmesini tesis ederek korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasını; somut olmayan kültürel mirası yaşatan ve taşıyanların özgün ortamlarında öğrenilmesini; somut olmayan kültürel mirasın değişik vasıtalarla tespit edilerek kayıt altına alınmasını; somut olmayan kültürel mirasın yazılı kaynaklardan öğrenilmesini; somut olmayan kültürel mirasın edebiyat ve sanat eserlerinde yorumlanmasını ve işlenmesini; somut olmayan kültürel mirasın müzecilik olarak yeniden kurulmasını; zamanın etkisi altında kıymetini yitirmiş olan varlıklara yeniden gereken fonksiyonunu ve kendi kendine üretilebilirliğinin kazandırılmasını; tiyatrolaştırarak somut olmayan kültürel mirasın aktifleştirilmesini; çeşitli rollü oyunlar, askeri-tarihsel kulüpler, sanat evleri, amatör icracılar vasıtasıyla somut olmayan kültürel mirasın canlandırılmasını; yeniden kurma ve turizmin gelişmesi için somut olmayan kültürel mirasın aktifleştirilmesini zorunlu bir vazife ve sorumluluk olarak görüyoruz.

Somut olmayan kültürel mirasın aktifleştirilmesi probleminin asıl karmaşıklığı, somut olmayan kültürel mirasın önemli bir kısmının, ürettiği kültürü muhafaza etme geleneğine ve kendi enstitüsüne sahip olan profesyonel kültür çerçevesinin dışında yer alması, gündelik kültürde, yani enstitüleşmenin dışında olması, bu mirasın öğrenilmesi aşamasında kuşaktan kuşağa belirsiz ve müphem vasıtalarla aktarılacak olmasıdır.

Onun sosyal varlığının her mevkiinde, her döneminde diğer kültürel görüngü (fenomen)lerle devamlı bir ilişki içinde olan somut olmayan kültürel miras varyantları doğar. Bizim bakış açımıza göre somut olmayan kültürel mirasın canlandırılması ve yaşatılması sadece “*otantik yeniden yapımlar*” şeklinde değil, geçmişin sadece geçmişte kabul edilmiş ve uzun zaman önce yaşananlar olmadığı vurgulamak, onların çağdaş insan için çok önemli düşüncelerin ve başlangıçların kaynağı olduğunu göstererek bu kaynaktan

daha canlı şekilde yararlanılmasını sağlamak ve böylece modern insanın geçmişine ilgisi çekilmek şeklinde olmalıdır.

Somut olmayan kültürel mirasın aktifleştirilmesi “geçmiş-şimdi” ilişkisi çerçevesinde irdelenerek, tabii olarak geniş kültür diyalogu düşüncesine dayanmalıdır. İ.V. Kondakov’un düşüncesine uygun olarak “her kültür diğeri ile bağlantı kurduğunda onda “*kendini*” okuyup düzeltmeye (esas olarak sahip olduğu kendimental vasıtalarıyla onu “özümsemeye”, “tefsir etmeye”), aksi halde ise zorla “*yabancı*” olanı ayırmaya (gerektiği gibi onu yargılar, itibardan düşürdükten sonra “kendisinin olan” ile onu yerinden etmeye veya yerini değiştirmeye) çabalar (Kondakov, 2001).

Somut olmayan kültürel mirasın aktifleştirilmesi düşüncesinin müeseseleşme usullerini gözden geçirerek, öncelikle rasyonel yaklaşımlarda (bilimsel) olduğu gibi, sanatsal-canlılıklara (edebiyat ve sanat)ve *dikkat- ilgi*’ye vurgu yapıyoruz. Burada kültürel mirasa uygulanan yazar tefsirleri “orijinal – stilize”, “halk – profesyonel”, “otantik – profan” vb. gibi her zaman konu üzerinde keskin tartışmalar oluşturur. Hermenetik bakış açısına göre P.Riker, bu noktayı kültürel metinlerin “tefsir problemi” olarak nitelemektedir: “...*yorumlama çalışması, kültürel uzaklığı ve mesafeyi, okuyucuyu yabancı metinden ayıran, böylece o metnin düşüncesini günümüz anlayışına taşıyan, ona sahip olan bir okuyucu yapısı ve bir seviye oluşturmak için derin bir düşünce açığa çıkarmaktadır*”(Riker, 1995).

Toplumun somut olmayan kültürel mirasın aktifleştirilmesi düşüncesine olan ilgisini tespit ederek şu önemli noktanın altını çizmek gerekmektedir: konu salt kültür tarihinin araştırılması değildir, aynı zamanda toplumun geniş katmanlarında eski ritüellere, eğlencelere ve bayramlık kutlamalara karşı ilginin doğuşunun sağlanması ve böylece mirasın itinalı şekilde “otantik” olarak yeniden kurulması, bahse konu mirasın ruh ve özünün anlaşılması ve kaybolmuş anlamlarının geri kazandırılması söz konusudur. E. Toffler’in teyit ettiğine göre “...*toplumda ritüeller gündelik hayatın koparılamaz fonunu ve özünü temin etmekte, toplumun entegrasyonuna hizmet ederek yüksek kişiselliğin etkisini yumuşatmaktadır*”(Toffler, 2003).

Turizm ve eğlence-dinlence faaliyetlerinin yoğun olarak gelişmesi somut olmayan kültürel mirasın aktifleştirilmesi sürecine devamlı artan bir etki yapmaktadır. Şöyle ki, vilayette turizm sayesinde etnografik köyler, halk kültürü merkezleri, özel müzeler, geçmiş asırların geleneksel yaşam tarzını yeniden kurgulayan ortamlar, hatta bazen de çok uzak geçmiş dönemin kültür mirasının yeniden kurgulandığı mekânlar ortaya çıkmaktadır.

Çağdaş toplumun kültürünün çok katmanlılığı ve yarı-birleşme değeri, somut olmayan kültürel mirasın aktifleşmesi görüngüleri ve mekanizmalarını kültür bilimi disiplinler arası bakış açısından ve öncelikle şu bakış

açıları çerçevesinde tetkik edilmesini gerekli kılmaktadır: iki tip kültürel mirasın (somut ve soyut olmayan) varlığının ortaya çıktığı, aynı şekilde çağdaş kültürde geleneksel, halk, profesyonel, elit, kitle kültürü, günlük kültür gibi katmanlara ayrıldığı kültür morfolojisi noktasından; kültür semiotiği ve hermenetiği noktasından; kültür tabiatı ve kültürel iletişim süreci ve diyalogu noktasından; kültür dinamiği noktasından.

Rus vilayeti, tam olarak İvanov Bölgesi koşullarında pratiğimizde birikmiş olan somut olmayan kültürel mirası aktifleştirme deneyimi bahse konu miras türünün aktifleştirilmesi sürecine ait bizde bazı teorik düşünceler oluşturmuştur. Bu deneyim, geleneksel kültürel formların (ortaçağ Hıristiyan misterisi, fuar eğlence kültürü, XVII. yüzyıl eğlenceli saray kültürü) müze/sergi ve turizm/eğlence-dinlence yazar yorumlarını; müzesel tiyatrolaştırmaya yazar yaklaşımlarını; sanat eserleri olarak tarih ideolojisinde kurulmuş sergi projeleri (Hotta, 2003) gündelik semiotikler (Bodriyar, 2001) şehir toplumuyla müzenin sosyo-kültürel diyalogunun deneysel şekillerini; kültürel bir metin olarak görülmesi temeliyle düzenlenen şehir gezilerini; İvanov Bölgesi yerleşim yerlerindeki tarihi-kültürel bayramları kapsamaktadır.

Somut olmayan kültürel mirasın aktifleştirilmesi problemlerine yönelirken, biz, Yu.M. Lotman'ın ve Moskova-Tartusk Semiotik okulunun genetik olarak taşınamayan kolektif (Lotman, 2000) sosyal (kültürel) hatıralar (eser/andaç/bellek) kültür anlayışından, J. Assman'ın kolektif hatıranın (eser) incelenmesinin önemli düzeyde yankı uyandırmasına kadar, bizim için özellikle önemli olan bazı fikirlere dikkat çekiyoruz.

J. Assman, komünikatif hatıra ve kültürel hatıra diye iki bağlama ayırmaktadır. *“Komünikatif hatıra, yakında geçmişle bağlantılı olan hatıraları kapsamaktadır. Bunlar kişinin kendi çağdaşlarıyla paylaştığı hatıralardır. <...> Bu hatıralar zamanla ortaya çıkar ve onlarla, yani tam olarak kendi taşıyıcılarıyla beraber devam etmektedirler”*. J. Assman'a göre kültürel hatıra (eser/andaç/bellek) esaslı şekilde geçmişle çok büyük köklere sahiptir. *“Geçmiş daha sonra burada, hatıralara bağlanan sembolik figürlere dönüşecektir. <...> Ayrıca kültürel hatıradan (anak/bellek) fiili tarihin yeniden kurulup şekle girdiğini ve mite dönüştüğünü söylemek de mümkün”* (Assman, 2004: 54-55).

J. Assman söz konusu bu iki hatıra tipini detaylıca araştırıyor, ancak çalışmada onların karşılıklı etkileşim mekanizmalarının gözden geçirilmediği görülmektedir. Komünikatif hatıradan kültürel hatıraya geçiş mekanizmaları bizim için daha açıklayıcıdır. Bu mekanizmalar kültürel düşüncelerden birikmiş, kültürel oluşumlardan yorumlanmış, “burada ve şimdi” kültürel iletişiminde kültür mirası statüsüne girmiş rezerve hatıralardır. Somut

olmayan kültürel mirasın aktifleştirilmesi süreciyle alakalı olarak bizim bakış açımıza göre mademki “kültürel hatıra somut olmayan kültürel mirasın deposudur”, o zaman yaygın düşüncede var olan komünikatif hatıra, kültürel hatıraya geçiş sürecine bir zıtlık oluşmuştur. Böylece onun aktifleştirilmesi yürüyüşünde kültür hatırasından komünikatif hatıraya geçiş gerçekleşmektedir. Bu geçişin gerçekte nasıl olduğunu düşünmek gerekir. Şimdi çağdaş koşullarda somut olmayan kültürel mirasın aktifleşmesi mekanizmaları hangi ortamda ve nelerin iştiraki ile çalışıyor probleminin teorik şekilde tetkikine başvuralım.

Rusya'nın bölgelerinden birine yönelen, müze/sergi ve turistik eğlence-dinlendirme faaliyetlerinde geçmişin somut olmayan kültürel mirasının çağdaş kitle şuuruna geçirilmesi mekanizmalarının (yayma/verme/ gösterme/işleme) işlenmesine yönelmiş olan bizim somut olmayan kültürel mirası aktifleştirme deneyimimiz, Rusya kültürüloji enstitüsü kültür morfolojisi uzmanları tarafından kullanılan, çağdaş toplum özelliğinde zaten mevcut olan ve onun taşıyıcılarının sosyal katmanda sayıca büyüdüğü tespit edilen “ara kültür” anlayışına getirmektedir.

Kültürel düşüncelerden ve günlük kültür normlarından profesyonel kültüre karmaşık “geçiş” dinamiği bu ortam için karakteristiktir. “*Ara kültür: birincisi - iki veya daha fazla kültür modelleri arasında(elit ve halk kültürü)doğan boşluğu doldurmaktadır; ikincisi -geleneksel iki kutuplu sosyal yapının (üstler - altlar, soylular - köylüler) yıkılmasından doğan yeni toplum katmanının kültür ideologlarında tecessüm eden tarz olmaktadır. Aslında sosyal planda bu kültür orta sınıfta saklanmaktadır*” (Mihaylova, 2000).

Ara kültür, somut olmayan kültürel mirasın aktifleştirilmesinin gerçekleştiği yegâne ortamdır; bazı kültürel görüngüler yeni kültürel düşünceler ve değerler kazandırmakta, devamlı olarak “otantik” statüyü kendisine çevirmektedir, zira “ebedi kültür değerleri” statüsünden aktüel sosyo-kültürel olaylara geçerek aktif yaşama dürtüler/etkenler kazandırmaktadır.

Yukarıda incelenen kültür morfolojisi kategorilerini kullanarak aslında somut olmayan kültürel mirasın aktifleştirilmesi sürecinin temelini oluşturan kültürel hatıradan komünikatif hatıraya geçiş mekanizmasını tasvir edeceğim.Bizim bakış açımıza göre bu mekanizma aşağıdaki şekilde sınıflanmaktadır:

1. Yaratıcı elitin temsilcileri dış ve iç çağrılarla bağlantılı toplumsal hayattaki değişimleri önceden duyarak ve geçmişin kültürel mirasına dayanarak, unutulmuş kültürel düşünceleri kendi yaratıcılığında (bilimsel, sanatsal, edebi, politik vd.) ortaya çıkartıp onu kendisine göre yorumlayarak veya onları reddederek kültürel mirasta korunan kültürel düşüncelere (şuurlu veya sezgisel) başvururlar.

2. Özelleştirilmiş (profesyonel) kültür bu yeni şuurlu ve bahse konu ideaları örnek alır, onları işleyerek dönüştürür, yeni gerçeklere uyarlar, toplumsal dikkat ve iletişimasyonunun objesi yapar.

3. Ara kültür daha ziyade kendi aktif taşıyıcıları şahsında, kültür formlarına dönüşmüş yeni ideaları kendi imkânları ölçüsünde benimser, kendi ilgisinin objesi olarak onlara başvurur, onlardan daha önemli olanlarının kendi öz değeri olduğunu idrak eder.

4. Ara kültür devamlı olarak *moda karakteri kazanan yeniye* yeterli düzeyde yoğun bir ilgi doğurur.

5. Yenilikler medyanın, reklamın, eğitim siteminin, kültürel hizmetin, boş vakit organizasyonunun ilgi objesi olur. Onlar bu kültürel düşünceleri dönüştürerek devamlı şekilde onları kitlesel şuurun serveti/hazinesi yaparlar.

6. Bütün olarak toplum veya ayrı sosyal gruplar kültürel değerler yanında kitlesel şuurla edindikleri bu kültürel düşünceler ve o düşüncelerden kendi yaşam gücü ve faydasını gösteren bazıları toplumun (sosyal grubun) kendi kendini tanımlamasına yardımcı olmaktadır. Böylece somut olmayan kültürel mirasın aktifleştirilmesi hesabına iletişimatif kültür zenginleşmektedir.

7. İmmünikatif hatıralar ve karmaşık dönüşüm deneyimleri yanında, geçen aktifleşen kültürel düşünceler zamanla kendi vasıtasız aktüelliğini yitirmekte ve kültürel hatıraya sembolik kod olarak geçmektedir.

Yukarıda sunulan şema çizgisel görünüm taşır; özünde döngüsel bir karaktere sahiptir, kültürel mirasa başvuruya bağlantılı reel kültürel dinamiklere ilk yaklaşımdır, zira o, sembolik-düşüncel olarak kültürün bütün karmaşıklığını, kişisel ve sosyal olarak hareket yönü belirlenmiş çizgisel olmayan sistemleri, gelecekteki kendi sinerjik yaklaşımı tasvir edebilmek için faktörel dinamiği hesaplamaz (Kagan, 1996). Bununla beraber ortaya konulan şema, bizim düşüncemize göre somut olmayan kültürel mirasın aktifleştirilmesi alanında gerçek eylemin manasını kavramaya imkân vermektedir.

Kaynakça

- Assman, J. *Kulturnaya pamyat: pismo, pamyat o proşlom i politiçeskaya identiçnost v vısokih kulturah drevnosti*. (Moskova. Yazıki Slavyanskoy kulturu, 2004, 368 sayfa, Almancadan çeviren M.M. Sokolskoy).
- Bodriyar, J. *Sistema veşey*. (Moskova, RUDOMİNO, 2001, 218 sayfa, Fransızcadan çeviren S.Zenkina).
- Hottan P.H. *İstoriya kak iskusstvo pamyati*. (St. Peterburg, Vladimir Dal: Fon Un-t, 2003, 422 sayfa, İngilizceden çeviren V.Y. Bıstorva)
- Kagan, M.S. *Filosofiya kulturu*. (St.Petersburg, Petropolis, 1996. 416 sayfa).
- Kondakov, İ.V. *Samosoznaniye Kulturu narubeje tısayeçetiy*. (Obşestvenniye nauki i sovremennost. 2001, No: 4. sayfa. 138-148).
- Lotman, Yu.M. *Vnutri mıslyaşih mirov*. (Semiosfera. St. Peterburg. İskustvo, 2000, s. 150–390).
- Mejdunarodnaya konvetsiya ob ohrane nematerialnogo kultura naslediya, (UNESCO, 17.10.2003, <http://www.lawmix.ru>).
- Narodnaya kultura v sovremennih usloviyah. (Moskova, kulturu RF. Ros. İns-t kulturologi; Redaktör N.G.Mihaylova. Moskova, RİK, 2000, 219 sayfa).
- Riker, P. Konflikt interpretatsii: *Oçerki o germenevtike*. (Moskova, Medium, 1995, 415 sayfa, Fransızcadan çeviren P. Sergeyeva).
- Toffler, E. *Şok buduşevo*. (Moksova, AST, 2003, 558 sayfa, İngilizceden çeviren Y. Rudneva).

YAZIM VE YAYIN İLKELERİ

AMAÇ VE KAPSAM

Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi (KAREFAD) (ISSN:2147-8465) Türkiye’de ve dünyada sosyal ve beşeri bilimler alanında araştırmalar yapan, sorunları inceleyen ve çözüm önerileri sunan özgün bilimsel (hakemli) yazılar, görüşler, okuyucu mektupları, tanıtım yazıları, çeviri yazıları, haberler ve toplantı duyurularına yer verme amacıyla yayın yapan ve kâr amacı gütmeyen disiplinler arası, bilimsel, akademik uluslararası bir dergidir. KAREFAD, çevrimiçi (online) ve basılı mecmua biçiminde, Nisan ve Ekim aylarında olmak üzere yılda iki kez yayımlanır.

KAREFAD’ın ilgi alanı antropoloji, arkeoloji, bilgi ve belge bilimi, coğrafya, Doğu ve Batı dilleri, edebiyat, eğitim bilimleri, felsefe, psikoloji, sanat tarihi, sosyoloji, tarih başta olmak üzere sosyal ve beşeri bilimler alanıdır. Bu alanlarda yapılan çalışmalar, çalışmaların sonuçları ve bilim dünyasına getirdiği yenilikler ile bu bilim dallarının birbirleri ile olan ilişkilerinin incelenmesine ait disiplinler arası bilimsel ve akademik çalışmaları içermektedir. KAREFAD dünyada ve Türkiye’de sosyal ve beşeri bilimler alanında gerçekleştirilen çalışmaların bilim dünyası ile paylaşımını gerçekleştirerek bu çalışmaları gerçekleştiren bilim insanlarının KAREFAD çatısı altında toplanmasını amaç edinmektedir. Bu nedenle KAREFAD hem ulusal hem de uluslararası alanda bilimsel bilgi ve çalışmaların yayın organı olma özelliğine sahiptir.

YAYIN SÖZLEŞMESİ

Çalışmamın tüm yayın haklarını KAREFAD'a vermeyi kabul ediyorum.

Çalışmamın kendi çalışmam olduğunu, daha önce herhangi bir yerde elektronik ya da başka şekillerde yayımlanmadığını, yayın için başkaları tarafından kabul edilmediğini belirtirim.

Çalışmam, herhangi bir kişi ile ilgili iftira, karalama, onur kırma, vb. gibi ifadeler içermemektedir.

KAREFAD Yayın Kurulu’nun şekil, okunabilirlik ve uzunlukla ilgili olarak çalışmam üzerinde değişiklik yapmalarını kabul ediyorum.

KAREFAD, çalışmamın her türlü yayın hakkına sahip olduğunu, ismimim belirterek çalışmamı KAREFAD yetkilileri tarafından basabileceğini,

yayabileceğini, farklı dillerde çoğaltabileceğini ve şu an bilinen ve ileride kullanılabilen yolları kullanarak dağıtabileceğini kabul ederim.

Çalışmam KAREFAD'ın kapsam başlığı altında belirtilen edebiyat, kültür, sosyal ve beşeri bilimler alanına bir katkıdır. Bu çalışmamdan dolayı hiçbir ödeme talep etmemekteyim.

Makalem yayımlansın veya yayımlanmasın tekrar iade edilmesini talep etmiyorum.

Not: Makale gönderen sayın yazarlar bu yayın sözleşmesini kabul etmiş sayılır.

YAZIM KURALLARI

Dergiye gönderilen aday yazılar başka bir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.

Dergiye gönderilecek yazılar IBM uyumlu bilgisayar ve Microsoft Word kelime işlemci programı kullanılarak Times New Roman yazı karakteri ile yazılmalıdır.

Makale başlıkları (12 punto), kelimelerin ilk harfi hariç, küçük yazılmalı ve ortalanmalıdır. Makale başlığının altına yine ortalanmak suretiyle yazarın adı-soyadı (11 punto) yazılmalı ve yıldız işareti konularak dipnotta adres bilgileri (unvanı, çalıştığı kurum, e-posta, 10 punto) verilmelidir. “Özet”, “anahtar kelimeler”, “abstract” ve “keywords” başlıkları 11 punto, içeriği ise 10 punto olmalıdır. Makalenin İngilizce başlığı Türkçe özet ve anahtar kelimelerden sonra Türkçe başlık gibi yazılmalıdır. Makalenin Türkçe başlığından açılacak bir dipnotla yazar gerek olması halinde çalışmanın daha önce konferans, sempozyumda bildiri olarak sunulduğunu belirtmelidir.

Makaleler Türkçe, İngilizce ya da yayın kurulunun uygun görmesi halinde diğer dillerde kabul edilebilir. Yayınlanacak İngilizce veya diğer dillerdeki makalelerin hem Türkçe, İngilizce hem de ilgili dilde başlığı olmalıdır. Her biri 250 kelimeyi geçmeyecek şekilde Türkçe ve İngilizce yazılmış “Özet” ve “Abstract”ı verilmelidir. Yazının başlığı kısa olmalı ve 15 sözcüğü geçmemelidir. Ayrıca 3 – 8 arasında “Anahtar Kelimeler” ve “Keywords” verilmelidir.

Yayın dili Türkçe olan makalelerin (Abstract hariç) 7000-10000 kelime arasında olması, 10.000 kelimeyi geçmemesi arzu edilir. Yayın dili İngilizce veya diğer dillerdeki makalede ise makalenin tamamı 7000 kelimeyi geçmemelidir. Makalede referans ve kaynakça bilgileri akademik metodolojiye uygun olarak düzenlenmiş olmalıdır.

Makaleler, A4 kağıdının ön yüzüne ve kenar boşlukları, sol 4,5 cm., sağ 4,5 cm., üst 5 cm. ve alt 5 cm. olarak, düz metin, satır sonu hecelenmeden ve 20 sayfayı geçmeyecek şekilde hazırlanmalıdır. Tablo, şekil, resim, grafik, çizelge ve benzerlerinin dergi sayfasının boyutlarının dışına taşmaması ve bunların hazırlanmasında 8 puntodan küçük yazı kullanılmaması gerekir. Metin içinde yer alacak şekil, tablo, grafik veya çizelgelere sıra ile numara ve başlık verilmelidir. Tablo ve çizelgelerin başlıkları üstte, şekil ve grafiklerin başlıkları ise altta yer almalıdır.

Makaleler “Publication Manual of the American Psychological Association, Sixth Edition”(http://www.apa.org) adlı eserde belirtilen APA6 kurallarına uygun olarak hazırlanmalıdır.

Makale Giriş, Gelişme, Sonuç ve Öneriler, Kaynakça bölümlerinden oluşmalı ve ilgili bölümlerin yazılmasında 11 punto Times New Roman yazı karakteri ve 1 satır aralığı kullanılarak yazılmalıdır.

Araştırma makalelerinde problem giriş bölümü içinde açıkça belirtilmelidir. Giriş bölümünü sırasıyla yöntem, bulgular, tartışma ve sonuç bölümleri izlemelidir.

İmlâ ve noktalama işaretleri açısından, makalenin ya da konunun zorunlu kıldığı özel durumlar dışında Türk Dil Kurumu'nun en son tarihli Yazım Kılavuzu (www.tdk.gov.tr) esas alınmalıdır.

Makalelerin Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi (KAREFAD) şablonuna uygun olarak hazırlanmış olması ve yazar isim ve adresleri makale metnine yazılmaksızın sisteme yüklenmesi gerekmektedir.

YAYIN POLİTİKASI

Yazarlarca dergiye gönderilen yazıların daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış orijinal yazılar olması gerekir. Herhangi bir sempozyum ya da kongrede bildiri olarak sunulan yazılarda kongrenin adı, yeri ve tarihi belirtilmelidir.

Yazılar (çeviri olanlar hariç) başka bir dilden alınmış, düzenlenmiş veya çevrilmiş olmamalı ve yurt içinde veya yurt dışında başka bir yerde basılmış olmamalıdır.

Yazı dergiye ulaştıktan sonra, öncelikle içerik ve şekil uygunluğu yönüyle Yayın Kurulu tarafından değerlendirmeye alınır. Bu değerlendirme sonucunda şekil yönünden düzeltme yapılması gerekiyorsa, yazı, yazarına gerekli düzeltme bilgileri ile beraber geri gönderilir. Şekil yönünden düzeltme yapılması yazının kabul edildiği anlamını taşımaz. Şekil yönünden

düzeltilmeler yapıldıktan sonra, makale Yayın Kurulu tarafından içerik olarak değerlendirilmeye alınır. Yayın Kurulu makaleyi 3 ay içinde değerlendirir. Yazar, bu süre içinde makalesini yayınlanmak üzere başka yerlere gönderemez. Eğer üç ay sonunda yayın kurulu süreçle ilgili herhangi bir bildirimde bulunmamışsa, yazar makalesini başka yerlerde yayınlamakta özgürdür.

Çalışmada etik kurallara dikkat edilmelidir. Aşırma ve dublikasyon kabul edilemez. Aktaran tarzı atıflardan olabildiğince sakınılmalı, konu olan esas kaynağa ulaşılmalıdır. Yararlanılan ve alıntı yapılan kaynaklar açıkça belirtilmelidir.

Makale, ilgili yasalara uygun olmalı ve herhangi bir kişi ya da kurumun güvenliğini tehdit etmemelidir. Çalışmayla ilgili izin gereken durumlarda, ilgili kişi ya da kurumlardan yazılı izin alınmış olmalıdır. Aksi halde doğacak maddi manevi bütün yasal sorumluluklar yazar veya yazarlara aittir.

Eğer makale kabul edilirse, yazar editörlerin önerilerine uygun olarak zamanında ve gerekli düzeltmeleri yapmayı kabul eder.

Makalenin birden fazla yazarı varsa, makaleyi dergiye gönderen yazarın diğerlerinin adına yetkili olduğu ve sorumluluğu üstlenmiş olduğu kabul edilir. Makale üzerindeki herhangi bir değiştirme, ekleme ve silme zamanında e-posta yoluyla editöre bildirilmelidir.

Kabul edilmiş bütün makalelerin telif hakları, KAREFAD'a aittir.

Metnin içeriği, bilimselliği ve diğer hususlara ilişkin sorumluluğu tamamen yazara aittir. Yazar, çalışmasını göndermekle burada yazılı olan tüm şartları kabul etmiş sayılır.

YAYIN DEĞERLENDİRME

Bilimsel (hakemli) yazılar bölümünde yer alması amacıyla KAREFAD'a ulaşan yazılar, Yayın Kurulu tarafından içerik, şekil, yazım dili, kullanılan belge ve istatistiklerin yerindeliği ve doğruluğu açısından ön değerlendirmeye alınır. Aranılan özelliklere sahip olmayan çalışmalar iade edilir. Uygun görülen yazılar değerlendirilmek üzere, konu uzmanlarından oluşan iki "Yazı Değerlendirme Kurulu" üyesine (hakemler) isimsiz olarak gönderilir. Hakemlerden biri olumlu diğeri olumsuz görüş bildirmesi durumunda üçüncü bir hakeme gönderilir. Hakemler, Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi (KAREFAD) hakem havuzundan seçilebileceği gibi, Yayın Kurulu üyeleri arasındanya da alanla ilgili diğeri uzman kişilerden de seçilebilir. Editör hakem raporunu inceleyerek gerekli durumlarda ek değerlendirme süreci başlatabilir.

Yazarlarla hakemler arasındaki iletişim yetkisi Yayın Kuruluna aittir. Hakem değerlendirme sürecinde iki hakemden alınan görüş, öneri veya istekler Editör tarafından düzenlenerek yazar(lar)a iletilir. Birinci kez düzeltme alan çalışmalar düzeltmelerden sonra ikinci kez hakem değerlendirme sürecine alınır. İkinci kez hakem sürecinde tekrar düzeltme alan çalışmalar üçüncü kez hakeme gönderilmez.

Editör, yazının ulaşmasından sonraki herhangi bir aşamada gerekli görmesi halinde, yayımlanacak yazı üzerinde Yayın Kurulu ve Yazı Değerlendirme Kurulu üyelerinin görüşleri doğrultusunda bazı değişiklikler yapılmasını ya da yazının bütünüyle değerlendirilmesini yazar(lar)dan isteyebilir. Yazılar üzerinde gerekli değişikliklerin yapılması, yazının yeniden şekillendirilmesi ve düzenlenmesi yazar(lar)ın sorumluluğundadır.

Makale sahibine ilgili çalışmanın (KAREFAD)'ın ilgili sayısında yayımlanamayacağı yazılı veya sözlü olarak bildirilir. Değerlendirme süreci tamamlanan araştırmalar, yayın programına göre izleyen ilk sayıda yayımlanırlar.

Yayımlanmak amacıyla yurt dışından gönderilecek olan yazılarda da yukarıda belirtilen kurallara uyma zorunluluğu bulunmaktadır. Derginin herhangi bir bölümüne yurt dışından gönderilecek olan Türkçe dışındaki yazılar, yazar(lar) tarafından hazırlanamaması durumunda Türkçe “Özet” ve “Anahtar Kelimeler” Yayın Kurulu tarafından yazıya eklenebilir

Dergi'nin hakemli bölümünde yazısı yayımlanan yazarlara KAREFAD'ın ilgili sayısından iki; diğer bölümlerde yazısı yayımlanan yazarlara ilgili sayıdan bir adet; Yayın Kurulu üyelerine ise Dergi'nin her sayısından bir adet gönderilir.

KAREFAD'ta yayımlanan yazıların telif hakkı Dergi'ye aittir. İzin alınmaksızın yayımlanamaz, dağıtılamaz ve çoğaltılamaz.

KAYNAKÇA VE GÖNDERME ÖRNEKLERİ

Makaleler:

Türkçe Tek Yazarlı Makale

Akkaya, M. A. (2015). Organizasyonlarda bilginin sürdürülebilirliği sürecinde yeni bir kavram olarak Bil-Ge (Bilgi Geliştirme). *KAREFAD*, 6 (3), 39-62.

Gönderme

(Akkaya, 2015, s. 40)

Yabancı Dilde Tek Yazarlı Makale

Şener, S. (2005). Images of the woman in Turkish drama as illustrated by the plays of Adalet Ağaoğlu. *Journal of Turkish Literature*, 1 (2), 85-92.

Gönderme

(Şener, 2005, s. 87)

Türkçe İki Yazarlı Makale

Tatlılıoğlu, K. ve Korkmaz, G. (2015). İlköğretim öğrencilerinin okul başarılarını olumsuz etkileyen nedenlerin belirlenmesine yönelik bir araştırma (Konya örneği). *KAREFAD*, 6 (3), 93-116.

Gönderme

(Tatlılıoğlu ve Korkmaz, 2006, s. 110)

Yabancı Dilde İki Yazarlı Makale

Tonta, Y. ve Ünal, Y. (2005). Scatter of journals and literature obsolescence reflected in document delivery requests. *Journal of the American Society for Information Science & Technology*, 56 (1), 84-94.

Gönderme

(Tonta ve Ünal, 2005, s. 87)

Türkçe Üç Yazarlı Makale

Polat, C., Akkaya, M. A. ve Binici, K. (2015). 07 Haziran 2015 Türkiye Genel Seçimleri Parti Bildirgelerinde Bilgi ve Belge Yönetimi ve Kütüphanecilik. *Türk Kütüphaneciliği* 29 (2), 296-308.

İlk Gönderme

(Polat, Akkaya ve Binici, 2015, s. 299)

İkinci ve Sonraki Göndermeler

(Polat ve diğerleri, 2015, s. 301)

Yabancı Dilde Üç Yazarlı Makale

Kovács, G. M., Rabb, P. ve Krähling, J. (2015). The Ottomansultan's albums at Budapest University of Technology and Economics. *Turkish Historical Review*, 6 (2), 138-150.

İlk Gönderme

(Kovács, Rabb ve Krähling, 2015, s. 144)

İkinci ve Sonraki Göndermeler

(Kovács ve diğerleri, 2015, s. 144)

Türkçe Dört veya Beş Yazarlı Makale

Olkun, S., Çelebi, Ö., Fidan, E., Engin, Ö. ve Gökgün, C. (2014). Birim Kare ve Alan Formülünün Türk Öğrenciler İçin Anlamı. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29 (1), 119-134.

İlk Gönderme

(Olkun, Çelebi, Fidan, Engin ve Gökgün, 2014, s. 123)

İkinci ve Sonraki Göndermeler

(Olkun ve diğerleri, 2014, s. 128)

Yabancı Dilde Dört veya Beş Yazarlı Makale

Silman, F., Özmatyatlı, İ. Ö., Birol, C. ve Çağlar, M. (2005). Organizational culture at highschoools in TRNC: A Comparative casestudy. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42, 356-366.

İlk Gönderme

(Silman, Özmatyatlı, Birol ve Çağlar, 2005, s. 362)

İkinci ve Sonraki Göndermeler

(Silman ve diğerleri, 2006, s. 363)

Altı veya Daha Fazla Sayıda Yazarlı Makale

Erkan, S., Tuğrul, B., Üstün, E., Akman, B., Şendoğdu, M., Kaygı, E. ve diğerleri. (2003). Okul öncesi öğretmenliği öğrencilerine ait Türkiye profil araştırması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 108-117.

Gönderme

(Erkan ve diğerleri, 1993, s. 110)

Kitaplar:

Türkçe Tek Yazarlı Kitap

Beşirli, M. (2004). *XIX. Yüzyılın başlarında bir âyanın yaşamından kesitler: Zile Âyanı İlbaşoğlu Küçük Ahmed Ağa*. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi.

Gönderme

(Beşirli, 2004, s. 42)

Yabancı Dilde Tek Yazarlı Kitap

Tydemman, W. (1986). *English medieval the atre, 1400-1500*. London: Routledge & K. Paul.

Gönderme

(Tydemman, 1986, s. 79)

Türkçe İki Yazarlı Kitap

Odabaş, H. ve Polat, C. (2015). *Osmanlı İmparatorluğu'nda yazma eser ve ferman süsleme sanatı = Manuscript and ferman ornamentation art in the Ottoman Empire*. Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.

Gönderme

(Odabaş ve Polat, 2015, ss. 22-23)

Yabancı Dilde İki Yazarlı Kitap

Sullivan, F. ve Wyatt, J. C. (2006). *ABC of health in formatics*. Malden, Mass.: BMJ Books/Black well Pub.

Gönderme

(Sullivan ve Wyatt, 2006, s. 21)

Türkçe Üç Yazarlı Kitap

Günlübol, M., Sar, C. ve Esmer, A. Ş. (1974). *Türk Dış Politikası (1919-1973)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

İlk Gönderme

(Günlübol, Sar ve Esmer, 1974, s. 54)

İkinci ve Sonraki Göndermeler

(Günlübol ve diğerleri, 1974, s. 67)

Yabancı Dilde Üç Yazarlı Kitap

Selwyn, N., Gorard, S. ve Furlong, J. (2006). *Adultlearning in the digitalage: information technology and the learning society*. London; New York: Routledge.

İlk Gönderme

(Selwyn, Gorard ve Furlong, 2006, s. 19)

İkinci ve Sonraki Göndermeler

(Selwyn ve diğerleri, 2006, ss. 23-24)

Tüzel Kişi Tarafından Yazılmış Kitap

Türk Tarih Kurumu. (1999). *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl (1491-1992)*. Ankara: TTK.

İlk Gönderme

(Türk Tarih Kurumu [TTK], 1999, s. 6)

İkinci ve Sonraki Göndermeler

(TTK, 1999, s. 16)

Çeviri Kitap

Bloomberg, M. ve Evans, G. E. (1989). *Kütüphane teknisyenleri için teknik hizmetlere giriş* (N. Tuncer, Çev.). Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği. (Orijinali 1985'te yayımlanmıştır).

Gönderme

(Bloomberg ve Evans, 1985/ 1989, s. 182)

Editörü Olan Kitap

Yıldızeli, A., Çakmak, T. ve Özel, N. (Yay. Haz.). (2012). *ÜNAK 2010 Bilgi Yönetimi 2.0: Sosyal Ağlarda Bilgi Hizmetleri*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

Gönderme

(Yıldızeli, Çakmak, ve Özel, 2012)

Kitaptan Bir Bölüm

Bayram, Ö. (2007). Bilginin depolanması ve organizasyonuna giriş: Dijital kütüphane rafları. H. Odabaş ve H. Anameriç (Yay. Haz.). *Bilgi... içinde* (ss. 45-53). Ankara: Referans Yayınevi.

Gönderme

(Bayram, 2007, s. 47)

Yazarı Olmayan Kitap

Ansiklopedik ekonomi sözlüğü. (2006). (9. bs.). İstanbul: Dünya Kitapları.

Gönderme

(Ansiklopedik, 2006)

Yayımlanmış Bildiri

Polat, C. ve Binici, K. (2015). Kütüphane ve bilgi bilimi düşünsel altyapısının gelişimi: kelime bulutu yaklaşımı ile bir içerik analizi denemesi. H. Keseroğlu, A. Güneş, G. Demir ve E. Bitri (Ed.). *Uluslararası Kütüphane ve Bilgibilim Felsefesi Sempozyumu Etik: Kuram ve Uygulama, 3-5 Eylül 2014, Kastamonu, Türkiye içinde* (ss. 470-483). İstanbul, HiperLink.

Gönderme

(Polat ve Binici, 2015, s. 479)

Elektronik Kaynaklar

Bağımsız Web Sayfası

Yee, I. H. (2003, 21 Ocak). *Cataloging and metadata education: a proposal for preparing cataloging professionals of the 21st century*. 26 Haziran 2005 tarihinde <http://www.loc.gov/catdir/bibcontrol/> adresinden erişildi.

Gönderme

(Yee, 2003)

Bir web sitesinde belirli bir sayfa

Soygüt, G., Çakır, Z. ve Karaosmanoğlu, A. (2008). Ebeveynlik biçimlerinin değerlendirilmesi: Young ebeveynlik ölçeği'nin psikometrik özelliklerine ilişkin bir inceleme. *Türk Psikoloji Yazıları*, Aralık 2008, 11 (22), 17-30. 29 Ekim 2012 <http://www.turkpsikolojiyazilari.com/PDF/TPY/22/17-30.pdf> adresinden erişildi.

Gönderme

(Soygüt, Çakır ve Karaosmanoğlu, 2012)

Basılı Versiyonu Olan Elektronik Kitap

Başar, H. (1999). *Sınıf Yönetimi* [Elektronik versiyon]. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.

Gönderme

(Başar, 1999, s.175)

Elektronik Makale

Altun, A. (2003). E-okuryazarlık. *Milli Eğitim Dergisi*, 158. 10 Aralık 2003 tarihinde <http://www.meb.gov.tr/index800.htm> adresinden erişildi.

Gönderme

(Altun, 2003)

Elektronik veri tabanlarından alınan makaleler

Saracho, O. N. (1999). A factoranalysis of pre school children's plays strategies and cognitive style. *Educational Psychology*, 19 (2), pp. 165-180. 8 Ocak 2000 tarihinde <http://www.ebscho.com> (EBSCO Academic Search Elite) adresinden erişildi.

Elektronik Gazete Makalesi

Çongar, Y. (2006, 24 Aralık). Kütüphane kültürü. *Milliyet*. 26 Aralık 2006 tarihinde <http://www.milliyet.com.tr/2006/12/24/pazar/yazcongar.html> adresinden erişildi.

Gönderme

(Çongar, 2006)

Elektronik Bildiri

Ergun, C. (2002, 19-21 Aralık). *Metadata ve kütüphanelerde kullanımı*. VIII. Türkiye'de İnternet Konferansı'nda sunulan bildiri. 9 Aralık 2003 tarihinde <http://inet-tr.org.tr/inet conf8/bildiri/86.doc> adresinden erişildi.

Gönderme

(Ergun, 2002, s. 3)

Bir Haberleşme Listesine Gönderilen Elektronik Posta

Yar, M. A. (2007, 22 Ocak). Sesli kütüphane görme engellilerin gözü oldu. Kutup-L listesine gönderilen e-posta, <http://mailman.metu.edu.tr/mailman/private/kutup-l/2007-January/msg00123.html> adresinde arşivlenmiştir.

Gönderme

(Yar, 2007)

Diğer Yayın Türleri:

Ansiklopedi Maddeleri

Ersoy, O. (1973). Kağıt ve kağıtçılık. *Türk Ansiklopedisi* içinde (c. 21, ss.112115). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

Gönderme

(Ersoy, 1973, s.113)

Raporlar

Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği. (1999). *Türkiye’de mesleki ve teknik eğitimin yeniden yapılandırılması* (Rapor No: TY/184/1999). İstanbul: Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği.

İlk Gönderme

(Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği [TÜSİAD], 1999, s. 32)

İkinci ve Sonraki Göndermeler

(TÜSİAD, 1999, s. 37)

Yayımlanmamış Tez

Candan, B. (2006). *Türkiye’de cumhuriyet döneminde yayıncılık ve kütüphanecilik etkileşimi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Gönderme

(Candan, 2006, s. 61)

Resmi Gazete

Kütüphane Haftasını Kutlama Yönetmeliği, *T.C. Resmi Gazete* (17625, 6 Mart 1982).

Gönderme

(Kütüphane, 1982).

WRITING AND PUBLICATION GUIDELINES

PURPOSE AND CONTEXT

The Journal of Faculty of Letters (KAREFAD) (ISSN: 2147-8465) is published in order to display original scientific (refereed) texts, ideas, reader letters, reviews, translations, news and meeting announcements which make researches in humanities, analyze problems and present solutions. It is a nonprofit, interdisciplinary, scientific, academic and international journal. KAREFAD is published twice a year, in April and October, as online and printed text.

KAREFAD's interests are humanities; mainly anthropology, archeology, information and documentation, geography, eastern and western languages, literature, educational sciences, philosophy, psychology, art history, sociology and history. Studies conducted in these fields include the results of the studies and the novelties they bring to the world of science as well as the interdisciplinary and academic studies which are related to the analyses of the relationship of these branches to each other. KAREFAD aims to share studies conducted in humanities in Turkey and in the world as well as uniting the owners of these studies under the roof of KAREFAD. Therefore, KAREFAD is a publication unit of both national and international scientific knowledge and studies.

PUBLICATION AGREEMENT

I accept to hand over all the copyrights of my study to KAREFAD.

I declare that my study is original, that it has not been published in anywhere as online or in any other ways, and that it has not been accepted for publication by others before.

My study does not include denigration, defamation and insult or similar statements about anybody.

I accept the KAREFAD Publication Board to make changes on my study regarding form, readability and length.

I accept that KAREFAD has all the copyrights of my study, that my study can be published, transmitted, copied in different languages and distributed through ways known for the time being and through the ways that will be used by KAREFAD authorities, with my name stated.

My study is a contribution to literature, science and humanities, which are within the context of KAREFAD. I do not demand any payment for this study.

I do not demand my study to be returned, whether it is published or not.

Note: Respected writers of articles are regarded to accept this publication agreement.

WRITING RULES

The candidate writings sent to the journal must not have been published or sent to be published to anywhere before.

The texts to be sent to the journal must be written on an IMB compatible computer on Microsoft Word, in Times New Roman.

The titles must be written in the middle in 12 type size, with small letters excluding the initials. Name and surname of the writer must be written under the title in the middle in 11 type size, address information (title, institution, e-mail in 10 type size) must be written as footnote with an asterisk. The titles of “abstract”, “key words,” “özet” and “anahtar kelimeler” must be written in 11 type size and the content must be written in 10 type size.

The English title of the article must be written right after the Turkish abstract and key words as Turkish title. In case of necessity, it must be demonstrated that the study was presented before as proceeding in a conference or symposium with a footnote shown at the Turkish title.

Articles can be accepted in Turkish, English or in other languages if approved by the Publication Board. The articles to be published written in English or in other languages must have a title written both in English, Turkish and the related language. There must be Turkish and English “Abstracts” which consist of not more than 250 words. The title of the article must be short and it must not be longer than 15 words. In addition, there must be 3-8 “Key words”, both in English and Turkish.

It is requested that the Turkish articles be between 7000-10000 words and not more than 10000 words, excluding the abstract. Articles written in English or in other languages must not be more than 7000 words totally. References and bibliography must be ordered according to academic methodology.

The articles must be written on the front face of an A4 paper, the margins must be 4,5 cm left, 4,5 cm right, 5 cm up and 5 cm down in plain text without spelling at the end of lines and they must not be more than 20 pages.

It is necessary that tables, figures, pictures, graphics, charts and the like not exceed the page sizes and they must not be prepared in less than 8 type size. Figures, tables, graphics and charts in the text must be numbered respectively. The titles of the tables and charts must be upside, the titles of the figures and graphics must be downside.

The articles must be written in accordance with the APA 6 rules stated in "Publication Manual of the American Psychological Association, Sixth Edition" (<http://www.apa.org>).

The articles must consist of introduction, development, conclusion, suggestions and bibliography and these related parts must be written in 11 type size in Times New Roman using 1 line gap.

In research articles the problem must be underlined clearly within introduction. The introduction must be followed by method, results, and conclusions by turns.

In terms of spelling and punctuation, the updated spelling guide of the Turkish Language Association (www.tdk.gov.tr) must be used as a based on except for peculiar situations arising from the subject itself.

The articles must be written according to the KAREFAD pattern, and they must be uploaded on the system without the name and address of the writer on the article.

EDITORIAL POLICY

It is necessary that the texts sent to the journal be original, not published anywhere before. In the texts which have been presented as proceeding before in a congress or symposium, the name of the congress, its place and date must be indicated.

The texts (excluding translations) must not be taken, ordered or translated from another language and they must not be published in the country or abroad.

After the text reaches the journal, it is firstly evaluated in terms of form and content by the Publication Board. After this evaluation, the text is sent to its writer with related information of correction if any changes must be made. Making corrections in terms of form does not mean that the article is accepted. After changes of form are made, the article is evaluated by the Publication Board in terms of content. The Publication Board evaluates the article in three months. Meanwhile, the wrtiter cannot send the article

anywhere to be published. If the Publication Board does not send any feedbacks in three months, the writer is free to publish the article anywhere.

Ethics must be paid attention in the study. Plagiarism and duplication cannot be accepted. Indirect quotations must be avoided as much as possible, the main source of the subject must be attained. The sources which are made use of and quoted from must be clearly demonstrated.

The article must be compatible with the related rules and it must not threaten the safety of any individual or institution. When it is necessary, written permission must be taken from the related person or institution. Otherwise, all possible financial and moral legal responsibilities belong to the writer or writers.

If the article is accepted, the writer agrees to make necessary changes compatible with the suggestions of the editors in time.

If there are more than one writer of the article, it is accepted that the writer who sends the article to the journal takes over the authority and responsibility for the other writers. Any change, addition or deletion must be informed to the editor through e-mail in time.

Copyrights of all the accepted articles belong to KAREFAD.

The writer is the only one responsible for the content, scientific propriety and other matters. The writer is regarded to accept all the written rules here by sending the study.

EVALUATION OF PUBLICATION

Texts reaching KAREFAD to be placed in the scientific (refereed) writings part, are exposed to preliminary assessment in terms of the accuracy and propriety of content, form, language, documents and statistics. Studies which lack the requested qualities are returned. Those which are sent to two specialists (referees) who are members of the "Text Evaluation Board" without the name of the author. If one of the referees reports positive and the other reports a negative idea, then the text is sent to a third referee. The referees can be chosen both from the referee pond of the Karatekin Journal Of Faculty Of Letters (KAREFAD) and from among the experts of the related field. The editor can start an extra evaluation process in case of necessity analyzing the referee report.

The authority of communication between the authors and the referees belongs to the Board Of Publication. Ideas, suggestions and wishes taken from two referees are conducted to the writers by the editor. Studies which

get correction from the first evaluation process are exposed to the evaluation process by the referees the second time. If the study gets correction from the referee the second time, it is not sent to the referee the third time.

If necessary, the editor can demand some changes to be made or the total evaluation of the text from the writer(s) as a result of the opinions of the members of the Publication Board and The Text Evaluation Board in any phase after the text is sent. The author(s) are responsible for making necessary changes, reshaping and ordering the text.

The author is informed in writing or orally whether the article will be published in the related issue of KAREFAD. The studies evaluation process of which are completed are published in the next issue depending on the publication program.

The rules above are also to be obeyed in texts which are sent from abroad to be published. Turkish “Abstract” and “Key Words” can be added by the Publication Board if they are not added by the writer(s) in non-Turkish texts sent from abroad in any part of the journal.

Two related issues of KAREFAD to the writers whose article is published in the refereed part of the journal, one related issue to the writers whose article is published in other parts are sent. The members of the Publication Board are also sent one of each issue of the journal.

Copyrights of the articles published in KAREFAD belong to the journal. They cannot be published, distributed or copied without permission.